

Gamle Modum

ÅRSSKRIFT FOR MODUM HISTORIELAG 2009
24. ÅRGANG

Gamle Modum

ÅRSSKRIFT FOR MODUM HISTORIELAG 2009

24. ÅRGANG

I redaksjonen:

Jon Mamen

Erling Diesen

Aase Hanna Fure

Asbjørn Lind

Kåre Norli

Historielagets styre:

Wermund Skyllingstad, leder/sekretær

Per A. Knudsen, nestleder

Aase Hanna Fure, kasserer

Ingvor Sønju

Gunnar Hellerud

Arne Saastad

Björg Randi Hovde

Erling Løken

Historielagets adresse: Postboks 236, 3371 Vikersund

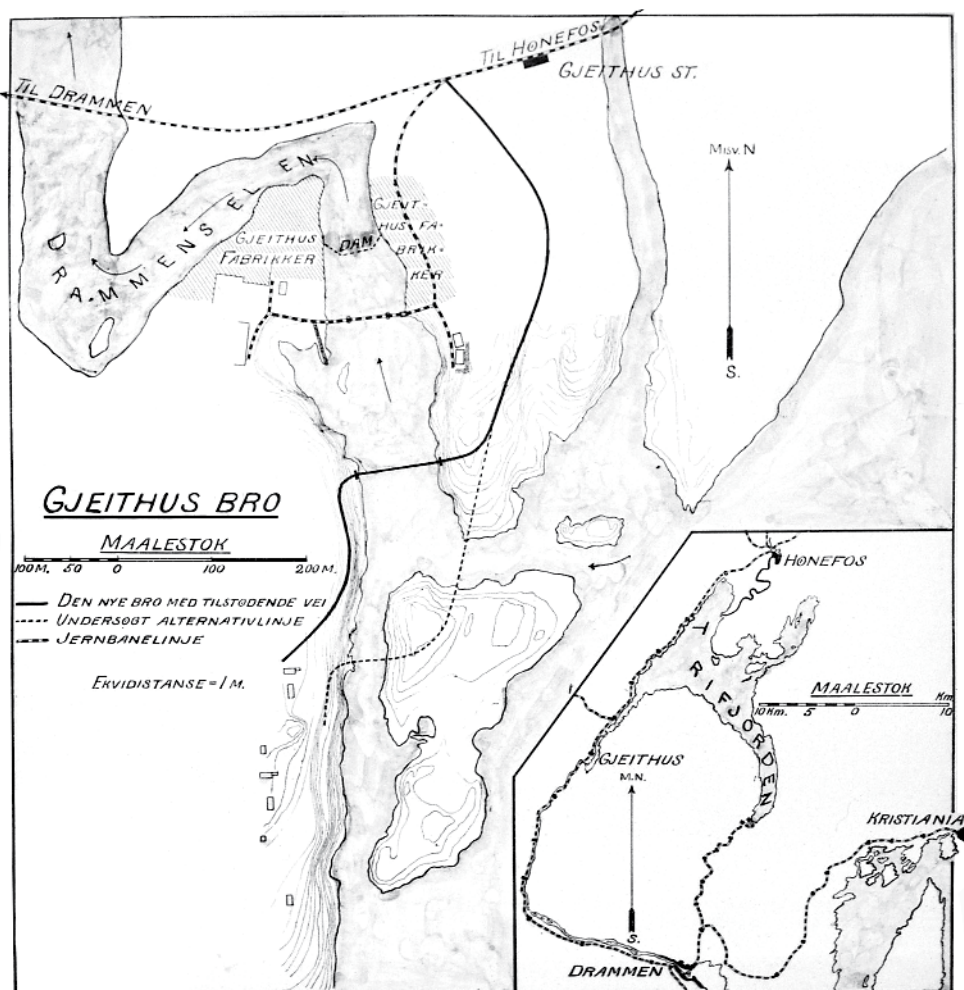
*Gamle Modums adresse: Jon Mamen
Fjerdingsstadveien 161, 3330 Skotselv
e-post: jon@mamen.no
Tlf. 32 75 30 65*

Innholdsfortegnelse:

EGIL CHRISTIANSEN OG ERLING DIESEN: «Nybrua» i Geithus 100 år	3	SIGNE DØHLEN OG ERLING DIESEN: «Folkvang» har rundet 100 år	39
FREMTIDEN: Den store nye bro ved Gjeithus	10	UNNI VENKE HOLM: Maiblomsten. Barneleikarring på Geithus ...	42
FREMTIDEN: Nybrua	10	INGAR HELLERUD: Hopprenn ved Tingelstadjern	43
BR.M.: Gjeithus Bro.....	11	KÅRE NORLI: Egil Lærum – allsidig toppidrettsmann	45
GUNNAR OLSEN: Fra Brynsbakken til Ullevål	12	OLAV SØRENSEN: Ei dørhelle og to kjerker	48
KÅRE NORLI: Krigshelten fra Geithus	18	ARNT BERGET: Bronesvollen og Rømlingroa	52
KÅRE NORLI: Korporalens avskjedsbrev	23	ARNT BERGET: Jakthistorier	53
KÅRE SMEDSRUD: En ung gutts opplevelse av krigen 1940-1945	26	ERLING DIESEN: Dræbt ved et Skud paa Gruben	56
INGAR HELLERUD: Utvandring til Amerika fra Formo	30	THORBJØRN FORMO: Tre små strofer	57
JON MAMEN: Nils P. Haugen – moing som ble kongressmann i Washington	35	TORGEIR VRAA: Til Vikersund	58
ODD FLATTUM: Christopher Hornsrud	37	ASBJØRN LIND: Åmot IF og skøytesporten	59
		ARNT BERGET: Seterbruka i Modum	62

Forsidebilde: Nybrua en vinterdag
Foto: Truls Teigen

«Nybrua» i Geithus 100 år

Det ble planlagt flere alternativ for kryssing av Drammenselva.

(Foto: Statens vegvesen, Region Sør.)

Fra naturens side har Drammenselva gjennom Geithus – på stekningen fra «Saua» ved utløpet av Bergsjø, gjennom Geithusfossen, Hårkallfossen, Klutfefossen, Kattfossen og til nedafor Gravfossen – vært vanskelig å krysse. På denne strekningen, der elva bukte seg nedover, går den i fosser og stryk hele veien. Dette kan være en grunn til at gjennomgangstrafikken gjennom Modum fra gammelt av gikk på østsida av Bergsjø. Det var enklere å krysse Drammenselva i Åmot og ved Tyrifjorden i Vikersund, der vannet fløt roligere. Fra gammel tid var det sundsteder her. Vikersund fikk sin første bru i 1843, og Åmot fikk sin berømte hengebru i 1852.

I Geithus var det ei privat bombru like ovafor

Geithusfossen. Vi har ikke greid å finne ut når den ble bygget, men den er inntegnet på et kart fra 1826 og nevnt i en eiendomsoverdragelse i 1828. Derimot er det vel kjent, blant annet fra Christian Skredsvigs bok *Møllerens sønn*, at den gikk med under flommen i 1860. Fra da av og til Drammenselvans Papirfabriker åpnet sin jernbanebru på samme stedet i 1874, var Geithus nokså effektivt delt i to. Skredsvig skildrer dramatisk hvordan han trosset både den sterke strømmen og tømmeret som kom flytende, for å ro måltidene fra hjemmet på Stranna i Tomta til faren som jobba i mølla nede ved fossen på den andre sida av elva. Skredsvig forteller også om ei ulykke. Ei fin byfrue hadde kommet med toget til Geithus. En jern-

Bygging av steintårnene.

(Foto: Statens vegvesen, Region Sør.)

banekar som ble kalt Gustav Svenske, hadde så gromt lovet å ro henne over elva. Hun skulle besøke kjøpmann Palsen. Men som Skredsvig skriver: «- i den hardeste stryken i sydsauet hoppet han i land for at dra, - tauget brast». Og byfrua forsvant ned fossen.

Industrien skaper behov for bru

På slutten av 1800-tallet var Geithus preget av høy økonomisk aktivitet og stor tilflytting. Drammenselvans Papirfabriker, som etter hvert ble navnet, hadde vært i drift allerede fra 1876. På 1890-tallet kom både Katfos Cellulosefabrik og Westad Armaturfabrik i drift. Drammen kommune var i ferd med å starte utbyggingen av Gravfoss kraftverk.

Men Geithus var kommunikasjonsmessig fortsatt delt i to. Alle de fire nevnte virksomhetene lå på sørøstsida av elva, mens jernbanestasjonen lå på nordvestsida. Skulle man over elva, kunne man bruke «Fabrikkbrua» til Drammenselvans Papirfabriker. Den var grei for gående, men problematisk for hest med vogn eller slede. Den var jo egentlig ei jernbanebru, som dessuten først og fremst skulle tjene fabrikkens formål. Det ble ofte ventetid for å komme over med lass. Mange gående tok seg ulovlig fram over jernbanebrua, med den risiko det innebar.

Det var på denne bakgrunn at 47 oppsittere rundt sørlige del av Bergsjø, anført av Daniel Westad, Knud Haugan og Svend Wassend, i 1898 skrev til Modum herredsstyre med anmodning om å be Norges

Statsbaner å flytte «Gjeithus» jernbanestasjon, som hadde en «saa bedrøvelig uheldig» plassering, til den andre sida av elva. Dette kunne passe i forbindelse med Randsfjordsbanens forestående ombygging fra smalspor til normalspor, mente de 47. Særlig hadde «Armaturen» store problemer. Når de hadde tyngre transporter til eller fra fabrikkene, måtte de i hvert enkelt tilfelle enten spørre «Drammensælva» om lov til å bruke fabrikkbrua, eller de måtte spenne for to hester og legge i vei over Gustadhøgda til Aamot jernbanestasjon. Hvis ny stasjon ble bygget, erklærte tjue av underskriverne at de ville bidra økonomisk med totalt kr. 12.999,-, fordelt med enkeltbidrag fra kr. 1.- til kr. 1245,-.

Herredsstyret fulgte opp henvendelsen med følgende enstemmige vedtak 11. mars 1899: «Andragende anbefales paa det allerbedste til snarlig imøtekomme.» Lensmann Skaar i Søndre Modum støttet også opp om andragendet.

Nå var det nok en underliggende forutsetning i herredsstyrets vedtak at det ønsket en jernbanestasjon i Kattfossområdet i tillegg til den eksisterende, selv om det ikke kom fram i vedtaket. En flytting av stasjonen ville jo bare flytte kommunikasjonsproblemene fra den ene sida av elva til den andre.

Dette poenget ble klart framhevet i et brev fra NSBs styrelse i desember 1901. De hadde forelagt problemet for Det Kgl. Arbeidsdepartement, som mente at problemene burde løses med en veiforbindelse til den eksisterende jernbanestasjon. De påpekte dessuten at det ville være problematisk å anlegge en ny stasjon bare en km sør for den eksisterende.

Ny bru for å binde Geithus sammen

Og dermed startet en prosess som skulle pågå i flere år. I mai 1902 foreslo Amtsingeniøren i Buskerud overfor Veidirektøren at det skulle anlegges en vei fra «Vassbunden» i sørenden av Bergsjø til «Gjeithus jernbanestation» med bruforbindelser over Monshusholmen, noe som innebar at bruer på hhv 43 og 64 m, alt til en kostnad av kr. 120.300,-. Amtsingeniøren beskrev forholdene slik:

«Ved Gjeithus Jernbanestation er der ingen offentlig Adkomstvei fra omliggende Grænd med Undtagelse af en i de sidste Aar bygget ca. 2 km lang Bygdevei, der kun er til Nytte for den omkring Stationen liggende Arbejderbebyggelse. Selve Hoveddistriktet er udestængt fra Stationen og maa søge til de fjernereliggende Stationer Vikesund og Aamot.

For at bringe Hovedbygden, der ligger paa østre Side af Drammenselven, i Forbindelse med Stationen tiltrænges en ca. 2 km lang Vei med Bro over Elven. Vissnok gaar det nu en Privatvei fra Hovedveien i Modum til Gjeithus Papirfabrik med Bro over Elven. Veien er imidlertid ganske tarvelig og unødigt lang, samtidig som Broen kun er indrettet for Overfart med Jernbanevogne. Den er ikke passabel for kjørende Trafik og – selv om Fabriken gikk ind paa at

Kabelekspert i arbeid.

(Foto: Statens vegvesen, Region Sør.)

lade den ombygge for mulig Kombination af Vei og Sporveistrafik hva den ikke er villig til, i det Pladsen ved Broen er altfor knap og tiltrænges fullt ud til Fabrikens Disposition – vil den ikke ligge saaledes til, at den bør optages i offentlig Vei.

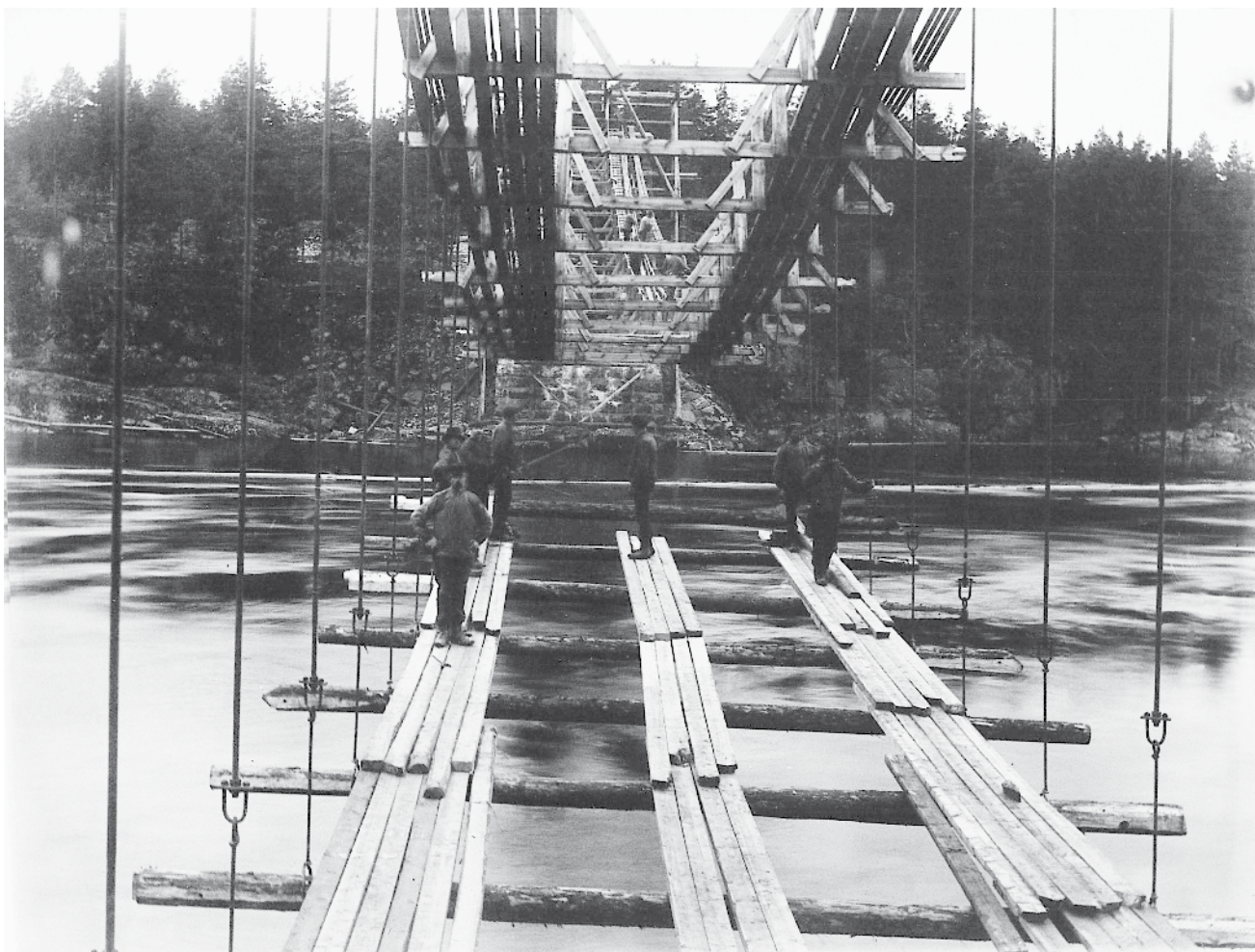
Fra Hovedveien paa Østsiden ved Gaarden Bensberg («Stuten») er der nu under tilbørlig Hensyntagen til de for Flom udsatte Partier udstukket en Veiforbindelse til Gjeithus med Broforbindelse over Drammenselven ved Udløbet af Bergsjø. Den projekterede Vei støder ikke lige til Jernbanestationen, men derimod til Veikrydset ved Bygdeveiens Broovergang over Jernbanelinjen, hvilket Punkt man har anset som det mest centrale.»

I august samme år støttet disponent Bie og fabrikkbestyrer E. Hj. Johansson på vegne av Drammenselvrens Papirfabriker sterkt opp om Amtingeniørens plan. De påpeker problemene med trafikken over fabrikkens bru. De advarer mot å flytte jernbanestasjonen.

I 1905 forespurte veimyndighetene NSB om muligheten for å overta jernbanebrua over Døvikfossen vederlagsfritt i forbindelse med ombyggingen til nor-

malspor. Om høsten samme året tilbød direktøren på Katfos å bidra med kr. 500,- til bruprojektet om det ble realisert innen tre år. Dersom veien ble lagt om Skredsvik – altså nærmere Katfos – ville han høyne bidraget til kr. 3000,-. På nyåret i 1906 frafalt han betingelsen om veitrasé, men opprettholdt vilkåret om de tre år. Samtidig stilte Westad kr. 2500,- i utsikt, med kr. 1000,- i tillegg om prosjektet ble ferdig innen to år.

I juli 1905 nedsatte Modum herredsstyre en komité bestående av Kristen Sønsteby og Mads Baarud, som skulle tegne bidrag og innhente tilsagn om fri grunn for anlegget. I januar 1906 overrakte de herredsstyret ei liste med en samlet sum på kr. 11.240,-. Bidragsytere var de berørte bedriftene og godt og vel 40 kjente navn, de fleste bosatt rundt søndre del av Bergsjø. I januar 1906 vedtok Modum herredsstyre å utrede erstatning for gjerdehold og grunn, for grustak og annen skade utenfor veilinjen, samt den «sædvanlige kvotedel» av Amtstingets bevilgede distriktsbidrag. Hertil påtok kommunen seg framtidig vedlikehold.

Brubyggere uten høydeskrekk. Dagens arbeidstilsyn ville neppe ha godkjent dette.

(Foto: Statens vegvesen, Region Sør.)

Alt dette ble vedtatt under forutsetning av at de lokale bedriftene garanterte for sine bidrag. Slik garanti forelå den følgende måned.

I mars 1906 sendte Amtssingeniøren i Buskerud, herr Kr. K. Bugge, et utførlig, sirlig håndskrevet notat til Veidirektøren. Amtssingeniøren går her vekk fra alternativet med bruer via Monshusholmen, og foreslår nytt brusted ca. 160 m ovafor fabrikkbrua. Her har han fire alternativ: 1. Flytte Døvikbrua med tre spenn, kr. 104.000,-. 2. Samme, men med nytt jern, kr. 106.500,-. 3. Fagverksbru i jern med ett spenn, kr. 111.500,-. 4. Hengebru, kr. 105.400,-.

Amtssingeniøren skriver videre:

«Det er nu absolutt nødvendig, at Kommunikationene ved Gjeithus bliver sat i en tilfredsstillende Stand, i det der her virkelig er en Nødtilstand tilstede. Det er jo ogsaa i høieste Grad urimelig, at et udviklingsdyktigt og tæt bebygget Distrikt med flere Fabriker ikke skal kunne komme i forbindelse med Jernbanestationen.»

Amtssingeniøren mener jernbanen bør bidra økonomisk til veianlegget, da de dermed slipper å flytte eller bygge ny jernbanestasjon. Han refererer til at det

er stilt i utsikt kr. 10.000,- i private midler. Drammenselven gir kr. 2000,- for å slippe trafikk over sin private bru. Westad bidrar med kr. 2500,- under forutsetning av at de ikke har flyttet bedriften før brua kommer. Katfos gir kr. 3000,-. Drammens Elektrisitetsverk vil avvente valg av brusted. Det endte med at de bidro med kr. 1000,-, men ville strekke seg til kr. 1500,- dersom veien ble lagt nærmere Skredsvik.

Sommeren 1906 meddelte Drammenselvns Papirfabriker Modums ordfører at den økende private trafikken over deres bru førte til ulempe for bedriften, og at de måtte vurdere å stenge brua for slik trafikk. Bedriften understreket behovet for ny bru.

I september 1906 ble det ført diverse korrespondanse om mulig overtagelse av både Døvik og Katfoss jernbanebruer. Den siste, altså «Banebrua», kunne overlates veimyndighetene ved at jernbanen bygde ei ny parallell bru for det nye normalsporet. Dette ville selvsagt medføre helt andre tilførselsveier, og forlenge veien mellom «Vassbunden» og «Gjeithus

jernbanestation». Katfos likte naturlig nok dette alternativet, mens Drammenselven var av motsatt mening.

Omkring årsskiftet 1906-07 bortfalt mulighetene for å overta de to jernbanebruene, i det NSB forandret sine planer. Etter stortingsvedtak av 22. mai 1908 bevilget jernbanen kr. 10.000,- til vei- og bruprojektet, da de slapp å flytte stasjonen eller anlegge en ny, og de ville bli kvitt den ulovlige og farlige ferdselen over «Katfos bro».

I januar 1907 anbefalte herredsstyret den veitrasé som til slutt ble valgt, og som godt voksne geithusinger husker som grusveien mellom Vassbånn og Geithus torg.

I februar 1907 foreslo Veidirektøren ei bru med to spenn og en pilar midt i elva. Amtsingeniøren mente en pilar midt i elva var forkastelig pga tømmerfløtningen, og foreslo bru med ett spenn opphengt i kjede eller kabel. Planleggerne var også opptatt av å plassere brua så høyt over vannflaten at den ikke ville rammes av en flom på størrelse med 1860-flommen. Det var den største registrerte flommen, og den nådde ca. fem meter over normalvannstand ved brustedet.

Høsten 1907 var konklusjonen tatt for hengebru med kabler. Nå diskuterte Amtsingeniøren og Veidirektøren om tårnene skulle bygges av stål eller stein. Veidirektøren gikk med på Amtsingeniørens forslag om steintårn, til tross for at de ville bli kr. 2000,- dyrere.

Private hadde på dette tidspunkt gitt bidrag til prosjektet fra kr. 1,- til kr. 500,-, totalt kr. 2585,-. Gjerder og grunn ville koste kr. 4800,- og arbeidet, altså selve brua, kr. 104.000,-.

Total veilengde ville bli 1999 m. Det ville også bli bygget vei videre fra «Braaten» (nord i Geithus) til «Vikesund jernbanestation».

Bruarbeidet ble påbegynt vinteren 1908-09. Muring av steintårnene pågikk fra slutten av juni til begynnelsen av september. Kabelmontasjen var ferdig i slutten av oktober. Så sies det i en sluttrapport datert juni 1915: «Ved november månedens utgang var monteringen av avstivningsfagverket avsluttet og paalægning av brodekkeket saa langt fremskredet, at broen kunde aapnes for trafikk.» I *Oplandske Tidende*, ei avis som på den tiden utkom i Vikersund, sto 30. november denne beskjedne notisen: «Den nye bro ved Gjeithus er nu i fuld brukbar stand.»

«Gjeithus bro» var åpenbart et såpass interessant byggverk at veimyndighetene

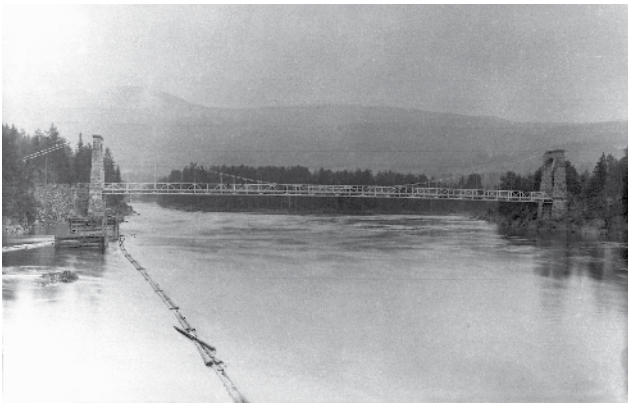
Nybrua en vinterdag.

(Foto: Truls Teigen.)

Peder Edvard «Per» Korsbøen fra Snarum med motorsykkkel ved Nybrua i 1916.

(Foto: Ukjent.)

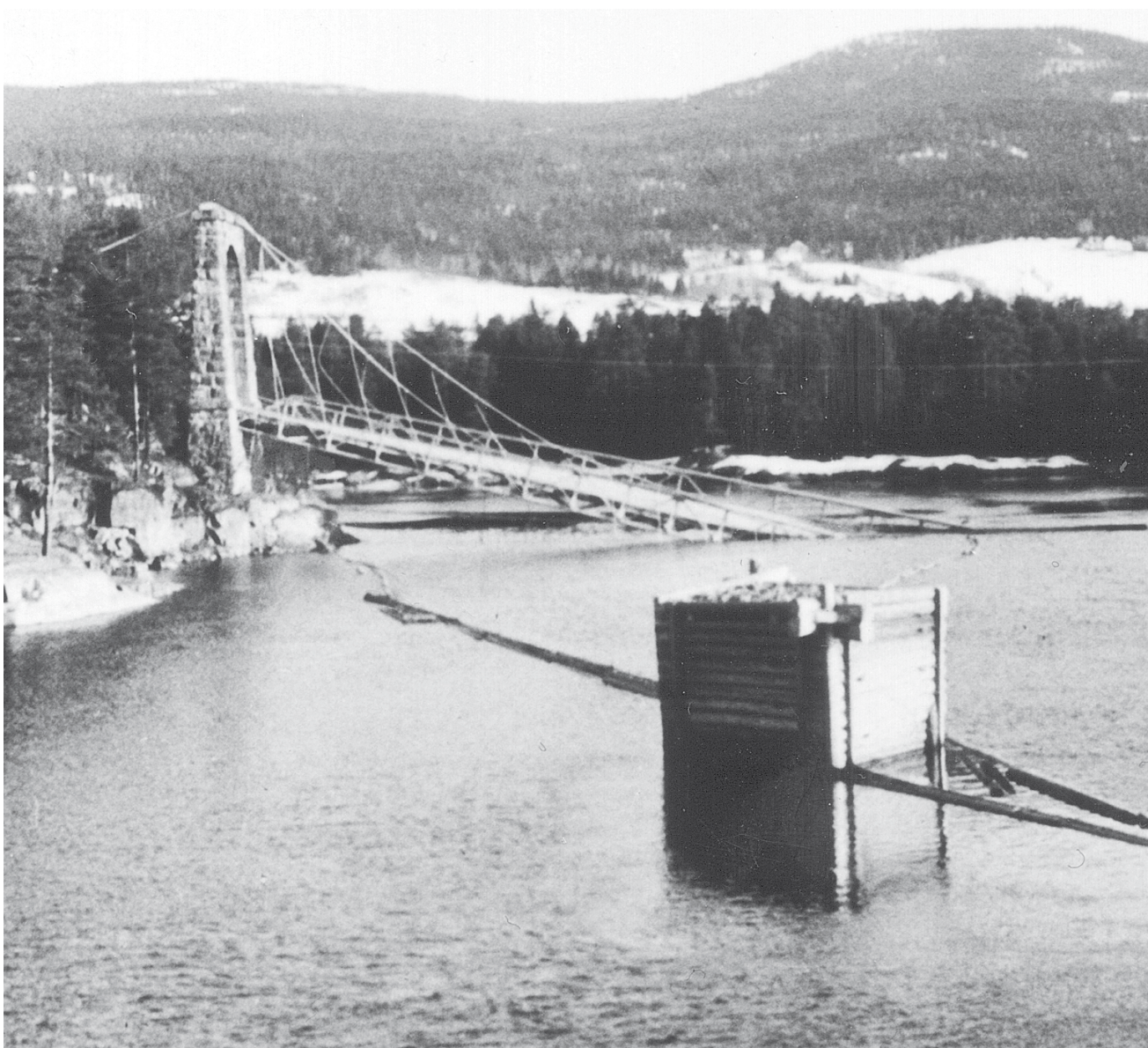
Nybrua sett fra Fabrikkbua.

(Foto: Statens vegvesen, Region Sør.)

i 1913 fikk laget en modell av brua i målestokk 1:25. Modellen skulle framvises på utstillingen, står det i papirene. «Udstillingen» på den tiden kunne neppe være noen annen enn jubileumsutstillingen i Frognerparken sommeren 1914 i anledning Grunnlovens 100-års jubileum. Modellen av «Nybrua» gjorde for øvrig nytte for seg også etter 1914. Til mange år etter krigen sto den utstilt på Bygningsteknisk avdeling ved Norges tekniske høgskole, NTH (nå NTNU) i Trondheim.

Nybrua og krigen

Da Norge ble angrepet av tyskerne 9. april 1940, forsøkte norske styrker med alle midler å hindre den tyske framrykningen. 12. april rykket tyske styrker nordover mot Modum. De norske styrkene fikk da

Nybrua i vannet 12. april 1940.

(Foto: Knut Kjølstad.)

assistanse av sveiserne på «Drammensælva» til rett og slett å hindre en eventuell tysk framrykking forbi Geithus. Den unge Julian Andersen fra Majorud, som jobba på sveiseverkstedet på fabrikken, fikk med seg fabrikkens skjærbrennerapparat opp til kabelfestene på Tomtasida. Først da Julian hadde skåret halvveis gjennom den åttende og siste kabelen, ramla Nybrua ned i vannet. Knut Kjølstad og noen venner bivånet dette dramaet fra den andre sida av elva. Like etterpå tok han bilde av brua der den lå nede i elva.

Igjen måtte geithusingene ty til fabrikkbrua, som de hadde gjort inntil 1909. For mange unger ble det skoleveien, blant andre for nærværende forfattere.

Arbeidet med å få reparert Nybrua tok til allerede utpå høsten. Selv om kablene var blitt kutta og tvinna seg opp i fem til ti meters lengde, kunne man fortsatt bruke dem ved å forlenge forankringsstagene. En del av stålkonstruksjonene kunne rettes opp, mens andre deler var blitt så skadet at de måtte skiftes ut. I begynnelsen av 1941 var Nybrua farbar igjen.

Populær badeplass

På «stasjonssida» litt nedafor brua er det et svaberg med djupt vann utafør. Her var det i mange år en populær badeplass med stupebrett, og med trappe-trinn for å komme uti for de mer forsiktige. Det hendte til og med at folk fra fabrikken kom over i matpausen og tok seg en dukkert. Mang en dristig geithusgutt hoppa eller stupte fra rekkverket på Nybrua. De aller mest vågale krabba et stykke oppover på kablene. Da gjaldt det å stupe utover på tilstrekkelig djupt vann, samt å passe på at det ikke kom noen tømmerstokk drivende. Blant disse ekstremsportsutøverne kan vi nevne de fem brødrene Johnsen: Adler, Evan, Roland, Rolf og Jonny.

I februar 1948 hadde Geithus besøk av en tropp fra svømmeklubben Varg fra Oslo. De ga en oppvisning i isbading og stuping fra Nybrua midt på kalde vinteren.

Skulle Nybrua avvikles?

En ny dramatisk hendelse inntraff ved Nybrua 9. september 1974. En trailer på vei sørover kom borti den nærmeste kabelen i svingen før brua og reiv den tvers av. Nærmere undersøkelser viste at alle kablene var sterkt rustskadde. Atter en gang var Fabrikkbrua god å ha. Meget oppsiktsvekkende foreslo veimyndighetene å avvikle Nybrua for godt.

Begrunnelsen var at to år fram i tid, høsten 1976, ville det bli åpnet ei ny bru på riksvei 35 over Drammenselva. Ei bru med det ene endepunktet ved Majorud og det andre et stykke inn på Moane skulle altså erstatte Nybrua! Geithusingene er vanligvis et meget tålmodig folkeferd, men denne gangen rea-

Isbader fra svømmeklubben «Varg».

(Foto: Egil Christiansen.)

gerte de. Modum kommunestyre fulgte opp med et skarpt vedtak om at Nybrua måtte repareres. Og slik ble det. De fire kablene på hver side ble erstattet med to nye og sterkere kabler på hver side. Det ble holdt ferdigbefaring like før jul i 1975. Året etter ble det også anlagt fotgjengerbane på oppstrømsida. Hele operasjonen kom på 1,2 millioner kroner, og Modum kommune måtte punge ut med halvparten. Samtidig ble veien fra Vassbånn over Nybrua omgjort fra fylkesvei til kommunal vei.

På vegne av Geithus Vel uttalte Jan Henrik Eriksen og Ivar Åsheim til «Busken» tilfredshet med at Nybrua var reparert. Men de bemerket at området fortsatt var veldig uoversiktlig, og at det kunne ha vært på sin plass med lysregulering av biltrafikken.

Når denne utgaven av *Gamle Modum* utgis, er det hundre år siden «Gjeithus Bro» – Nybrua – bandt Geithus sammen. Med de steintårnene står den sikkert i hundre år til.

KILDER:

Arkivet til Statens vegvesen, Region Sør
 Christian Skredsvig: *Møllerens sønn*
 Løitnant Schillings kart over Modum 1826
 Informasjon fra Per A. Knudsen, Tore Raaen, Arnt Berget, Alf Ragnar Andersen, Knut Kjølstad og Jonny Johnsen
Buskerud Blad, 13. mai 1976
Modums historie, bind IV og V
 Eli Moen: «Skulde blitt bygdens stolthet». Omkring Aamodt Bro. *Gamle Modum* 1986
 Øyvind Haugen: *Union Geithus*. Lokalhistorisk forlag 1993
Oplandske Tidende, 30. november 1909

Ukjent forfatter:

Den store nye bro ved Gjeithus

Artikkelen er avisen Fremtidens reportasje om byggingen av Nybrua i Geithus 12.7.1909

Paa grund av de store industrielle anlæg og den tette bebyggelse paa begge sider av elven, er det bygget flere store broer ved Gjeithus.

For det første har vi broen ovenfor Gjeithusfos, og som fører hen til Drammenselvans Papirfabrik. Denne bro har hittil været benyttet som gang- og kjørebros av befolkningen paa elvens nordre og søndre side, men den er egentlig bygget for fabrikkens regning for varetrafik. Dernæst har vi den store jernbanebro, som nu er ombygget, og den av Drammens elektrisitetsværks anlagte bro ved Gravfos. Den siste har omtrent bare interesse for elektrisitetsværket.

Den 4. bro er nu under bygning ovenfor den førstnevnte ved Gjeithusfossen, og snart faar man muligens en femte bro, nemlig over Snarumselven. Den vil i tilfælde komme i stand ved privat initiativ, men kommunen har bevilget 400 kr. til den.

Den under bygning værende bro ovenfor Drammenselvans Papirfabrik, blir en hengebro av anseelige dimensjoner. Den skal forbinde den anlæggende vei Gjeithus - Vasbund, og er som bekjent en kommunal affære. Arbeidet er allerede langt fremskredet. De store graastenskar paa begge sider elven

er omtrent ferdige. Paa hver av disse skal mures to 10 meter høie stentaarne hvorover jerntaugene skal spendes. De fæstes i to kraftige jernbjælker, som er muret fast i fjeldvæggen i en længde av minst 6 meter. Ved bygning av slike hengebroer er det almindelig at taarnene er av jern, men her er de altså av sten.

Bygningen av denne bro har længe været paa tale, men det har ikke hatt nogen spesiell nød, saa længe man har hatt papirfabrikens bro. Nu blir det imidlertid annerledes hermed, i det ombygningen av banen til bredt spor vil før med sig, at ogsaa skinnegangen paa denne bro blir ombygget, og derved blir den for smal til at optage nogen anden trafikk, end den der hører fabrikk til. Saa siges det ihvertfald, og det er ogsaa væsentlig herfor, at bygningen av den nye bro blev paaskyndt og kom under arbeide, før den stod for tur under amtets veiutbygningsarbeider.

Arbeidet med broen forestaaes av amtsingeniør Bugge og ingeniør Hartmann. Ikke mindre end ca. 40 mand er sysselsatte ved dette bro og veianlæg men saa skal det ogsaa være ferdig til høsten.

Nybrua

(Denne artikkelen står på side 1 i avisen Fremtiden 3.12.1909 under et bilde av brua, tatt fra fabrikktomta)

At mangelen av et samfærdselsmiddel som en bro kan sætte et steds befolkning en hel menneskealder tilbake i tiden, det har indvaanerne i Gjeithus og omegn i høst faaet vishet for.

For over 30 aar siden, da Drammenselvans Papirfabrik anlagde egen bro, tilbød de Modums kommunestyre kjøreovergang for 400 daler, men herredsstyret avslag tilbudet i hellig forvisning om, at bro aldri ville bli paakrævet ved Gjeithus.

De skummende fossefald utnyttedes til elektrisk energi, fabrikkbygninger reistes, maskineri installeredes og arbeidere i hundretall strømmede til, huse reistes paa de tørre fjeld, og Gjeithus blev om kort tid

bebygget og et trafikeret sted. Den hellige forvisning blev til en kolossal kortsynthet og er nu grundig avlivet ved en vei- og brobygning, som selvsamme kommune har tatt initiativet til. Og som nu snart er gjennomført.

Her har haandens og aandens arbeidere reist et stolt mindesmærke efter sig. Men hvilket arbeide! Der arbeides av alle kræfter i værksteder, i smedjer, og fjeld, jord og sten maa lempe sig efter den menneskelig vilje og energi. Og naar saa alle anstrængelser er løst til et, saa har man det stolte mindesmærke, Broen, der bærer den store samfærdsel, triumferende over det dype vand og elvens vildhet.

Br. M.:

Gjeithus Bro

Signaturen Br. M. står muligens for J. Brose-Mikalsen, som på denne tiden var aktiv innen Katfos fagforening og Modum arbeiderparti, og han satt i Modum herredsstyre. Han flyttet seinere til Sauda.

[Gjeithus Bro] har en længde av 90 m – 6 m kortere end Gulsvik bro – og bæres av 8 5 cm tykke staalkabler. Hver enkelt av disse er sammensatt av 63 6 mm tykke traade, der hver enkelt er garanteret at bære 2800 kg eller til sammen 178 ton. Otte kabler skal saaledes til sammen svare for 1424 ton. Men om man løsner kablene fra broen og overlater den til sig selv, vil den bære sig selv plus 400 kg pr. kvadratmeter førend den vilde brytes ned.

Kablene er støbt ind i de saakaldte kabelholdere. Dette arbeidet er meget vanskelig at utføre, og en eneste liten feil vilde bli skjæbnesvangert for det hele anlæg. Støbningen er utført av en spesialist fra «Kværner Brug», med den største nøiaktighed. Kabelholderne er igjen fæstet til broens ankerjern, som har en længde paa 9 m, er nedmineret i fjeldet og støpt ned med betonstøbning. Følgelig er de urokkelige.

Istedetfor jernsøiler, som er det almindelige, har man her opført taarn af graasten paa begge sider av elven, som bildet viser.

Graastensmur til dette brug er saavidt vi vet første gang det praktiseres her i landet, i alle fald er det første gang i Buskerud. Taarnenes høide over veibanen er 10 m. De straaserer sig jevnt opad og lukker sig

som det vil sees av venstre taarn i en vakker portal.

Broen er bygget paa luftstillads. Først lagdes ved hjælp af kablene et stillads, som skulde tjene til at transportere den nye broens bærekabler over. Men hver enkelt veier ca. 1000 kg. Det var ikke meget godt arbejde at bygge denne. De, der fraktet ut materialer, hadde luftstillads ca. 15 à 20 m over elven, og de der bar materialene videre, hadde 2 til 3 planker at gaa paa i denne høide. Det andet stillads er bygget lavere end veibanen og er opsat ved hjælp af broens kabler. Det er denne den nye bro er bygget paa.

Broen er leveret af Erik Ruud, Kristiania. Staal-kablerne fra Lesjefors, Sverige. Arbeidet er ledet af den særdeles dyktige avdelingsingeniør Kr. Hartmann. Han er en af de faa, som forstaar at vise arbeiderne fuld tillid og forstaaelse, men saa er det til gjengjeld saa meget lettere for arbeiderne at gjøre sit bedste.

Hele vei- og broanlægget er anslaat til kr. 105.400, herav dækker stat, amt, jernbanen, distrikt næsten det hele. Kun kr. 1000 falder til utligning paa kommunen. Saaledes faar man nu moderne vei og bro for et mindre direkte utlæg for kommunen end det var paa tale for 30 aar siden.

Fra Brynsbakken til Ullevål

Luftig svev på tønne-staver i Myraløypa.

(Tegning: Birger Hammerstad.)

I denne artikkelen prøver jeg å gi et innblikk i hvordan vi guttungane (jentene får ha meg unnskyldt) levde, hva vi opplevde, og hva vi dreiv med året rundt i min tid, utenom skoletiden. Jeg er født i Hovland i Tomta på Geithus i 1923, så det blir å skru tiden ca. 75 år tilbake, og da snakker vi om åra 1930 til 1940, år som siden har fått betegnelsen «de harde tredveåra». For å forstå barndommen vår, så må jeg få gjøre oppmerksom på at hele vår levemåte gikk ut på at ingen ting måtte koste noe, for vi eide ikke penger. Men vi utviklet etter hvert en utrolig fantasi til å finne på lek og moro som ikke krevde penger. Denne artikkelen vil få en talemålsnær skriftform, med en blanding av bokmål og sildemoingens språk, så godt som jeg kan huske det fra den tiden. I dag må vi bare konstatere at finkultur'n for lengst har innhenta sildemoingen, også når det gjelder språk. Den talemåten som vi brukte i min barndom, forsvinner mer og mer, og om ikke så mange årene er den helt borte. Jeg håper det ikke er noe her som er i ferd med å gå tapt, og som vi bør ta vare på for etterslekten. For å gi en best mulig beskrivelse av barndommen vår fram til konfirmasjonsalderen, tar jeg for meg årstidene i kronologisk rekkefølge, vinter, vår, sommer og høst.

På tønnerjulker å skøyter om vinter'n

Så fort jule- og nyttårshælja var over, så var vi i gang me de vanlige aktivitetane. Det som sto først på programmet var å gå julebokker. Da meldte spørsmåle si, åssen sku vi få tak i penger tel julemasker, dom kosta jo fort vekk en 10–15 øre. Hadde vi itte penger, ja så måtte vi laga maskene sjøl. Kleane vi brukte var gamle avlagte kler etter foreldra våres, så dit vi gikk julebukk, der hadde dom nåkk sett dissa kleane før, men det var bestandi spennanes om non kjente åss igjen, å det gjorde dom nok som regel, for kleskolleksjonane i familiane var nok itte så store den gang som dom er i dag. Men du verden å moro vi hadde det.

Et av høydepunkta i januar var skolejuletefestane på Stalsberg, med julenissen som delte ut påsar, gang rundt juletre, og bespisning neri sløidsalen. Vi er i januar, å vinter'n har for lengst kommen, å me den et utall av muligheter for aktivitetar. Ski å stubber var nok det som opptok mest av fritia vårs på vinter'n. Stubber, å var nå det for no? Jo, på fabrikkene fikk dom inn tjeretønner som var laga a eikestaver. Fikk dissa tønnene var tomme, så blei dom slått fra hverandre, å så lagde vi stubber a dom. Det var i grunn fire navn på dissa små skiene, det var tønnestubber, tønne-staver, tønne-julker, eller bare rett og slett stubber. Dissa stubbane var ca. 1 m lange, 12–15 cm breie, og binnigane lagde vi a balattareimer. Balattareimer fikk vi fra kasserte driftreimer på papirmaskinane, og binnigane besto av ei smal reim over tuppen på sko'n, å ei smal reim bak, som blei festa med spiker og knyti med hyssing. Bakker lagde vi over alt der det var ei lita kneik. Je kan se for mi Lokkebakkane, Tangenbakkane, Leirehøle å Fjellbakken, for å nevne noen. Men vi prøvde oss åsså på større bakker. Myraløypa, en skibakke som lå i skråningen under Furumo, var ei skikkelig manndomsprøve, me en stillasje på 15–20 meter, og et hopp som var ca. 3 meter høgt. Her var neslaga så harde at det rista skikkelig i «knollen», å strømpene havna helt ne på åklane. Vis je itte huser feil, så var bakkerekorden i Myraløypa på 39 meter, så det spørs om itte verdensrekorden på stubber blei satt her, eller kanskje den blei satt i Gustadbakken, for her veit je at'n Jens Tangen hoppa på stubber. Skikkeli skier fikk vi nok itte før vi nærma oss konfirmasjonsalder'n. Da gikk turane ut i den «store væla». På Øssia var det et utall a bakker. Fra syd å nordover lå Nøttebakken, Sønstebybakken, Asken, Grønnasken, Rogn, Bresken, Premien, store å vesle Veihåppe, Bringebærn (her mener je at A.I.L. hadde landsrenn), Ørenhvelven å Dyrmyrbakken. I sistnevnte bakke

huser je at'n Marius Berg lagde dobbeldekker flyvenger, som'n Nils Bottegård (en av Modums beste skihoppere på den tia) skulle prøve å fly me. Det hele endte me at Modums første skiflyger kræsjlanda, og flyvengen havarerte.

Han Marius lagde asså to flyvenger som'n Nils tredde inn på hver sin arm, men detta blei det heller itte no skiflyging utta, så det blei me bare dissa to forsøka. Ut i den «store væla» var det å, når vi dro ass nordover tel Uggen å Dælane, bakker som tilhørte Kjørstagålane. Skøyter var asså no a vinteraktivitetane våres, å modellane her var krøllskøyter, skruskøyter, og dom eksklusive Ballangerud lengdeløpskøyter me og uten sko. I snørrike vintre blei skøytebanen på Rolighetsmon måka me snøskoffe, detta tel tross for at det var så mye snø mange ganger at når du sto på den ene sia a banen, så kunne du itte se løpera gå på den andre sia. På Pæddevoja gikk vi asså på skøyter, men probleme her var at det la si så mye sot på isen etter kølafyringa på toga, at når du ramla, så sopte du opp mye a sota med filtnikersen, så når du kom himat å satte di på en stol, så blei'n svart. Filtnikkens blei sydd a kasserte ullpressfilter fra papirmaskinane på Drammensælva, å dom blei farva i forskjellie farver. Det blei asså lagd andre plagg a dissa filtane, å det var plagg som blei brukt a både jenter å gutter, så Drammensælva var en vikti bidragsyter tel kleskolleksjonane i mange familier på Geithus. Filtkluter dønka me terpentint brukte vi tel å legge på brøste når vi var forkjøla, men effekten a detta var vel så som så. Eneste fordel'n me denna klut'n var at'n var på «blå resept.» Kjelker, appelsinkasser som vi lagde skøytebil a, sparker, og flaske-hoppbakker var no av det vi dreiv me vinter'n gjennom. På mørke vinterkveller satte vi en blekkboks me sterinlys inni på sparksete, å detta ga et fint kjørellys. På ettervintern'n var det «Brannrenne» som var den store begivenheten. Brann var løkkeklubben på Folkvangbærja. Brannbakken lå omtrent midtveis uti Ytterevja å var stupbratt å me en bakkerekord på ca. 20 meter. Flesteparten av dom som dreiv me ski og stubber om vinter'n, var me i detta renne, å renne samla mye tilskuere. Musikk i bakken, det sørja Løver'n for. På denna tia var det som regel sørpeføre, å da var det om å gjøra å finne den rektie smørning'n. De mest brukte smørningane var Rekord (storphoppera brukte den), poltur, bivoks, parafinvoks (som blei stryki ut med strykejern) grafitt, pluss at noen kokte smørning'n sjøl. Sistnevnte smørninger var å blei ei stor hemmelighet, men det gikk rykter om at det tel å me blei brukt sunnslatte gramofonplater i denna smørningen. Når je i dag tenker telbake på assen store familier kom igjennom vinter'n me di små midla dom hadde tel rådighet, ja da fatter je itte assen dom klarte det.

Når det jalt boforholla, så var det sånn at de fleste arbesfamiliane hadde bare to rom å kjøkken, å ofte var det sånn at stua sto på stas (en form for status), så

da blei det bare ett rom å kjøkken. Familiane var tallrike på den tia. Det var itte no'n sjeldenhet at det var 4-5-6-7-, ja helt opp tel 10 unger i en familie. Når dissa ungene kom inn om kvellen me klea fulle a snø og is, å me stivtæla støvler, som måtte værre tørre tel mårnan, ja da blei nok fuktighetsgraden i høgste lage i dissa to romma. Vindua var så som så den gangen, så dom var ofte fulle a is. Svartåmmen på kjøkkne var vel den mest livsviktige delen i huse. Den skulle hälle varmen, laga mat på, varme vann, steikåmm tel å baka i, tørke kler over. Ingen arbesfolk omtrent hadde bad på den tia, så det blei å bruke vaskevannsfat og badestamp. Det er vel itte så vanskelie å tenke si assen detta var, me jenter å gutter i alle aldrer på to rom. Skolelekser var det heller itte så enkelt me, når så mange unger surra runt deg. Mange forskjellie sjukdommer var det asså i familiane i løpe a vinter'n. Å dissa boforholla innebar, kan det fort skrives ei hel bok om. Uten forkleinelse for mannfolka så måtte husmødrane på mi ti vært no'n fantastiske skapninger, som itte hadde no'n a vår tids hjelpemidler å ty tel, nesten itte penger, å enda klarte å hälle det hele i hop. Dom måtte hatt ei kolosal styrke, både fysisk og mentalt.

Vi kasta på hempa om vår'n

Det var bestandi godt når vår'n kom, å den harde vinter'n slapp take. Når snø'n etter vært blei borte å det blei bar mark, så bynte vi å kaste på hempa (stikka). Da stakk vi en tølakniv i bakken, bestemte oss for et håll (avstand), å så kasta vi me 1-øringer, å det var om å gjørra å komma nærmest muli kniven. Vi kunne mange ganger værre en 10-15 gutter som var me på detta. Ellers var det aldri vanskelie å finne på no på denna årstia heller. Når bekkane bynte å gå, lagde vi barkbåter, her lagde vi asså no som hette kvenkaller. Vi hoppa paradisi, vi slo ball, vi bygde barhytter, vi bygde lauvhytter når lauve kom, vi lagde pil å båga (bue) å vi lagde rambågar, kruttlappistol (en eske me kruttlapper kasta 5 øre), å det skulle itte mer tel enn en bordbeta å ei klesklype, så hadde vi en pistol. Fisketeiner lagde vi asså når lauve kom. Lauve stakk vi inn rundt åpningen i teina, for da gikk fisken lettere inn. Det var bestandi spennanes å dra inn teina for å se å mye fisk det var i a. Når sevjan bynte å komma i lauv-skauen, så lagde vi seljefløyter, piper å no som vi kalte «dritarer». I bjørkeskauen hang vi opp flasker å tappa bjørkesaft som vi drakk. Je kan aldri huse at vi noen ganger kjeda oss, det var bestandi no å finne på.

På fotballløkkene å ælva om sommer'n

Sommer'n sto nå for døra, å da bynte den herligste tia på hele åre for oss ungene. 17. mai var ett a høgdepunkta. Da gikk vi i tog fra Stalsberg skole tel Heggen, å telbars igjen tel skol'n. På tur'n att å fram

På skoletur med lastebilen til Solheim. På lasteplanet var det benker til å sitte på.

(Bildet tilhører Knut Løver.)

tel Heggen fikk vi itte i åss værken vått eller tørt. Mat å drikke fikk vi itte før vi var telbakat på skol'n, å det var no som foreldra måtte sørje for. Dagen blei aslutta me leik å moro som bl.a. omfatta sekkeløp, eggeløp (steinegg) å forskjellige andre leiker. Når alle trekkfuglane bynte å komma, så var det spesielt en fugl vi ønska velkommen, å det var gauken (gjøken). Når den gol, så kunne vi kaste skoa å byne å fly barbeint, no vi gjorde mesteparten a sommer'n. Je huser gått at det å fly barbeint på jåstubben, det krevde en spesiell teknikk. Når skoleåre nærma si slutten, så hendte det at det blei en skoletur. Dissa turane gikk bl.a. tel Norefjell me lastebilen tel Solheim, som hadde høge lemmer å krakker tel å sitta på. I regnevær dro dom en presenning over, men det grua vi oss tel, for da kom eksosen inn bak, å det endte me at vi blei skikkelige kvalme.

Når skoleåre var slutt, ja da bynte sjølve «livet» for oss guttungane. Å «livet», det var på ælva å løkka det. Tømre tel fabrikkane nerover i vassdrage lå over hele Bæssjø, å det ga åss en masse muligheter tel mer eller mindre fali leik. Tømre som kom ut fra Delinga var laustømmer som brøtningskara etter vært såppa (tømre blei lagt i flere lag), for deretter å bli plassert i de forskjellige fabrikkane hengsler. Detta ga oss muligheter tel å ligge på tømre å skåtfiske, å det var spennanes, for da kunne vi se når fisken beit. Men i tillegg til spenninga ved detta fiske, så var det utruili godt å ligge på det varme tømre i solfylte dar, i bare ei lita kortbokse. Å fly på laustømmer var å en sport vi dreiv me, å detta var itte helt ufali, for stokkane var glatte, så vi datt ofte mellom stokkane, å her var det jupt vann. Tømre var åsså fine badeplasser, likeså

vinneflåtane som brøtningskarane brukte. Ellers så kjente vi vær eneste meter a ævelanna fra Delinga å ner tel Nybrua. Svømme lærte vi a lærer Tandberg fra Vessia, for han hadde svømmekurs på Skinnerutangen flere sommarer, å da holt'n tel på en vinneflåta. Vi var heller itte gamle krabatane før vi lærte å ro, å her kunne vi ta lørja (eika) tel By når vi ville, for den var aldri låst, å det var en stilltiende overenskomst me eier'n at vi fikk lov tel å ta a. Vi «lånte» åsså en 4-5 tømmerstokker, som vi spikra sammen tel flåtar, å som vi kunne padle etter ævelanna me. Doppene som var en 5-6 meter høge stupte vi fra. På steikanes varme dar kunne vi gå etter ævelanna å røkke jedde me treangel, for da gikk a helt inn i sivkanten for å sole si. Det je her har nevnt om «live» på ælva, er bare en liten del a ævelive vårs.

Blant all leiking vi dreiv me hele åre runt, så var det nok løkkefotballen om sommer'n som var det grommeste for dom fleste a åss guttungane i Geithus. Å løkker, det var det over alt, for det var aldri vanskelige å finne en liten plass. Je kan byne nolante (nordfra) me «Rotplassen» bak butikken has Haktor, å klubbnavne her åppe var «Odd». I bånna a Bråtabakken lå «Brynsbakken» (som Olav Werner har skrivi dikt om), å detta var hjemmebanen min, å klubbnavne vårs var «Storm». Werner hadde kjøkkenhaga ve sia a løkka vårs, å det var nåkk itte sjelden at ballen havna åppi gulutsengene tel a Marie Werner (mor has Olav), men je kan aldri huse at vi fikk noe kjeft for det. På Folkvangbærja hette klubben «Brann», å dom hadde bane ner i havna tel Roliheten. Han Oluf var nok itte helt bli for detta, for løkka var jo beite for kuene has. Neri Geithus sentrum hette klubben «Lyn», å banen

1945. Planering av gressbanen. Oskar Braathen med tospann.
(Bildet tilhører Knut Løver.)

All jorden på gressbanen ble kjørt på denne bilen (en gammel tyrskerbil). Jorden ble lesset på for hand og lesset av for hand. Jorda ble hentet i Vassbånn.
(Bildet tilhører Knut Løver.)

domses var der Internate ligger i dag. Går vi så tel Tomta, så hadde dom banen sin ve sia a boliane, å denna banen likte vi itte, for den hadde dekke a slagge fra fabrikk, å no'n flabærj som sto i veien. Klubbnavne her var «Viking». Så kan vi gå tel Majorud, å her lå banen på Susenlund. På denna banen lagde Drammensælva målstenger, å da dom lodda ut tel fotball, så kjøpte bestyrer Blyberg alle lodda. Alle familiane i Majorud satt på murkanten å var tiskuere på dissa kampene, å klubbnavne var «Frigg». Katfos hadde åsså klubb, å banen her lå mellom disponentboli'n å jenbanespora. Klubbnavne her var «Fram, å dom had'n Birger B. Rasmussen som formann (seinere disp. på Katfos). Tel slutt har je kommen tel den klubben som lå sønst i Geithus, å det var uti Vassbånn. Banen her lå nerafår Armatur'n, å klubbnavne var «Gjøa». I tillegg til de løkkene som er nevnt, så hadde vi ei løkke som hette «Kjelsen». Den lå der som friidrettsbanen ligger i dag. Grunneier'n likte itte at vi brukte denna løkka, for her hadde itte

furua has store muligheter tel å överleva. Da var det en a åss som hålt vakt, å når han skreik at nå kommer'n, da greip vi pjanke våres å fløy. De fleste a kampene sparka vi barbeint, å hadde vi itte fotball, ja så sydde vi en filleball. Det hente at vi fikk no'n kaserte baller fra G.I.F. (Geithus idrettsforening), men dissa var så utsparka, at sømmene itte hålt. Når blæra bynte å syns, ja da dro vi te'n Ola Mo'n, for han var skomaker, å han sa aldri nei tel å hjelpe åss. Fotballstøvler var det ingen ta åss som hadde, men for å etterligne de voksne så hente det at vi lurte oss tel å slå balattreimer under vinterstøvla (de plugga vinterstøvla egne si best), å da ligna dom en fotballstøvl, til våre foreldres store fortvilelse, når detta ble opptaga. Da vanka det i beste fall kjeft å få. Det hente at et brødrepar hadde bare et par støvler, å da brukte dom en støvl vær si. Kampene var lange, ja je trur dom mange ganger varte i flere timer. Dommere trengte vi itte, for vi kjente reglane. En a reglane var at tre cårnere, det var straffe. Lördan å søndan var vi itte på løkka, for da var det hælj, å den var helli. Det vil føre alt for langt å skrive om alt som gikk for si på løkka, men at løkkefotballen skulle bli starten på no stort for fotballen i Geithus, det var det ingen som kunne drømt om.

(Da året 1945 kom, så hadde gutta fra «Løkka» vært gjennom store hendelser.

Den 10. april 1933 blei Geithus A.I.L. stiftet (Arbeidernes idrettslag). Dette førte bl.a. til at fotballen på Geithus blei delt i to. På den ene siden sto G.I.F. (Geithus idrettsforening), og på den andre siden sto Geithus A.I.L. Denne delingen skapte store motsetninger på mange områder i detta vesle arbeidssamfunnet. Vi «løkkekuttane» gikk vel heller ikke fri for disse motsetningene. Denne splittelsen skulle komme til å vare i over 7 år; helt fram til 18. sept. 1940. Da gikk Geithus idrettsforening (stiftet 1909), Geithus A.I.L. (stiftet 1933) og Modum skiklubb (stiftet 1892) sammen til det som i dag heter Geithus idrettslag. I tillegg til det som her er nevnt, opplevde vi løkkekutta 5 års krig, hvor fotballen lå nesten helt nede. Men da krigen var slutt i 1945, ja da kom «gutta fra løkka», som nå var blitt voksne, sammen igjen, og nå startet det som blei et fotball-

Furumo 31. august 1941: Leif Juster med Lasse Flagstad ved pianoet. På denne scenen har mange av Norges beste revyartister stått.

(Bildet tilhører Knut Løver.)

eventyr på Geithus. Disse guttene (som alle var fra Geithus) klarte det kunststykke å gå seriesystemet helt til topps i norsk fotball, og blei ett av Norges beste lag. Uten forkleining for noen så må brødrene Jacob og David Løver ha mye av æren for dette, for det var de som var selve drivkraften og som organiserte det hele, bl.a. med bygging av gressbane (innvidd 1. september 1946) og ansettelse av profesjonelle trenere. Uten disse to ville dette aldri ha skjedd. David var også drivkraften på Furumo sommerteater, og sammen med en dyktig damegruppe skapte de det økonomiske grunnlaget. At det som for mange av oss begynte på «Brynsbakken» og andre løkker, skulle ende på landslagsarenaen Ullevål, ja hvem kunne ha drømt om det?).

Ingen av oss ungdomene hadde sykkel, men vi lærte å sykle ve å trå inni ramma, for vi nådde itte over ramma. Gätteri (sleikeri) kan je nesten itte huse at vi spiste, men viss vi hadde en 10-øring, så dro vi tel a Karin å kjøpte is, for hu hadde «verdens» beste is, som a sveiva sjøl.

Laugeru'n (kjøpmann i Geithus) fikk vær sommar inn blå å vite japanske tøysko, å det å bli innehaver a et sånt par, det var stort. Laugeru'n fikk åsså vær vår inn bambus fiskestenger, å viss vi fikk tiggil tel åss ei stang hime, så gikk fisketur'n tel Hæsjdærn. Da blei det både fisking å bading i samma slengen.

Når det var slåtteti, å'n Oluf i Rolihet kjørte inn høye, da fikk vi låv tel å rasa i høye. Det var nok for at da blei høye pressa, å så fikk'n plass tel mer høy. Da var vi både jenter å gutter, å du verden å moro vi hadde det.

Det var mye ungdom som itte hadde arbe i denna tia, å om dan så samla dom si i små flokker. Da hente det at vi ungdomene måtte fly ner i butikken å kjøpe sigaretter tel dom, å som oftest hadde dom itte penger tel mer enn 4-5 sigaretter a gangen, enda sigarettane itte kosta mer enn 5 øre stökke.

«Mørkets gjerninger» om høsten

Når sommer'n var på hell, å det gikk mot høst, ja da var det åsså no å finne på. Dagane blei kortere å kortere, å når skoledagen var slutt, så var det itte så lenge før kvellsmørke kom. Da var det «mørkets gjerninger» som sto på programme. Alle hus i Geithus hadde frukthagar, å det var itte en haga uten at vi visste åssen frukt det var der. I «nattens mulm å mørke» dro vi på epleslang, å vi visste å vi skulle gå hen for å finne apaler me goe sommarsepler. Det vi dreiv me her, var vel egentli tjuveri, men tel vår unnskylning, så tok vi itte mer enn det vi fikk i lommene, å det hele var vel mest for spenningas skyll, det lå aldri no onnskap i det. Surre durre dutt dreiv vi åsså me. Da fant vi ett vindu, hekta på en sytrå, å gnei denna me hardpeis, å da var det itte lenge før det blei reaksjoner innafor vindu. Je huser godt at vi prøvde åss hos'n Marius Berg å, men han Marius (kjøpmann og original) hadde nok vært ute ei vinternatt før han, for

Geithus Idrettslags første klubbhus ble bygget i 1936 og revet i 1981. Bildet ble tatt umiddelbart før gressbaneåpningen 1. september 1946.

(Bildet tilhører Knut Løver.)

plutseli kom kjøkkenvindu opp, å ut kom en næva, me en diger forsærkniv i, så gjor'n ett drag me kniven tel vær si sie, låkte igjen vindu, å så var det itte no mer surre durre dutt der i går'n. Narrepakker la vi i veien (helst en pung), bant en trå i'n, sparka litt sann over trå'n (det var bare grusveier den gangen), å så lå vi i veigrøfta å venta på «bytte». Når «bytte» kom å bøyde si for å ta opp pungen, så nappa vi'n tel åss, å så fløy vi.

Utover høsten så var det slakteti, å den gangen så hadde de fleste familiane griser. Da hente det at vi füllte etter slakter'n (på avstand), for det var bestandi spennanes å følge dramatikken i grisebingen når skudde smalt å grisen gikk over enne (men slakter'n var nok itte no særli begeistra for denna åvervåkinga).

Når det nærma si jul, så hadde butikkane ei hælje me juleutstilling, å da var det mye fint å se, men det blei nok for det meste tel at vi måtte nøye oss me å se. Juletre hadde alle, å det blei aldri pynta før julaften. No'n juletrer utadørs var det itte å se den gang, nei dom hørte tel innadørs. Enda så trange tier det var den gangen, så klarte foreldra våres, på utruli vis, å få tel noen julegaver unner tre (men noen unntak var det nok her å der). Men det goe den gangen var at det itte var så store forskjellen på å vi ungdomene fikk bortimellom, å derfor blei det heller itte så mye misunnelse. Sparsomhet og nøysomhet var det som gikk igjen hele veien, vi visste itte om no anna, det var bare sånn det var.

Til slutt vil jeg gjerne få gjengi diktet som Olav Werner har kalt Brynsbakken, og hvor han beskriver hvordan virksomheten på denne løkka (også de andre løkkene i Geithus) brant seg inn i hans og mange andres sinn for all tid.

Brynsbakken

Fra min barndom jeg godt kan huske, et sted som vel aldri blir glemt,
når tankene går tilbake, blir sinnet høytidsstemt.

Det var en plass hvor vi møttes til lek, både store og små,
de kom både sør og nordfra, for vi visste hvor plassen lå.

Det var ingen stor arena, med benker og avkledningsrom,
nei næmest ei lita løkke, hvor ungane gikk og kom.
Brynsbakken var navnet på plassen, den lå like inn til mitt hjem,
i minnet jeg ofte er der, om årene ruller hen.

Det var aldri gress på den plassen, det fikk ikke tid til å gro,
med så mange barbente føtter, fikk gressfrøet aldri ro.
Men steiner og røtter stakk opp både her og der,
og mangen en flatklemt stortå mistet sin negl der.

Det kunne nok hende en ropte: stopp kampen ei lita stønn,
je skal inn tel Werner på dossen. Slik sprøyt, hold deg tel du blir grønn,
du kan itte gå a plassen, vi ligger under me tre,
men han som måtte på dassen, hva brydde vel han seg om det.

Og ballen vi den gang brukte, var verken av lær eller skinn,
nei, en gammel, avklippet strømpe, med filler og høy stoppet inn.
Og hvis det gikk høl på ballen, så høyet til himmels for,
så gikk vi i strømpekassa på kjøkkne, inne hos mor.

Nå er jeg langt borte fra plassen, men dypt i mitt hjerte og sinn,
der ligger en perle og lyser, så vakker, så blank, og så fin.
Der lekte, der lo vi, der sang vi, og der gråt vi så mangen en gang,
der levet vi virkelig livet, som barn hele soldagen lang.

Nå er vel Brynsbakken borte, der vi lekte, lo og sang,
og mens årene nå blir korte, vi sier: det var en gang.
Og når jeg var ute i verden, konserter i nord og i sør,
Brynsbakken lyste på ferden, den aldri dør.

Kåre Norli:

Krigshelten fra Geithus

Birger Braathen Rasmussen fra Geithus var med i Kompani Linge og den legendariske Oslo-gjengen under krigen. Sammen med to andre Linge-karer hoppet han i november 1943 ut i fallskjerm over Aust-Agder, der de sprengte transformatorene ved Arendal Smelteverk. Det var Geithus-guttens første aksjon i det okkuperte Norge, senere ble det mange og dramatiske sabotasjeaksjoner.

Rasmussen ble født 23. august 1920 og vokste opp på Geithus, der hans far var disponent på Katfos Fabrikker. Som barn og ungdom var han aktiv innen både idrett og speiding. Han tok artium i Drammen i 1939 og var langt på vei til å gjennomføre handlingsgymnaset da tyskerne okkuperte landet. Rasmussen hadde ikke avtjent verneplikten på grunn av skolegang, men da det ble urolig ute i Europa, deltok han i opplæringen som det frivillige skyttervesen sto bak, sammen med andre ungdommer fra Modum.

Øste seg til England

Uten å informere sine foreldre planla Rasmussen å ta seg over til England. 1. juni 1941 reiste han hjemmefra i all hemmelighet, faktisk på hans fars 60-årsdag. Turen gikk til Bergen, der han hadde venner. Men det gikk to-tre måneder før sjansen bød seg. Litt nord for Askvoll, på noen småøyer, ble det funnet en gammel halvåpen fiskebåt, en såkalt gavlbåt. Den hadde ligget på land i lang tid og var sprukken og i dårlig forfatning.

Etter hvert hadde det samlet seg en gruppe på 27 personer, som alle hadde et brennende ønske om å komme seg over til Shetland. I gruppen var det både motorkyndige og folk som kunne navigere. Rasmussen kunne ingen av delene, men fikk en viktig jobb på overfarten, han så å si øste seg til Shetland. Båten var nemlig lekk som en sil. Overfarten tok 36 timer og alle var lykkelige over at de kom fram i god behold. Dagen etter sank båten ved kai.

Flyktingene ble internert og nøye sjekket av engelskmennene. Det var tøffe forhør, men Geithusguttens hadde et brennende ønske om å gjøre en innsats. Helst ville han inn i en fallskjermavdeling. Han fikk beskjed om å melde seg for kaptein Martin Linge, som gjorde det klart at sjansen for å overleve var liten. Men Rasmussen sto på sitt og kom gjennom nåløyet for spesialtjeneste, til tross for at han var helt uten militærutdannelse. Bare et halvt år senere, andre juledag i 1941, falt Martin Linge under raidet mot Måløy. Det gjorde et sterkt inntrykk på 21 år gamle Rasmussen.

Birger B. Rasmussen var fenrik i Kompani Linge. Dette bildet er tatt etter krigen, og her er han løytnant.

(Fotografen er ukjent.)

Rasmussen kom inn i Special Operations Executive (SOE), som var under britisk kommando. Det ble uker og måneder med tøff trening, fallskjermutdanning, våpenopplæring, sprengningsøvelser og ulike måter å drepe fienden på.

Operasjon «Company»

SOE planla flere operasjoner i det okkuperte Norge, og gutta ventet i spenning, men mange av aksjonene ble avlyst. Det var mange detaljer som skulle stemme. Men på ettermiddagen 12. november 1943 lettet et Halifax bombefly og satte kurs mot Norge. Det var en gruppe på tre menn på vei til operasjon «Company», der målet var å sprengne transformatorene ved Arendal Smelteverk ved Eydehavn. Smelteverket produserte silisiumkarbid, som var viktig for den tyske rustningsindustrien. De tre om bord i flyet var Rasmussen, Johan Edvard Tallaksen fra Kristiansand og Armand Tønnes fra Sarpsborg. Det var Tallaksen, eller «Tallak» som han ble kalt, som var leder for sabotasjegruppa.

De tre Linge-karene var klar over at det var et viktig sabotasjemål. Alternativet var nemlig å bombe industribedriften, noe som med sikkerhet ville ha kostet mange sivile liv. De tre karene landet trygt, Tallaksen riktignok i toppen på ei stor gran, men han klarte å klatre ned. De hadde med seg utstyr for et halvt år. Utstyret ble sluppet ned i 11 fallskjerm, som i løpet av natten måtte gjemmes bort. Flygeren bommet litt på målet, de landet seks kilometer fra det planlagte droppestedet, men var allikevel fornøyd med plassen, der det var lett å gjemme seg bort.

Det tok tre netter å komme seg fram til målet. Sabotørene var i engelske uniformer og hadde betydelig oppakning, med sprengstoff og brannbomber. Det ble en slitsom tur. De forsøkte å gjøre det enklere, de brøt seg nemlig inn i en garasje i håp om å kunne stjele en bil, men den manglet alle fire hjulene. Nær målet ble det lagt en slagplan, og de kom seg inn i smelteverket, der Rasmussen plasserte ladningene på transformatorene. I et kontrollrom fant de en norsk vaktmann, som ble bundet og brakt i sikkerhet. Sabotørene la igjen engelske effekter, samtidig som de passet på å bemerke at snart gikk båten, i håp om at vaktmannen brakte det videre til tyskerne. Mens sabotørene jobbet under høytrykk, og mens de hadde vaktmannen i sin varetekt, inntraff en episode som skremte karene. Det ringte nemlig i ei klokke, som de oppfattet som alarm. Men vaktmannen kunne berolige gutta i uniform, det var nemlig varsel om spenningsfall. Den saken ordnet vaktmannen og sabotasjejobben kunne gjøres ferdig. Etter at jobben var gjort, fikk Armand Tønnes i oppdrag å slå vaktmannen i hodet. Det måtte gjøres for at ikke mannen skulle bli mistenkt for å være med på sabotasjen. Tre slag måtte til før mannen mistet bevisstheten.

Sabotørene kom seg ut av smelteverket, og etter sju-åtte minutter kom det første smellet, kort tid senere en rekke eksplosjoner og stikkflammer opp gjennom taket. Det var faktisk oljeflammer 100 meter til værs. Aksjonen var vellykket, smelteverket var satt ut av drift for resten av krigen og ingen menneskelig gikk tapt. Like viktig var det at Eydehavn ble spart for omfattende bombeangrep.

Etter aksjonen gikk de tre karene alt de klarte, og i løpet av to døgn var de tilbake til leirplassen, der de ble i to uker. Ordrene var nemlig at de først skulle ligge i ro, for så å ta seg til Oslo. De skiftet til sivile klær og fant fram norske penger og legitimasjonskort. Alle tre tok også med seg et par håndgranater i ryggsekkene. Mesteparten av turen foregikk til fots, og det tok to uker før de nådde Oslo og traff sin kontaktmann.

Instruktør i Milorg

Rasmussen og Tallaksen fortsatte som sabotørpar og ble en del av «Operasjon Goldfinch» i desember 1943. Her drev de opplæring av Milorg-personell og tok i

mot utstyr til hjemmestyrkene. I denne perioden utførte også Rasmussen sabotasjeaksjoner, blant annet tok han seg inn i AT-kontorene i Hønefoss, der han tok med seg arkivet og brente innkallingskortene.

Rasmussen kom som instruktør til D14.2, der han vesentlig drev instruksjon i Ringeriks-distriktet, ofte på hytter på Ringkollen og området rundt. Rundt 130 av «gutta på skauen» fikk glede av å ha Rasmussen som instruktør. Det var instruksjon i sprengning, våpenbruk, praktiske øvelser i geriljatakikk, rapportlære, samt at han sammen med lokale milorgjegerere var med på å ta imot flyslipp.

Bare en gang hadde Birger Rasmussen et uhell under kursvirksomheten. Det var i hytta til urmaker Gran på Ringkollen. Rasmussen lå på gulvet i hytta med et maskingevær, en brengun. Hytta var full av folk som fulgte ivrig med. Rasmussen demonstrerte hvordan magasinet skulle settes inn, ladegrep, hvordan siktemidlene virket og til slutt avtrekket. Da sa det PANG og hytta var tom på sekunder. En fikk kula mellom beina, men alt gikk heldigvis bra.

Da Rasmussen i 1972 kom til Follum Fabrikker som administrerende direktør, kom han i prat med flere tillitsvalgte på fagforeningskontoret. De kom inn på okkupasjonen og motstandskampen, der også skyteepisoden på Ringkollen ble nevnt. Da kom det kvikt fra Thomas Hansen, sekretær i fagforeningen: Det var jeg som fikk kula mellom beina!

Oslo-gjengen

Men det var først i mai 1944 aksjonene startet for alvor, gjennom deltakelse i Oslo-gjengen. Rasmussen, med dekknavn Kåre, var et av kjernemedlemmene i Oslo-gjengen, som ble ledet av Gunnar Sønsteby. Aksjonsgruppa var Milorgs spydspiss i sabotasje. I 1944 åpnet milorgledelsen for en mer aktiv kamp. Fra mai 1944 til januar 1945 var Rasmussen med på 10 store sabotasjeaksjoner. Han var sprengningsekspert, og hans oppgave var å beregne riktig mengde sprengstoff og plasseringen.

Sammen med Edvard Tallaksen sprengte han hullkortmaskinen i firmaet Norske Watson. Maskinen ble brukt til å innkalle norsk ungdom til arbeidstjeneste, en tjeneste man fryktet var et skalkeskjul for å rekruttere nordmenn til tysk krigstjeneste. De to tok seg inn i bygningen i Nedre Vollgate ved å knuse de store speilglassrutene. I lokalet var det to store hullkortmaskiner, og ladninger ble plassert ved begge maskinene med to minutters lunte. Etter at lunta var tent, kastet de to sabotørene seg på syklene, og kort tid etter kom smellet.

Linge-karene hadde sprengt samtlige lokomotiv på Thamshavnbanen, som fraktet malm fra Løkken Verk til videreforedling nord for Orkanger. Men ett av lokomotivene var sendt til NEBB-verkstedet i Oslo for reparasjon. Rasmussen, Gunnar Sønsteby og Edvard Tallaksen fikk i oppdrag å sprengte lokomoti-

Birger B. Rasmussen tilbake i Sørenga i Oslo i frigjøringsdagene 1945, der han var med på en viktig sabotasjeaksjon.

(Foto: Norges Hjemmefrontmuseum.)

vet. De tre sabotørene kom seg inn i maskinhallen, til tross for at den tyske marine hadde lager på nabo-tomta, der det var strengt vakthold. Rasmussen plasserte tre sprengladninger med to minutters lunte. Alt gikk etter planen, men returen ble en overraskelse for Rasmussen. Fra den opplyste maskinhallen løp han ut i nattet mørket og tok feil av veien. Han falt ned i en dreieskive for lokomotivene og brakk armen. Han fikk hjelp av de andre, og med en frisk arm syklet han til dekningsstedet. Armbruddet stoppet ikke arbeidet, som var svært hektisk i september 1944. Allerede dagen etter, med gipset arm, var han på befaring i Raufoss-traktene for å planlegge sprengning av høyspentmaster. Rasmussen fant fort ut at det var upraktisk med gips og at det vakte en smule oppsikt å fly rundt i skogen med den hvite armen. Han fjernet gipsen selv og sammen med lokale milorgjegere sprengte han seks-sju master.

Tallaksen hadde fått kontakt med to tyske deser-tører og hadde gjort avtale om et møte på Plasskafeen i Oslo. Etter en lang diskusjon om det kunne være en felle, ble det enighet om at Tallaksen og Rasmussen skulle møte tyskerne. Gregers Gram, en av de andre i Oslo-gjengen, ble svært interessert og ville være med i stedet for Rasmussen. Det ble skjebnesvangert. De ble tatt i bakhold, og Gregers Gram ble skutt på stedet, mens Tallaksen ble alvorlig såret. Etter forhør og tortur så Tallaksen sitt snitt til å rive av ermene på skjorta og kvalte seg selv på Akershus Festning 29. november 1944. Rene tilfeldigheter reddet Rasmussen denne gang.

Ekspederte 50 tonn kulelager

Tapet av to kamerater var et slag for Oslo-gjengen og Milorg. Men oppdragene sto i kø, og et par uker senere fikk Rasmussen i oppdrag å lede aksjonen mot SKF, Svenska Kullagerfabriken. Produksjonen der var viktig for den tyske krigsindustrien. Rasmussen

fikk med seg tre andre sabotører og valgte å sette fyr på bygninger og produksjonsutstyr. Gruppen brukte lastebil hvor man plasserte to fat med bensin, brannbomber og brannlunter. Bensinfatene ble trillet av lastebilen og tømt i lokalene, og deretter ble brannbombene plassert. Operasjonen tok en times tid. Mens sabotørene gjorde jobben, kom en eldre dame og lurte på hva gutta gjorde inne i hallen. Hun hadde nemlig ansvaret for renhold av hallen og likte dårlig at noen trakk inn på gulvet. Etter at lunta var tent, tok Rasmussen trikken til Sogn Hageby, der han lå i dekning.

Bygningen ble totalskadet, og 50 tonn kulelagre gikk med. Hele området var en eneste ruinhaug dagen etter, da Rasmussen var på «befaring». Mens han så på resultatet, fikk han en stor overraskelse. Hans far og bror var på Oslo-besøk og var på stedet for å se resultatet av sabotasjeaksjonen. Fra England var det stående ordre om ikke å ta kontakt med familien, og Rasmussen trakk seg tilbake. Da hadde han ikke sett noen i sin familie siden han forlot Geithus i 1941.

Men en gang var det umulig å etterkomme SOEs ordre om ikke å kontakte familien. Rasmussen satt på trikken, og helt tilfeldig kom hans søster og satte seg ved siden av ham. Hun ble overrasket og det gjorde også Rasmussen. Han visste ikke at hun hadde flyttet til Ullevål Hageby. Siden det var kjent at han var i Oslo, ble det også besøk hos søsteren. En gang ville hun vite om han skulle fortsette med det samme arbeidet etter krigen. Nei, sa Rasmussen, det tror jeg ikke blir så populært.

Den siste aksjonen

Aksjonen mot SKF var den niende han var med på, og den neste skulle bli hans siste. I januar 1945 fikk Oslo-gjengen i oppdrag å sprengre hovedlageret til oljeselskapet Shell i Schwensengate, ikke langt fra Bislett. Det var en stor betongbygning, i fire etasjer. Tyskerne patruljerte på fortauet, så det var en dristig jobb. Sabotørene brukte lastebil med oljefat som var fylt med sprengstoff, brannbomber og detonerende lunter. De kjørte forbi vaktposten og inn mot heisen. Alle var iført arbeidsklær, men vaktposten fulgte nøye med. Det tok vel en time å plassere alle sprengladningene, som måtte forbindes med detonerende lunte, tjærelunte og tidsblyanter. Problemet var at det stadig kom norske arbeidsfolk som måtte holdes i forvaring. Lunta ble tent, samtidig som fangene fikk beskjed om å holde seg i bygningen i ett minutt. Den som stakk hodet ut før det, ville bli skutt. Sabotørene stakk av og fangene hadde noen nervepirrende sekunder før de tok sjansen på å løpe ut på gata.

Så kom et voldsomt drønn og 360 000 liter spillolje brant opp. Hele den store bygningen raste sammen, og flammene sto høyt til værs. For å være sikker på at flammene gjorde resten av jobben gikk to

av sabotørene opp på St. Hanshaugen og slapp sprengstoff ned i brannkummen. Dermed var brannvesenet uten vann. Oslo-gjengen kunne notere seg for enda en vellykket aksjon.

Hardt såret i kamp

I mars 1945 forsto de fleste at krigen gikk mot slutten. Rasmussen fikk i oppdrag, sammen med Viggo Axelsen, å sprengte jernbanelinjer i Vestfold for å hindre forflytting av tyske tropper. I Fredensborgveien i Oslo skulle de tanke opp en bil, der hadde de lagret bensin på fat. De to gikk en runde rundt kvartalet og fikk øye på en patrulje på sju nordmenn. De var bevæpnet, og den ene hadde jernkorset på brystet, han hadde med andre ord vært frontkjemper. De to sabotørene forsøkte å trekke seg tilbake og kom inn i en blindgate, hvor de til slutt endte på en gårds plass. Axelsen tok seg inn i huset, mens Rasmussen ble stående på gårds plassen. Tre av de sju hadde fulgt etter, og situasjonen var presset. Rasmussen hadde en ni millimeter Beretta pistol i høyre frakkelomme og en Colt pistol i beltelinningen. Da karene var tre-fire meter unna, åpnet Rasmussen ild. Han skjøt dobbelt-skudd i brystkassen på den første og så den andre, men så klikket pistolen. Før han var skuddklar med Colten, ble han truffet av ei kule som gikk tvers gjennom kroppen, men han gikk ikke i bakken. Heldigvis kom Axelsen og åpnet ild, da forsvant mannen som fortsatt var på beina.

Under flukten begynte blodet å renne ut av både munn og nese, og det var ikke lenger mulig å holde seg på beina. Heldigvis sto det en bil i nærheten, og sjåføren ble truet til å kjøre de to bort så fort som mulig. De forsøkte å komme inn på et sykehus, men ble avvist av overlegen. Han forsto at de var på flukt. Deretter kom de seg til et dekningssted og fikk tak i Rasmussens svoger, som var lege. Litt senere kom også Gunnar Sønsteby, som kunne fortelle at det hadde vært et forferdelig oppstyr etter skytingen, og at Rasmussen måtte sendes videre. Det ble et nytt dekningssted, der han lå i tre uker. Da var han i såpass bra form at flukten til Sverige kunne starte.

Dramatisk flukt

Første etappe var å komme seg til Nøtterøy, og den transporten foregikk i ambulanse med svenske flagg. En behagelig transport for en hardt såret soldat. Derfra skulle flukten gå med båt til Koster. Sammen med flere andre ble Rasmussen innlosjert hos en familie, i påvente av båttransporten.

Men det meste gikk galt. Mannen i huset hadde puttet en pistol i lomma og ble tatt i en kontroll. Tyskerne ville vite hvor mannen bodde, og der fant de altså flere av flyktingene. Rasmussen hørte at tyskerne diskuterte hva de skulle gjøre, blant annet ble det telefonerte til nærmeste overordnede.

Rasmussen bestemte seg for å ta seg ut av huset og fikk med to av de andre. Det ble en dramatisk flukt.

Tyskerne var samlet på gårds plassen og oppdaget hva som var i ferd med å skje. De åpnet ild, og kulene pep rundt hodene på mennene. De to andre var friske og raske og forsvant fort. Rasmussen kunne knapt gå, han måtte nærmest krabbe inn i skogen. Underlig nok fulgte ikke tyskerne etter. Rasmussen ble liggende i snøen til neste formiddag, da ble han funnet av en patrulje fra Milorg. Han ble tatt hånd om av Milorg-gutta, og neste natt kom han over til Koster sammen med 25 andre flyktinger.

I dårlig forfatning ble Rasmussen raskt sendt videre til Stockholm. Da han gikk av nattoget, ble han møtt av representanter fra den engelske ambassaden. Det viser at han var en viktig mann for britene.

Høyt dekorert

Etter den vellykkede sabotasjen mot Arendal Smelteverk ble Rasmussen hedret med Military Cross av britene, og fra den norske regjeringen ble han tildelt St. Olavsmedaljen med ekegren. Han fikk flere medaljer, både fra Norge og de allierte. I 1947 ble han tildelt Krigskorset med sverd. Denne utmerkelsen er den høyest rangerte orden som kan tildeles for heltemodig innsats i militære operasjoner. Den rangerer over alle andre ordener og medaljer.

Korset ble innstiftet ved kongelig resolusjon 23. mai 1941, og er delt ut til 147 nordmenn, 44 av disse gikk til medlemmer av Kompani Linge. Tildelingen ble foretatt av Kongen i statsråd, og for hver tildeling foreligger en offisiell begrunnelse, et såkalt foredrag. Rasmussen ble tildelt Krigskorset i statsråd 7. mars 1947. Der ble det lagt fram en lang begrunnelse for tildelingen, som viser hans innsats under krigen. Der er også nevnt hans aksjon mot AT-kontoret i Hønefoss. Begrunnelsen oppsummeres slik: «Birger Rasmussen har ved sine mange vellykkede aksjoner utvist den høyeste grad av personlig mot, snarrådighet og kald-

I 1947 ble Rasmussen tildelt krigskorset med sverd for sin innsats. Krigskorset rangerer over alle andre ordener og medaljer.

(Foto: Forsvaret.)

Bildet er tatt tidlig på 80-tallet, da Rasmussen var administrerende direktør på Follum, som overtok Katfos Fabrikker. Fra venstre ordfører Arne Fossum i Modum, Birger B. Rasmussen, fabrikkssjef Arve Moe på Katfos Fabrikker og Bjarne Danielsen, som ble tildelt kongens fortjenstmedalje etter 50 år på Katfos.

(Foto: Kåre Norli.)

blodighet. Han har gjentatte ganger vært i kamp med fienden og har alltid vært et eksempel for andre under disse aksjoner. For sin enestående innsats i arbeidet i kampen mot arbeidsmobiliseringen og de øvrige sabotasjeaksjoner fortjener han den høyeste anerkjennelse.»

Industrilederen

Frigjøringen 8. mai feiret Rasmussen i Stockholm, men allerede dagen etter ble det satt opp et ekstras tog med to passasjervogner til Oslo. Rasmussen og de andre utvalgte kom til Østbanestasjonen før Red Devils inntok hovedstaden. Feiringen i Oslo var selv-sagt en stor opplevelse. Da hadde Geithus-gutten vært borte fra landet i vel en måned.

Men han og resten av Oslo-gjengen fikk raskt nye oppgaver, blant annet å passe på kongefamilien. Kongens hjemkomst 7. juni ble en triumfferd gjennom Oslos gater. Rasmussen var i en av de fire jeepene som kjørte foran og bak kongens bil. Sabotørene, som nå var vaktsoilder, var utstyrt med skuddklare maskinpistoler, og alle var i hjelpenn under kjøreturen på Karl Johan. Heldigvis gikk alt godt.

Rasmussen fikk sin utdannelse brått avbrutt av krigen. Hans sivile karriere ble også hemmet av at han måtte tilbake til Stockholm i august 1945 for en

ny operasjon etter skuddskadene. I februar 1946 måtte han gjennom enda en livreddende operasjon i Sverige. Heldigvis gikk det bra, og han begynte ved Hunsfos Fabrikker ved Kristiansand. Han valgte altså papirindustrien, som han nærmest hadde vokst opp i på Katfos.

Etter to år gikk turen til USA og Frankrike for videre studier og arbeid. Da han kom hjem i 1956, begynte han på Katfos, der han var disponent fram til 1968. I tiden på Katfos engasjerte han seg også i lokalpolitikk og satt i Modum kommunestyre, der han representerte Høyre. Fra 1968 til 1972 var han leder for Borregaards treforedlingssektor, deretter administrerende direktør på Follum Fabrikker, hvor han var fram til han ble pensjonist i 1987. Fra 1985 til 1987 var han president i Norges Industriforbund, og en tid var han også formann i Papirproducentenes Sentralforbund. For sin industriinnsats ble han i 1988 Ridder av 1. klasse av St. Olavs orden.

Krigshelten og industrilederen døde 6. desember 2007.

KILDER:

Egil Brox: *Krigens redsler*, Alfa Forlag 2006

Eydehavnportalen: Videopptak med Birger B. Rasmussen og Armand Tønnes i 1989

Erik Gjems-Onstad: *Krigskorset*, Grøndahl og Dreyes Forlag 1995

Kære Norli:

Korporalens avskjedsbrev

Skålde min fine dette, er jeg den
meget taknemlig som du kunne sende
det hjem. Samme hvordan det går her.

Arbeidet
Korpr. 1377 Staxrud
Brandbu.

Kjør den hjemme!
Det er alle grunner til å tro at vår
piste linje er nok forstående.
Vil du sende den en siste hilsen
med takk for alt
Kans hilsen fra Guitron. Han er også
her. Hils Sigrud og si takk for alt
Dens Oly.

Faksimile av brevet som Ola Staxrud skrev etter at han gikk i stilling i banklokalene natt til 12. april 1940.

Hva tenkte og følte soldatene som forsvarte Vikersund de dramatiske aprildagene i 1940? I 2008 dukket det opp et brev i Modum Sparebank, som gir oss et innblikk i hvilke tanker som gikk gjennom hodet på de unge mennene som ventet på at tyskerne skulle gå til angrep.

Brevet er skrevet av korporal Ola Staxrud fra Brandbu og er datert 12. april. Han var en av de 19 soldatene som inntok banklokalene og ventet på at de tyske troppene skulle dukke opp på østsiden av Vikersund. Brua ble sprengt av norske soldater ved 23-tiden 11. april, for å stoppe fremrykkingen. Det var viktig å forsinke tyskerne både i Vikersund og ved Sollihøgda, slik at man kunne mobilisere flest mulig på Helgelandsmoen og sikre materiell.

Skarpskytter

Situasjonen var selvsagt spent, og vi må gå ut fra at alle var redde. Frykt og usikkerhet preget nok soldatene. Ola Staxrud ber om at brevet blir sendt hjem til familien. Men det skulle gå 68 år før familien fikk brevet. Det ble funnet under opprydding i bankens arkiv. Staxrud døde i 1965 og det er hans sønner Oddvar og Lars som har latt *Gamle Modum* få tilgang til brevet.

Ola Staxrud ble født på gården Staxrud i Brandbu i 1915. Han avtjente verneplikten i 1. gardekompani i 1936. Ola var skarpskytter og var med på et nimannslag som vant konkurransen mot avdelingen Finnmark. Før han avtjente verneplikten, var han aktiv skytter og en ivrig skytterlagsmann. Han ble kalt inn til ny tjeneste i januar 1940, da var han på nøytralitetsvakt på Ulven ved Bergen. Med sin militære bak-

Ola Staxrud i gardeuniform i 1936.

(Fotografen er ukjent.)

grunn og erfaring fra skytterlaget, var kanskje Ola bedre rustet enn mange av de andre soldatene, som knapt hadde løst et skudd. Han møtte til mobilisering i Brandbu på morgenvisten 11. april. Korporal 1377 Staxrud ble sendt til Helgelandsmoen, og der kom han i kompaniet til kaptein Peter Thaulow Riiber, som i det sivile var advokat i Vikersund. Kompaniet ble sendt til Vikersund, og styrken på 130 mann var i stilling litt over midnatt, natt til 12. april.

19 mann i banken

Av denne styrken ble 19 mann plassert i sparebankens lokaler, der det var god oversikt over brua, som delvis lå i vannet. Et maskingevær ble plassert på balkongen i 2. etasje. Resten av kompaniet lå langs Vikersundgata. Vikersund var tømt for sivile og biler, det var bare soldatene som ventet spent på hva som skulle skje.

Blant de 19 som ble plassert i banklokalene, var brødrene Ola og Guttorm Staxrud. Det var i banken Ola skrev brevet før tyskerne gikk til angrep. Avskjedsbrevet er skrevet med stø hånd og sirlige bokstaver, av en ung mann som behersket språket. Mye tyder på at soldatene følte seg alene og kanskje i en felle. I brevet skriver Ola blant annet: «Hvis noe hender her, er det all sannsynlighet for at vi alle faller. Vi er alt for få – 19 mann. Skulde det hende noe, så har vi det norske befalet å takke for at vårt liv slutter

Vikersundbrua ble sprengt sent på kvelden 11. april. Dette bildet ble gjengitt i en publikasjon som kom ut like etter krigen.

(Fotografen er ukjent.)

her. Å finne på noe så hysterisk som å sende 19 mann mot kanskje 10-20 ganger så mange tyskere er jo det rene selvmord.»

Videre i brevet ber Ola om at finneren sender brevet hjem til Brandbu. Først undertegner han med «Ærbødigst Korp. 1377 Staxrud, Brandbu», men så kommer et tillegg: «Kjære dere hjemme! Det er all grunn til å tro at vår siste time er nær forestående. Vil da sende dere en siste hilsen med takk for alt. Kan hilse fra Guttorm. Han er også her. Hils Sigrid og si takk for alt. Deres Ola.»

Kampene

Ved middagstider 12. april var tyskerne kommet fram til Tangen i Vikersund. Tyske fly kretset over Vikersund, og det ble åpnet ild fra begge sider. Ingen av partene hadde tyngre våpen, men det ble heftige kamper med håndvåpen og mitraljøser. Ilden opphørte etter en snau halvtime. En tysk soldat ble skutt, og tyskerne valgte å trekke seg tilbake syddover til Ilen, der tyskeren ble gravlagt. Ingen nordmenn falt, men to soldater ble såret.

Samtidig var det kritisk ved Sollihøgda-avsnittet. Den militære ledelsen valgte å trekke de norske styrkene tilbake til Ringerike, for ikke å bli avskåret fra egne avdelinger. Da var det allerede bygget opp betydelige styrker i Haugsbygd, der det ble harde kamper. Rundt 130 bygninger ble svidd av i kamphandlingene.

Tidlig på morgenvisten lørdag 13. april rykket tyske tropper inn i Vikersund, der de tok i bruk banklokalene som stamkvarter. Neste dag rykket tyskerne videre, og bankpersonalet kunne igjen ta i bruk lokalene. Banken var faktisk stengt i bare to dager, 12. og 13. april. I bankens styreprotokoll står det at tyskerne hadde gjennomført banken, men lite var forsvunnet. Tyskernes krigsbytte var bankens revolver, som lå i en skuff i 2. etasje. To fyllepennner, som tilhørte bokholder Arnfinn Kongsrud og frøken Præsterud, var også forsvunnet. Skadene var også små. For å få best mulig skytestilling hadde de norske soldatene slått ut

Korporal 1377
Staxrud var skarp-
skytter og ble hedret
med diplom mens
han var i Garden.

et vindu i den ytre gangen, alle rutene i verandadøren og i spisestuen i 2. etasje. Krigsskadene kostet banken 26 kroner og 59 øre, står det i protokollen.

Overrasket

- Far fortalte veldig lite om hva han opplevde under krigen. At han hadde vært med i kampene i Vikersund var nytt for oss barna. Derfor var brevet som ble funnet i Modum Sparebank en stor overraskelse. Jeg kan huske at han fortalte om tilbaketrekkingen over Ringerike og Hadeland. I området Klekken ble hans avdeling beskyttet av egne styrker som lå i stilling. Senere deltok han i kampene i Vestre Gausdal.

I flere brev til mor forteller han om en kaotisk mobilisering i Brandbu og om tankene han gjorde seg

før han møtte fram, og gleden han følte 1. pinsedag i 1940 da han kom hjem. Her gir han uttrykk for det ufattelige under at han hadde kommet levende og uskadet fra krigshandlingene, men også skuffelse over at så mange stakk av etter noen få dager, sier Lars Staxrud.

Ola Staxrud var med i det norske felttoget i over en måned, men fikk ingen medaljer. Etter krigen ble han dømt for medlemskap i Nasjonal Samling. Det samme ble hans bror Guttorm.

KILDER:

Samtale med Oddvar og Lars Staxrud, som også har lånt ut bilde og diplom.

Banken og bygda - Modum Sparebank 150 år. Utgitt 1991.

En ung gutts opplevelse av krigen 1940–45

De første 7 år av mitt liv bodde jeg i Hugget under Skuterudåsen på Vestre Spone. Plassen ble kalt Brekke-Hugget, men senere kalte mange plassen for Smedsrud-Hugget. Bolighuset stod her til i 1980-åra da det ble brent ned. Det har vært sagt og skrevet mye om voksnes opplevelser under krigen. Kanskje kan det være av interesse å høre litt om hvordan en ungdom opplevde denne tiden.

Det første jeg husker, var voksne som pratet om vinterkrigen i Finland og hvor fæle disse russerne var som hadde gått inn i Finland. Jeg hadde lært meg å lese sånn noenlunde aviser som 6-åring og husker det stod mye om denne krigen. Tyskerne fikk stort sett positiv presse, men dette snudde seg jo fort etter 9. april 1940. En kan vel nesten si at 9. april kom som julekvelden på kjerringa. Det hele virket nærmest som en vond drøm. Nazistene overtok kringkasting og etter hvert også avisene, og dermed også propagan- daen til herrefolket, som okkupantene snart ble kalt.

Jeg og min familie bodde avsides. Vi merket ikke så mye til selve krigsutbruddet, bortsett fra at vi hørte og så tyske krigsfly som stadig sveipet over distriktet. Men nede i bygda fikk vi høre at kampen for å hindre framrykkingen var i gang. Bruer var sprengt og trær var felt på kryss og tvers over veiene. Dette var stort sett gjort av bygdefolk, som gikk sammen i gjenger. Disse aksjonene hindret nok framrykkingen en god del.

Etter hvert som det første sjokket var over, måtte livet gå videre og ting komme i gjenge igjen. Selv skulle jeg begynne på skolen høsten 1940, og det i seg selv var en utfordring, den gang som nå. Jeg husker jeg syntes det var noe tull at jeg som alt kunne lese, måtte pugge ABC-en igjen. Men det var vel så et alle skulle begynne på samme nivå.

De voksne passet på å ikke prate for mye om ting som angikk makthaverne og deres medløpere. Vi barn snappet nok opp noe, for som kjent har små gryter også ører. Jeg kan ikke huske det skjedde så mye det første året, bortsett fra at det passerte kolonner med tyskere som kjørte og marsjerte etter veiene. Det var mye motoriserte kjøretøyer som panserbiler og motorsykler med sidevogner, men det var også svære kolonner med hestekjøretøyer. Jeg husker spesielt at tyskerne hadde noen svære, grove hester som kaltes bryggerihester. De hadde også en del muldyr som trekraft. Tyskerne rekvirerte en mengde norske hester fra norske bønder.

Fra 1941 begynte tingene å stramme seg til. Matmangelen begynte å gjøre seg gjeldende. Alle som hadde radio, måtte levere disse i fra seg. Nazistene fikk selvfølgelig beholde sine radioer. Datidens radioer krevde skikkelig antenne og jordledning. Det ble litt av en sport for oss guttunger å liste oss inn til husveggene hos nazister og kutte av eller røske opp jordledningene for å forstyrre eller ødelegge mottagningen for dem. Dette var vår måte å drive sabotasje på. Det var mange som hadde illegal radio, og disse var gjemt vekk på de utroligste steder, for eksempel innerst i en møkkakjeller eller mellom to permer i en gammel bibel som sto i bokhylla. De fleste av disse radioene var krystallapparater som krevde øretelefoner og skikkelige antenner. Dette var ofte en ståltråd som ble strukket på loftet eller under låvetaket. De som hadde gode krystallapparater, tok fint inn London på dem.

Vi hadde en skomaker og en urmaker i nabolaget, og hos disse kom og gikk det stadig folk som hadde mye å fortelle. Disse kara var godt informert om hva som foregikk ute og hjemme. De var også svært barnevennlige, og vi guttunger kunne ofte sitte i timevis hos dem. Vi fikk da ofte informasjon om litt av hvert. Men vi var jo blitt innstendig innprentet av både foreldre og andre at vi ikke måtte gi oss i snakk med fremmede. Det skulle ikke plapres for mye før en eller annen kunne komme i «heisen» og bli sendt på Grini, eller det som verre var. Vi vennet oss etter hvert til tyskerne og nazistene, og vi prøvde å unngå å provosere dem. De som vi måtte passe oss best for, var de som ble kalt for «stripete», d.v.s. folk som ikke var medlemmer av NS, men som vi ikke viste hvor vi hadde. Det var dessverre en god del slike blant oss, slike som frivillig jobbet for tyskerne. Noen av disse slo seg stort opp på tyskerarbeid, bl.a. ved brakkebygging og lignede. Disse ble kalt for brakkebaroner. Det var også noen jenter som slo lag med tyske soldater, noe de fleste siden fikk angre bittert. Men i ettertid må en vel si at den vanlige tyske soldat i seg selv ikke var mer enn et vanlig menneske som var utkommandert til å utføre ordre.

Det var et knugende mørke som preget krigsårene. Det var blendingspåbud, og nåde den som slapp ut så mye som ei lysstripe fra vinduene sine. Kjøretøyer og slikt kjørte med blandede lykter så de så vidt kunne skimte veien. Det var en mengde skremselspropaganda for at folk skulle holde seg

Halt-halt!

(Tegning: Birger Hammerstad.)

mest mulig innendørs etter mørkets frembrudd. Det ble bl.a. fortalt om en «sorte dame» som viste seg både her og der. Hun skulle være bortimot 3 m. høy, hadde jernklør og spratt med fjærer under bena over veien der folk ferdes.

Etter hvert som tiden gikk, fikk også vi guttungen, eller i hvert fall en del av oss, nyss om gutta på skauen og våpenslipp. Vi var klar over at vi måtte holde kjeft om slike ting, ellers ville det gå oss ille. Jeg tror det var under en fisketur til Kistefoss ved Snarumselven sommeren 1944 at noen av oss dumpet over to celler som hjemmefronten hadde bygd under en fjellvegg. En måtte klatre ned en stige for å komme ned dit. Cellene var dekket med torv og trær på taket så de var umulige å se ovenfra. Jeg husker det sto plakater på trærne rundt disse cellene med grei beskjed om at hvis noen uforvarende oppdaget disse cellene og fortalte det til noen, ville vedkommende bli likvidert. Heldigvis var det ingen av oss som røpet dette før krigen var slutt, ellers kunne det gått ille både med oss og de som brukte disse cellene til dekksted. Det var ingen til stede i cellene da vi oppdaget dem.

Jeg kan ellers huske bare en gang jeg følte meg i virkelig livsfare, og det var en kveld jeg hadde besøkt en kamerat som bodde i Badeveien. Det hadde blitt mørkt, og jeg skulle sykle hjem til Kjølstad hvor jeg bodde da. Jeg hadde ikke blendet sykkellykten min og hadde fullt lys på, noe som selvfølgelig var strengt forbudt. Da jeg kom til krysset Badeveien-Geithusveien, stod det en flokk væpnede tyskere der. Jeg kan

enda huske at toget sydfra hadde stoppet for rødt lys der. Da jeg kom med fullt lys på sykkelen ble det liv i tyskerne. Halt-halt ropte de, men i stedet for å stoppe ble jeg så vettskremt at jeg la meg paddeflat på sykkelen. Jeg så to av tyskerne løfte opp geværene sine. Jeg tro i vill panikk til jeg var ute av syne. Jeg tror jeg hadde utrolig flaks siden det ikke ble løsnet skudd etter meg. Det er mulig de kunne se at det var en 11-12-åring på sykkelen, og at det var det som reddet meg.

Jeg husker også et par andre episoder som kunne fått alvorlige følger. Det hadde seg slik at på gårdene den gang gikk hønene gjerne fritt omkring. Egg var den gang en kostelig vare. Noen av disse hønsene hadde det med å gjemme seg bort under uthus og lignede når de skulle verpe. I et sånt hønserieir kunne det ofte finnes 10 og 12 egg. Vi guttungen kunne være ivrige etter å finne slike reir. På leting under en låve på Brunnes fant vi ikke bare egg, men også kassevis med ammunisjon som var lagret der. Dette var selvfølgelig noe som tilhørte hjemmefronten, men det visste jo ikke vi da. Da dette ble oppdaget av bonden, ble han selvfølgelig meget nervøs for at vi skulle røpe dette. Han kalte oss inn i tur og orden, vi var en 3-4 stykker. Han innprentet oss at vi ikke måtte røpe noe. Han prøvde å forklare oss at det vi hadde kommet over, var ammunisjon han hadde gjemt unna fra elgjakta før krigen, og at han hadde tenkt å bruke den igjen. Jeg har tenkt på dette i ettertid og smilt av denne nødløgnen. Mannen måtte jo ha hatt ammunisjon nok til å gå på elgjakt i minst 100 år.

Siden kom vi over et lager av sprengstoff på fjøstrevet til en småbruker, og omtrent samme prosedyren gjentok seg, med den forskjell at forklaringen var at dette skulle brukes til veibygging. Dette var hjemme hos noen skolekamerater av meg i forbindelse med gjemsellek. Det må vel kanskje skrives på flaksens konto at ingenting av dette kom makthaverne for øre.

I 1944 begynte en hel rekke sabotasje handlinger mot herrefolket for alvor. Her i bygda er det vel robbingene av Modum Sparebank og sprengningen av jernbanebrua i Geithus som huskes best, samt sprengningen av bensinstasjonen ved Solstad. Det ble jo en masse oppstyr etter disse hendene med oppbud av politi med hunder og tyskere selvsagt.

Av disse hendene var det nok sprengningen av jernbanebrua som opptok meg mest. Det hadde seg nemlig slik at min far, som var jernbanemann, var en av dem som måtte visitere jernbanelinjen foran togene om natten på dresin. Tyskerne var nå blitt så redde for sabotasje mot jernbanen at linjekara ble utkommandert til å utføre disse visitasjonene. Akkurat denne natten var det en av fars arbeidskamerater som hadde denne jobben. Han ante fred og ingen fare. I det han kjører ut på brua merker han at brua heller på seg. Han oppdager da hva som er skjedd, får snudd dresinen og kommet seg tilbake til Geithus stasjon og får varslet, slik at toget blir stoppet på stasjonen.

Det leie ved slike aksjoner var at tyskerne foretok represalier mot sivilbefolkningen ved å arrestere og ta gisler, men jeg kan ikke huske om noe slikt skjedde ved denne anledning.

Tyskerne brukte forresten russiske fanger til å sette i stand brua igjen. Så vidt jeg husker omkom en av disse under arbeidet der. På denne tiden var det mange russiske fanger her i bygda, og disse var innlosjert rundt i bygda. De fikk lite mat og forpleining, men de hadde ganske stor frihet og kunne vandre omkring i bygda. De gikk gjerne husimellom og spurte etter mat. Selv om folk flest hadde dårlig med mat, ble det alltid råd med en brødslike eller to til en sulten fange. Ja, mange familier «adopterte» faktisk en fange eller to som vanket fast i huset. Det ble knyttet mange vennskapsbånd med russerne. Dessverre gikk sannsynligvis de fleste av disse fangene en uviss skjebne i møte da de kom tilbake til sitt hjemland. Jeg tror svært få hørte noe mere fra dem. Etter hva som er blitt fortalt, ble disse fangene betraktet som desertere da de kom hjem, og i så fall kan man bare ane deres skjebne.

På slutten av krigen, særlig i 1944 og utover, ble det stadig hyppigere besøk av engelske fly over distriktet. Jeg vet ikke om det var de samme flyene som kom med slipp til gutta på skauen og samtidig strødde flyveblader over distriktet. Jeg husker at disse flyene var helt mørklagte og gikk veldig lavt og sakte. Ja, en kunne nesten få inntrykk av at de hang

stille i luften mange ganger. Men det var vel antagelig slik at de satte farten ned til ett minimum når de nærmet seg slippstedene. Jeg husker en slik bunt med flyveblader falt ned ca. 100 m fra husene på Ødegården Pensjonat en gang. En slik bunt tror jeg kanskje veide over 50 kg.

Jeg husker spesielt en episode med flyveblader. Jeg hadde vært på besøk hos mine besteforeldre, og der hadde det falt flyveblader over jordene om natten. Jeg hadde tatt med meg et par som jeg hadde gjemt under skjorta, og jeg skulle ta toget fra Sysle til Vikersund om kvelden. Jeg hadde også fått med meg ett spann med fløte, som var en kostelig vare den tiden. Dette var i tyttebærtiden, og toget var stuvent fullt av bærplukkere som satt og sto i kuvogner og det som måtte være av plass. Jeg fikk presset meg inn på en kuvogn, og mens toget ennå sto på Sysle stasjon, kom det beskjed at det skulle være kontroll. Jeg tenkte med en gang på det jeg hadde på meg og ble svært redd. Nå hadde det seg slik at dørene på begge sider av denne kuvogna sto åpne, og jeg hoppet ut på baksiden av toget og sprang nedover i skogen med fløtespannet. Jeg kom meg bort til Hære, og gikk over ved Modum Bad og kom sliten men velberget hjem med det jeg hadde.

Under krigen var det dårlig med mat for mange. Det var streng rasjonering på alt mulig. Det hendte at

På skolen fikk vi en skje med tran om dagen--

(Tegning: Birger Hammerstad.)

middagsmaten var kålrotskiver stekt i tran. På skolen fikk vi en gulrot og en skje med tran om dagen. Det skulle være tilskudd til den beskjedne skolematen enkelte av oss hadde. De barna som var fra gårder, hadde som regel skikkelig brød, og det hendte noen var så snille og byttet noen skiver med de som hadde det dårlig. Juletreffene på skolen var årets begivenhet. Da var foreldrene til gårdbrukerbarna der, og de hadde da tatt med seg fat med hvitt brød og godt

pålegg. Snakk om matglede! Ellers gikk mye av tilværelsen til de voksne med til å skaffe mat på både ærlig og uærlig vis. Det var streng rasjonering på alt, og kvaliteten på matvarene var ofte slik at dagens hunder og katter neppe hadde spist den.

Ellers florerte jo, dessverre må en kunne si, svartebørshandelen. De som hadde bra med penger eller brennevin og tobakk, kunne få tusket til seg litt av hvert. Brennevin og tobakk var strengt rasjonert. De som hadde merker på disse varer, og som verken røkte eller drakk, kunne bruke dem som byttemiddel.

De som hadde anledning til det, holdt gjerne en såkalt villagris. Svært mange hadde kaniner. Kaninene var det jo forholdsvis lett å fore opp, men det var nok mange ganger verre med villagrisene. Mange av disse veide vel ikke så mange kiloene mer om høsten enn om våren, da de ble kjøpt som unger.

De som hadde en hageflekk, forsøkte å dyrke mest mulig poteter og grønnsaker selvfølgelig. Tobakksplanter var også et vanlig syn i mange hager. Det ble dyrket Virginia og noe som kaltes bondetobakk. Hvis jeg ikke husker feil, ble disse Virginia-plantene bort i mot 1 m. høge og hadde lysegrønne blader. Den såkalte bondetobakken var lavere og hadde mørkere blader. Denne tobakken ble etter innhøsting hengt opp til tork til den var røykbar. Tobakk var som sagt mangelvare, og det ble prøvd mange forskjellige former for erstatning. En av dem var å dyrke kløverbloster og stappe i pipa med en dråpe nikotin over. Nikotin i flytende form var å få kjøpt på apoteket. Det hendte nok at en og annen fikk et drypp nikotin for mye i pipa si og rett og slett svimmet av etter noen dype magedrag. Brennevinet som var å få kjøpt, var en type karveakevitt som populært ble kalt «nakkeskudd». Assosiasjonene sier seg selv.

Av hundre ting jeg husker, var all tyvslaktingen av husdyr på beite og andre tyverier av mat. Det var nok mangt et stabbur som hadde besøk av ubudne gjester i denne tiden, og kornaks ble klippet av hesjen om høsten. Likedan hendte det at kálrot og andre grønnsaker ble gravd opp og stjålet i nattens mulm og mørke.

Mest ille var vel tyvslaktinger av beitedyr som gikk i skogen. Jeg tror nok «gutta på skauen» kanskje skaffet seg mat på denne måten. Å ta et dyr fra en storbonde gjorde kanskje ikke så stor skade, men for de som bare hadde 2-3 dyr, kunne det bli et smertelig tap. Jeg husker mine besteforeldre som hadde bare tre voksne kuer og ett par ungdyr, mistet en flott kvige på denne måten. Det var første gang jeg så min bestemor gråte, for hun var svært glad i sine dyr. Det gikk gjetord om hvor fine og blanke dyr hun pleide å ha.

På skolen gikk arbeidet sin vante gang, dog med slitte lærebøker og materiell for øvrig. Også lek, idrett og fritidssysler gikk som før. Ordet fritidsproblemer var ikke oppfunnet ennå. Om vinteren var det skiene som opptok oss mest. Det var løyper og små

hoppbakker over alt. Navn som Sigurden, Nypa, Uggen, Uggekollen, Dalane, Stjerna og Bjølgerudåsen lyder nok kjent for den litt eldre generasjon mellom Vikersund og Geithus. Når de første barflekker kom til syne, var det stikkeasting med femører og paradishopping som var i skuddet. Siden var det helst fotballen som tok over utover sommeren. Vi spilte på småløkker inne i skogen eller i en havnehage. Disse kampene varte ikke bare i 2 ganger 45 minutter. De kunne ofte vare i 4-5 timer eller til vi ikke så ballen lenger på grunn av mørket. Resultater på for eksempel 38-29 eller lignende var nok ikke uvanlig i disse dystene.

Ellers var fiske en populær geskjeft blant guttene. Det var rikt fiske både i Drammenselva og Snaringen i denne tiden. Fangster på 15-20 abborer på en kveld var ganske vanlig. Dette ga naturligvis et fint tilskudd til et ellers så dårlig kosthold hos mange. Jeg husker at mange av tyskerne som var forlagt på Vikersund Bad, også var ivrige fiskere. De var nede på Dambrua i Vikerfossen og gikk og fisket sammen med oss andre. Noen av dem hadde lært seg litt norsk, så det gikk an å diskutere fiskebett og fangstmetoder med dem.

Ja, dette var noen ting slik jeg husker det fra disse årene. Ellers kan jeg huske det religiøse foreningslivet blomstret, og dette var av de ting tyskerne tillot, mens dansefester var forbudt. Det ble nok av og til lagt til noen illegale fester på bortgjemte steder, og dansen gikk til tonene av et enslig trekkspill eller en sveivegramofon, men omsider tok jo denne tiden slutt, og maken til jublende glede som oppstod da kapitulasjonen ble kjent den 7. mai 1945, har ikke undertegnede opplevd verken før eller siden.

På slutten av krigen var det mangel på alt, klær, mat, skotøy osv., og det gikk ganske mange år etter krigen før all rasjonering ble opphevd. Sukker tror jeg var rasjonert helt opp til 1950. Sommeren 1945 var det en god del amerikansk kjeks og Corned beef å få tak i. De som hadde slektninger i USA, fikk gjerne pakker med brukte klær, kjeks, kaffe, sjokolade, tyggegummi og slike ting. Dette var kjærkomne gaver i disse tider. På skolen skulle vi i 1945 feire 17. mai for første gang etter krigen. Dette var selvfølgelig et av de største øyeblikk i våre unge liv.

Det var ikke så lett å komme til Heggen i de dager. Vi som bodde på Kjølstad for eksempel, måtte først gå til Brunnes skole om morgenen. Så gikk vi derfra til gamle Vikersund skole. Derfra var det å marsjere under våre faner helt til Heggen. De aller minste barna ble kjørt med hest og høyvogner pyntet med løv og flagg fra Lortbru-svingen på Tangen. Tilbakeveien ble også tilbakelagt til fots. De største av oss guttene måtte bære fanen, og dette kunne være litt av en jobb hvis det var vindvær. Men slik var det den gang, og slik skulle det være. Denne tradisjonen holdt seg nok i 5-6 år etter krigen til busstransport og lignende slik vi kjenner det i dag etter hvert overtok.

Utvandring til Amerika fra Formo

Clarence Melvin Formoe
som fikk en destroyer oppkalt etter seg.

(Foto: WWII photos.)

Utover fra 1850-årene var det mange i Vestre Sponefjeringen som utvandret til Amerika. Spesielt var det mange fra boplassene oppe ved Skuterudåsen. Mange av de som reiste «brente sine broer», ikke alle ga livstegn fra seg. Årsaken til at mange reiste, var at det var lite arbeid å få. Modum Blaafarveværk tok nok mange arbeidere, men det gikk jo opp og ned der også. Det var andre bergverk, slik som sinkgruvene på Glomsrudkollen, det var sagbruk og møller, men likevel, det var store barneflokker. Fra alle grender i Vestre Spone utvandret folk.

En utvandrerfamilie

På gården Formoengen, en eiendom som var litt brattlendt, men som også hadde en del lettdrevne jorder samt litt skog, levde en stor familie. Mannen i huset, Even Hansen Formo, var gårdbruker og malmkjører. Han tjente 1 kr. og 7 øre lasset for turen fra gruvene og ned til Haugfoss. Og med to lass om dagen ble det jo kjærkommen inntekt. Men arbeidsdagene var nok lange og strevsomme på bruket. Ikke minst var det kaldt å sitte på malmlassene vinterstid, de ca 8 km fra gruvene og ned til Haugfoss. Og det var like langt fra Formo til gruvene. Så malmkjøerne frøys ofte mer en de hadde godt av.

Even Hansen Formo og kona Kristine var nøysomme og arbeidsomme. Vi vet at matjorda ofte «reiser» nedover i bakken ved erosjon. Ofte ved høst-

pløying når høstregnet setter inn, forsvinner mye av jorda nedover. Men også ved åpen åker om våren. Det fortelles at Even bar jorda opp igjen i den kassen han brukte for å bære hestegjødsla ut fra stallen.

Even Hansen Formo var gift med Kristine, sammen fikk de 6 barn. Fire av dem utvandret til Amerika, døtrene Mathea og Petrine ble igjen i Norge. Men Christen, Hans og søstrene Anne Caroline og Helma Andrea utvandret. Anne Caroline bosatte seg i Seattle, Washington. Helma Andrea giftet seg og fikk etternavnet Thompson og bosatte seg i Forest Grove, Oregon. Hun fikk datteren Clara som giftet seg og fikk etternavnet Cholaas. De fikk også datteren May C. Av søsknene kom bare Hans tilbake på besøk, det var i 1933. Det var nok slitet på bruket, men også at det var lite med arbeid, som gjorde at barna Christen, Hans og søstrene Anne Caroline og Helma Andrea ville prøve lykken i Amerika.

Christen Evensen Formo var 21 år gammel da han emigrerte 29. april 1881. Reisens mål var Hudson. Linje: D. Connelly, og skipet var Rollo. Han hadde med kr. 100 i reisepenger.

Hans var også 21 år gammel da han tok farvel med Formo og i begynnelsen av april 1892 reiste med skipet Montebello til England. Han kom til New York 23. april med skipet City of Chicago. Utreisestedet var Liverpool i England. Han var den eneste om bord som skulle til Seattle.

Det er få opplysninger om søsknenes liv i Amerika, men vi vet en del om Hans og om Christens familie. Christen ble gift og bodde mange år i Seattle i Staten Washington. Kona Marthine døde i mars 1942 i Seattle. De fikk datteren Emma og sønnen Clarence Melvin. Om han er det en utrolig historie.

Christens sønn: Clarence Melvin Formoe

Clarence Melvin Formoe ble født 25. januar 1909 i Seattle. Han studerte ved Dronning Anne High School, der han gikk ut av skolen som flymaskinist av 1. klasse. Han var i 12 år engasjert fotograf for Boeing Aircraft Company. Han var i marinereserven fra 25. november 1930 og var i aktiv tjeneste fra 1. juli 1941. Han hadde ansvaret for vedlikeholdet av flyene. Han var assistentsjef for marinepersonellet. Mens han tjente på stedet Kaneohe Bay på øya Oahu, Hawaii, ble han sammen med over 2000 soldater drept mens de lå i Pearl Harbor. I ly av nattens mørke klokken 07.55 søndag den 7. desember 1941 kom nær 200 japanske fly i et overraskende og ødeleggende angrep mot USAs Stillehavsflåte. Det var bombe- og torpedo-

Navsource Online: Destroyer Escort Photo Archive

Ship's patch courtesy of Mike Smolinski

USS Formoe (DE 509)

Flag Hoist / Radio Call Sign:
N - K - T - G

Awards, Citations and Campaign Ribbons

Precedence of awards is from top to bottom, left to right
Top Row: American Campaign Medal - Asiatic-Pacific Campaign Medal w/ 2 stars
Second Row: World War II Victory Medal - National Defense Service Medal - Philippine Liberation Ribbon

*Jakkemerket som hele besetningen bar (meget flott i farger).
På jakkemerket ser vi utmerkelsene skipet hadde fått.*

fly fra hangarskip, i et angrep som varte 2 timer. Ikke mindre enn 4 krigsskip og 164 fly ble ødlagt, samt 3 torpedobåter og 3 kryssere. Mange av flyene sto på bakken, og de fleste soldatene lå og sov da angrepet kom.

Korpset på Slagskipet Arizona hadde om kvelden deltatt i en musikk-konkurransen og blitt nr. 2. Derfor fikk soldatene sove litt lenger neste morgen, da japanerne overrasket dem og alle andre soldater og offiserer. Over 1 000 mann på slagskipet mistet livet. Det er bygd en stor minnehall over vraket av slagskipet Arizona. Det ligger i havet som et museum i dag. Folk kan gå i gjennom minnehallen og se ned på vrakrestene av slagskipet. Dette angrepet førte USA inn i den 2. verdenskrig.

Clarence Melvin kjempet tappert med sitt maskingevær,

USS Formoe. DE 509.

(Foto: WWII photos.)

der han skjøt mot japanske fly som kom tett. Han utviste tapperhet og stort mot ved forsvaret av marinestasjonen, inntil han selv ble drept. Han ble en av de første helter fra USA i den 2. verdenskrig. Alle de omkomnes navn er skrevet på ei stor minnetavle i Pearl Harbor. Også Clarence Melvin Formoes navn er å se der. Posthumt ble han æret med medalje for sin innsats med å gjengjelde angrepet uten hensyn til egen sikkerhet. Fru Mary Ann Formoe fikk også en anerkjennelse i en uttalelse fra den øverste sjef for stillehavsflåten, admiral Nimitz. Han fullroste hennes mann for hans raske og effektive aksjon uten respekt for fienden.

Sjøfartsmyndighetene erklærte at et eskorteskip ville bli oppkalt etter Clarence Melvin Formoe. I 1944 ble det bygd en amerikansk destroyer, et mellomstort krigsskip av ny type. Skipet ble sjøsatt 2. april 1944 og fikk navnet USS FORMOE (DE 509). Skipet ble bygd med det for øye å ledsage konvoitrafikken. Skipet skal ha vært i aksjon i det vestlige Stillehavet, blant annet rundt Borneo og Filippinene. Navnet Formoe fra grenda i Vestre Spone ble dermed kjent ikke bare i USA, men flere steder i verden. Skipet ble senere solgt til Portugal i 1968 og ble døpt om til Diogo-Cao.

På Washington-universitetet i Seattle er det en minnetavle over falne som hadde studert på universitetet. Her står også navnet Clarence Melvin Formoe 1927–29 (den tid han studerte). Sammen med sin kone Mary bodde han mange år i Seattle.

Hans Evensen Formo: Gullgraver i Yukon

I det store Yukonterritoret, som er på størrelse med Frankrike, finnes nesten alt fra naturens side. Yukonlandets jord gjemmer så mangt. Og her kom gullgraverne over levninger fra en verden hvis dyr og planter var dødd ut for ca. 20 000 år siden. Skjelettrestene viste at det hadde også vært store dyr i dette territoriet: mammuter, elefanter, kameler, bøfler og løver. Forskere mener de en gang i fortiden hadde kommet fra Sibir.

En sommerdag i 1896 fisket en indianerfamilie laks ved munningen av Klondikeelven. Samme dag, den 16. august, fikk datteren Kate øye på de første gullklumpene her. Funnet satte en hel verden i ekstase. Tusener av mennesker strømmet til Yukon Territory. For å komme til klondikeområdet, som lå i Canada, hadde man tre mulige reiseruter. De fleste valgte båt fra vestkysten av USA til Skagway i Alaska. Deretter krysset man kystfjellene ved å gå langs gamle indianerveier over Chilikot Pass eller White Pass til Yukon River, ved Whitehorse. Turen ble avsluttet med nærmere 80 mil med båt til Dawson City. I dag virker det uforståelig hvordan menneskene kom seg fram. Det var vannveien eller å gå til fots mange mil opp bratte fjellsider. Men også hester deltok i frakt av proviant og utstyr som trengtes til gullgravinga. Det var 250 kg. proviant som måtte være

med for å få lov til å bli med til gullfeltet. Ingen lykkejegere slapp forbi grensestasjonene om de ikke hadde de nødvendige kg. proviant. Den ble lagret ved innsjøen Chilikot Pass til våren kom. Da ble det frakta med båt til Yukon elv, og der starta gullgravinga på stedet som heter Dawson City i dag.

I dag er det store asfalterte veier der folk kan kjøre inn i området der tusener sleit nesten livet av seg for ca. 100 år siden, ja faktisk døde mange på veien til gullfeltet, ikke bare på grunn av utmattelse og sykdom. Mange hadde spist bedrevet hestekjøtt, for mange hester døde også underveis. Det var få som visste hva de bega seg ut på. Det var et hardt liv for gullgraverne. De bodde skralt, i telt eller primitive tømmerhytter. Og skralt levde de, så skjørbuken herjet blant dem. Om vinteren kunne temperaturen komme ned i minus 60 grader Celsius. Om sommeren kom temperaturen opp i pluss 35 grader Celsius.

Det var til dette området den unge mannen Hans Evensen Formo kom omkring året 1900. I året 1901 er han registrert som gullgraver i Dawson City. Han var gullgraver i alle år. I årene fram til 1927 bodde han i Dawson City. Det var ofte lange prosesser for å få kjøpt en lott (parcell). Det kunne ta 2–3 år før rettighetene var i orden. På den parcellen en fikk kjøpt, måtte en straks sette i gang utgraving, ellers gikk parcellen tilbake til staten. Folk sto i kø for å få kjøpt en parcell, og oppmålingene gikk nøye for seg. De som hadde mange penger, kjøpte store parceller. Hans kjøpte og solgte parceller. Han hadde egne skjerp der han jobbet alene, men han hadde også skjerp med folk han leide inn. Bl.a. kjøpte og solgte han parceller nær byen Mayo, der han hadde fem gode skjerp. Her kjøpte han en eiendom på 2 acres i 1927. Det var her han bodde mesteparten av gullgraverlivet. Hans betalte helt ned i 25 dollar for mange mindre parceller. Jeg vet ikke om Hans i sin ungdom hadde jobbet en tid ved Blaafarvverkets gruver. En skal ikke se bort fra det. For faren var jo malmkjører ved værket.

Hans besøker gamlelandet

Hans kom i 1933 på besøk til Formo. Nærmere 40 år etter han utvandret. Foreldrene var for lengst døde. Petrine hadde hatt huspost i Kristiania, men bodde nu sammen med søsteren Mathea, som også hadde hatt huspost der, men som for lengst hadde tatt over Formoengen og drev med melkeproduksjon. Hans hadde vært innom verdensutstillingen i Chicago på veien til Norge. Der hadde han kjøpt med ei silkepute, prydet med alle verdens nasjoners flagg. Han hadde med gullsmykker til de to søstrene. Han hadde også med barneleker som var trekkopbare, og det var ikke vanlig i Norge den gang. De to gullsmykkene var like, hadde oval form og størrelse som et egg. Rundt var det ei gullramme. Og bak glasset var det gullkorn. Og ikke minst hadde Hans med boken

DO NOT WRITE ABOUT MORE THAN ONE SUBJECT IN THE SAME LETTER—WRITE LEGIBLY YOUR FULL NAME AND ADDRESS.

ADDRESS YOUR REPLY
TO THE SECRETARY
DEPARTMENT OF THE INTERIOR
OTTAWA

E.E.S.

Department of the Interior
Canada

IN YOUR REPLY
PLEASE QUOTE THE
FILE NO.

27,814 M.L. & Y.

Ottawa 3rd November, 1909.

Handwritten notes:
Patent entered
in the Dawson book
July 1897
28/6
1397
Notes H.

Sir,

I beg to inform you that patent has been issued in favour of Hans E. Formo, of Dawson, bearing date the 29th of September last, for the "Cassiar" mineral claim, known as Lot No. 371 in Group 2 of the Yukon Territory, and was forwarded to the Registrar at Dawson.

Your obedient servant,

Lyndwode Percott,

Assistant Secretary.

The Gold Commissioner,
Dawson, Y. T.

Department of the Interior (Innenriksdepartementet). Jeg informerer dere vedrørende patentet. Ble bekreftet i favør av Hans Evensen Formoe. Bekreftelse på den Lot han har kjøpt. Kjent som Lot nr. 371 i gruppe 2 i YT. Den var levert til registrering i Dawson.

(Faksimile.)

A SCENE ON THE CHILKOOT PASS. 1898.

Fra Chilkoot Pass. Vi ser proviant, kjelker og hester med slede. Og vi ser den lange rekken med menn der de går oppover fjellsiden bærende på tung bør. Veien opp fjellsiden var bratt og ikke ufarlig. Over 1 500 trappetrinn var gravd ut i snø og is.

(Fra boken Yukon Souvenir.)

Yukon Souvenir, en billedbok fra gullfeltet i Yukon.

To nieser av Mathea og Petrine kom også til Formo på besøk noen år senere. Det var søstrene Clara og May. De var døtre av Helma Andrea som hadde utvandret fra Formo. Petrine, som noen år tidligere hadde fått et gullsmykke av sin bror Hans, sendte da sitt gullsmykke tilbake til familien i USA. Hun syntes kanskje det var for kostbart å gå med et så dyrt smykke? I hvert fall var et slikt kostbart smykke ikke vanlig å bære på seg i Modum den gang. Mathea mottok i årene etter krigen «Amerikapakker». De inneholdt litt matvarer, bl.a. kjeks og mye drops og sjokolade.

Hans dør

Den 20. mai 1942 døde Hans Evensen Formoe, 72 år gammel i byen Vancouver i British Columbia. Men den faste bopel var Mayo i Yukon Territory. Han forble ugift hele sitt liv. Han skrev sitt testamente i 1932, der han fortalte hvordan fordelingen skulle bli. Hans søstre på Formo skulle selvsagt ha sitt. Da boet skulle gjøres opp 31. mai 1944, var Petrine nettopp død,

ugift. Mathea var også ugift, og hadde nettopp solgt Formoengen, og da trengte hun ingen arv. Hun var fornøyd med det hun hadde. Hun hadde i alle år levd spartansk, og det fortsatte hun med. Hun var ivrig misjonskvinne. Spesielt var omstreifermisjonen i hennes tanker. Her var hun ivrig støttespiller.

Men arvingene i USA kunne motta en meget stor arv, og det var en stor formue Hans Evensen Formoe etterlot seg, over 50 tusen dollar. Det var mye penger i 1944.

Mathea døde i 1955 ugift og ligger begravet ved Vestre Spone kirke, hvor også søsteren Petrine og foreldrene ligger begravet. Mange eldre folk i dag husker Mathea. Hun hadde i yngre år ødelagt sin rygg, slik at hun ikke klarte å stå eller gå oppreist.

KILDER:

Yukon Archives
Yukon Souvenir
The Seattle Times

Samtale med Mathea Formo for lang tid tilbake
 Samtaler med Johan Bratvold, Albin Saastad og Kjell Varsla

Nils P. Haugen – moing som ble kongressmann i Washington

9. mars 1849 ble det født en gutt på Grefstad på Simostranda. Ved dåpen 4. mai i Nykirke fikk han navnet Niels. Foreldrene var Peder og Karen Grefstad, eller Haugen. Da Nils (som han skrev seg) var fem år, flyttet denne familien til Wisconsin i USA. De utvandret i 1854. I Amerika fikk de et hjem i Pierce County, Wisconsin. Det ligger på grensa mot Minnesota, rett øst for Minneapolis. Nils vokste opp der. Han gikk på Luther College i Decorah, Iowa. Han studerte jus ved University of Michigan. Han tok opp advokatpraksis i River Falls, nær hjemstedet. Det var i 1874. Han ble folkevalgt i Wisconsin State Assembly 1879-80. Han var delstatens «Railroad Commisioner» 1882-87. Han ble valgt inn i USAs Kongress og var medlem der 1887-1895. Så vendte han tilbake til hjemstaten. Han stilte som kandidat ved guvernørvalget i 1894, men uten å vinne. Så ble han oppnevnt som medlem av delstatens skattekommisjon og gjorde tjeneste der 1901-1921. Haugen døde 23. april 1931 i Madison, Wisconsin. Han gjorde en betydelig innsats som politiker i sin delstat Wisconsin og i USA. I nettleksikonet Wikipedia står det mer om ham. I Wikipedias engelskspråklige utgave, oppslagsord «Modum», regnes Nils P. Haugen som en av de minneverdige personer som stammer fra Modum.

Begge foreldrene var fra Stensrud. Faren var Peder Nilsen Haugen fra bruket Haugen under Stensrud. Peder var født 9. september 1816. Vi kan lese om hans familie i *Modums Historie VI*, s. 171 f. Stensrud var et industristed hvor det i 1774 ble anlagt spikerhammer. Peder ble konfirmert i Nykirke 1831. Ikke lenge etter må han ha blitt satt på som omgangsskolelærer. Han virket som «skoleholder» da han i 1840 giftet seg med Karen Christoffersdatter Steensrud, født 13. januar 1809. Hun var datter av Christoffer Hansen og Turid Larsdtr. De hadde det bruket som nå er nr. 7 under Stensrud, *MH VI*, s. 171. Karen var altså vel sju år eldre enn Peder. I 1843 kjøpte Peder Nilsen Stensrud en av Grefstadgårdene, jfr. *MH VI*, s. 55. Der fikk de fire barn: Thrine, Christine, Nicoline og Nils. Ytterligere to barn kom til verden i Amerika. I 1854 solgte de gården og reiste til Amerika. Kirkeboka forteller at gaardeier Peder Nielsen Græfstad, 37 år, hans kone Karen Christoffersdtr., 45 år, og deres fire barn fra 5–13 år flyttet fra Modum til Amerika.

Hvordan det gikk dem der, kan en lese av minneord over Karen Haugen, da hun døde i 1904:

Nils P. Haugen.

Mrs. Karen Haugen død **Rids af den gamle Nybyggers strævsomme** **Liv**

(Brev til «Skandinaven», Martell, Wis., april 1904)

Mrs. Karen Haugen, Enke efter Peder N. Haugen, og Moder til Ex-Congressmann Nels P. Haugen, det ældste Medlem af Rush River Menighed, Pierce County, Wis., døde den 30te Marts i sit Hjem i Martell af Alderdomssvaghed. Hun var ved sin Død lidt over 95 Aar gammel.

Karen Haugen var født paa Gaarden Steensrud paa Modum den 13de januar 1809 af Forældrene Christoffer Hansen Steensrud og Hustru. Familien var talrig. Den ældste Broder, Hans, døde i Fædrenehjemmet for omtrent 12 Aar siden. En yngre Broder, Lars, lever endnu, saavidt vides, i Nærheden af Holmestrand i en høi Alder.

Karen Steensrud blev gift med Peder Nilsen Haugen i 1840. De boede paa Gaarden Grevstad paa Modum til de udvandrede til Amerika i 1854. Sex Børn fødtes dem: Trine, gift med Stener Thorson i Martell, og som døde for omtrent 20 Aar siden; Christiane, gift først med Svenung Herum og senere som Enke med Søren Herum i Martell; Nekoline, Enke efter Barney Malloy; Nils P. Haugen af River Falls, nu bosat i Madison, Wis., som en af Statens Skattekommissærer; Peter Haugen, Farmer i Simpson, Nebraska og Karl Haugen, Farmer i St. Croix County, Wis. Alle Børnene, undtagen den ældste, overlever den gamle Moder.

Peder Haugen var som ung Mand Skolelærer, hvilken Stilling han indehavde i elleve Aar. Det var den gammel-dagse Omgangsskole, Peder holdt. Han var ogsaa Smed, hvilket Haandværk han havde lært af Faderen, Nils Haugen. Forholdene var smaa, og Familien tiltog. Men Karen Haugen var en udmerket og flittig Husmoder, som forstod at benytte alt paa bedste Maade. Hendes Flid og Omtænksomhed for Familiens Velvære satte dem til alle Tider i stand til at leve uafhængig.

Det faldt saa naturligt i Femtiaarene, at Ægteparet Haugen (eller Grevstad, som de ogsaa kaldtes) skulde tænke paa Amerika, hvor de kunde haabe større Velvære og mer Pusterum end under de snevre Forhold i deres Hjembygd. De udvandrede om Vaaren 1854 med Seil-

skibet «Søsteren» fra Drammen. Efter over ni Uger paa Havet, ankom de til Quebec. Reisen opover Landet og Indsjørerne var da langsom og besværlig. Først de naaede Chicago, brød Koleraen ud blant Immigrantene, og et stort Antal af dem døde paa Reisen fra Quebec til Chicago. Nepe en familie i Selskabet gikk fri. Haugen-Familien med sine otte Medlemmer slap dog fri, hvilket maa tilskrives Forældrenes Omsorg for saavidt mulig under Omstændighederne at efterleve rimelige Sundhedsregler.

Efter et Aars Ophold paa Rock Prairie, Wis., hvor den ældste Datter konfirmeredes af gamle Pastor Dietrichson, bosatte de sig om Vaaren 1855 i Martell, Pierce County, paa Land, kjøbt fra Regjeringen. Der var da ingen Homestead-Lov. Landet var frugtbart, men Settlementet aldeles nyt. Vildt fandtes i Mængdevis, og de nye Settlerne manglede aldrig det nødvendige til Livsophold. Der var en Gjæstfrihed og Hjælpsomhed blant Indbyggerne, som erstattede mange Savn. I disse nye Omgivelser tilbragte Moder Haugen de sidste 49 Aar af sit Liv. Der saa hun en talrig Slægt voxte op og var Vidne til den slaaende Udvikling, der forandrer Vildmarken til velstaaende Kommuner i Løbet af faa Aar.

Hun var en tro Ægtefelle og Husmoder, en hjælpsom Nabo og sand og oprigtig Kristen. Hun holdt fast ved sin Børnelærdom og stod til alle Tider urokkelig ved de Anskuelser, som under Stridighederne inden Kirken næredes af Menighedens Præst, Pastor M. Thorson. Hun havde udmerkede Aandsgaver og en god Hukommelse, og disse svigtede hende ikke i hendes høie Alder.

Blant Børnebørnene kan nævnes Advokat Theodore M. Thorson i Superior og Pastor P.S. Thorson i Manitowoc. Hun efterlader sig omkring 100 Efterkommere.

Hun stedtes til sin sidste Hvile i Rush River Kirkegaard, ledsaget af Slægtninge og Venner, Lørdag den 2den April. Pastor M. Thorson forrettede i Huset og ved Graven.

KILDER:
Wikipedia.
Digitale kirkebøger.
Skandinaven, april 1904.
Modums historie.
Kart fra Gule Sider.

Christopher Hornsrud

Det er i år 150 år siden Christopher Hornsrud, Arbeiderpartiets første statsminister, ble født. I den anledning holdt Modums mangeårige ordfører Odd Flattum en minnetale ved Modum rådhus 1. mai 2009.

Christopher Hornsrud.

(Foto: Tiden Norsk Forlag.)

Bakgrunn

Christopher Hornsrud ble født på gården Horsrud i Skotselv i Øvre Eiker 15. november 1859. Faren, Anders, døde året etter. Moren, Gunhild Dorothea Jellum, døde i 1919, 88 år gammel.

Hornsrud giftet seg i 1880 på Norderhov med Mathea Eriksdatter Nøkleby, som døde i 1947, 89 år gammel. Hornsrud døde 12. desember 1960, 101 år gammel.

Det var Christopher Hornsrud selv som endret familienavnet fra Horsrud, som var gårdsnavnet.

Hornsrud startet som handelsbetjent og drev bu-

tikk både i Hønefoss og Vikersund til han kjøpte sin morfars gård, Aamot på Drolsum, i 1891. Han ble da bonde, et yrke som han kombinerte med ulike politiske verv og arbeidsoppgaver og stillinger knyttet opp mot politikken. Han var stortingsrepresentant fra 1912 til 1936. Han vekslet på å bo i Modum og i Oslo.

Hornsrud som rikspolitiker

Hornsrud er mest kjent som Arbeiderpartiets første statsminister i Norge. Hans regjering ble utnevnt 27. januar 1928, men etter regjeringens tiltredelseserklæring ble det vedtatt mistillitsforslag 8. februar, og regjeringen Hornsrud fratrådte 15. februar.

Hornsrud som statsminister var kontroversiell rikspolitisk, men også innad i Arbeiderpartiet. Valgresultatet i 1927 gjorde Arbeiderpartiet til det største partiet i Stortinget med 57 representanter, men partiet fikk ikke absolutt flertall. Den sittende regjering ledet av statsminister Ivar Lykke (H) søkte avskjed. Bondepartiet fikk i oppdrag å danne regjering, men fikk det ikke til. Johan Ludvig Mowinckel (V) nektet å delta i en samlingsregjering.

Da innkalte Kong Haakon VII stortingspresidentene C.J. Hambro (H) og Chr. Hornsrud til slottet for å få deres råd. Hornsrud tok ordet først. Han hevdet at valgresultatet var årsaken til krisen, og at den måtte løses i henhold til valgresultatet. Han rådet Kongen til å henvende seg til Alfred Madsen, som var parlamentarisk leder for det største partiet, Arbeiderpartiet. Den tankegangen aksepterte Kongen, og han innkalte Madsen.

Det var delte meninger innad i Arbeiderpartiet om regjeringsspørsmålet. Edvard Bull, som ble utenriksminister i Hornsruds regjering, mente at det var vanskelig å få gjort noe uten flertall. Christopher Hornsrud mente man fikk mest makt ved å være i posisjon.

Det endte med at Hornsrud ble den i Arbeiderpartiet som skulle sette sammen en regjering. Han ble selv både stats- og finansminister, mens Edvard Bull ble utenriksminister og også fikk i oppdrag å skrive

tiltredelseserklæringen. Den ble oppfattet som provoserende, blant annet fordi den skulle forberede overgangen til et sosialistisk samfunn.

Samtidig var det bankkrise. Flere banker fikk problemer fordi folk tok pengene ut av banken på grunn den usikre politiske situasjonen. Banknæringen og Norges Banks direktør Nicolai Rygg foreslo en «statsstøttet innskuddssentral» for å redde bankene. Nei, sa Hornsrud, ingen hjelp til bankene uten større statlig innflytelse.

Etter regjeringens tiltredelseserklæring ble det stilt mistillitsforslag mot regjeringen. Historikerne er ikke helt enige om det var selve regjeringserklæringen eller bankkrisen som felte regjeringen. Norges Banks direktør Nikolai Rygg hadde gått til Mowinkel og klaget bankenes nød, og det var Mowinkel som framsatte mistillitsforslaget og selv ble statsminister.

Hornsrud en lokal kraft

Hornsrud var også en sterk lokal kraft. Han var opprinnelig Venstre-mann, men stiftet etter hvert flere arbeiderforeninger. Han stiftet også Buskerud Amts Arbeiderforening i 1888. Da var Vikersund Arbeiderforening allerede etablert med utgangspunkt i håndverksmiljøet på Tangen i Vikersund.

Hornsrud kom inn i Modum herredsstyre allerede

i 1883 og satt der til 1902. Han ble valgt på Arbeiderpartiets liste første gang i 1898. Han ble senere valgt til ordfører i Modum for perioden 1914-1916. I mellomtiden, 1902-1909, var han bosatt i Oslo og var blant annet formann i Det Norske Arbeiderparti fra 1903 til 1906, men han tok ikke gjenvalg da perioden var omme.

Politisk grunnsyn

Av viktige saker Hornsrud kjempet for, kan nevnes stemmerett for alle over 21 år.

Han utformet Arbeiderpartiets landbrukspolitikk der han forente sosialistisk teori og bøndernes ønske om å eie selv. Det ble opprettet småbruk i tråd med dette, blant annet på Nymoen.

Finanspolitisk var han blant de fremste på 20-tallet. Han ville pålegge virksomheter å avsette til fond i gode tider for å ha noe å møte dårligere tider med. Han ville ha felles skole for alle og fritt skolemateriell. Han ville ansette leger og jordmødre på fast lønn, og han ville opprette kommunale alders- og pleiehjem. Han ønsket også å opprette kommunale bibliotek og bad.

Vi kan si det slik at han ville gi alle like muligheter uavhengig av økonomi og status. Den velstanden vi har i dag springer ut av det Christopher Hornsrud stod for.

(Maleri av Christopher Hornsrud. Bildet henger i vestibylen i Modum rådhus.)

«Folkvang» har rundet 100 år

Tidlig på 1900-tallet tok initiativrike geithusinger opp spørsmålet om å skaffe industristedet et passende forsamlingslokale. Avholdslokalet «Solvang» var riktignok allerede der, men det var nokså lite, og ikke alle slags arrangementer kunne holdes på «Solvang». Det ble invitert til å tegne aksjebrev à kr. 10.00, og mange fulgte oppfordringen. Vi ser på neste side forsiden av aktiebrev No. 92 som papirfabrikkarbeider Laurits Johansen tegnet seg for den 24. mai 1907. Aksjebrevet er undertegnet av Jørgen Bergquist, formand og Hans Bakken, casserer. Aksjebrevet ble 5. januar 1958 overdratt til sønnen, Ludvig Johansen med påskrift av daværende styreformann Gunnar Kjølstad.

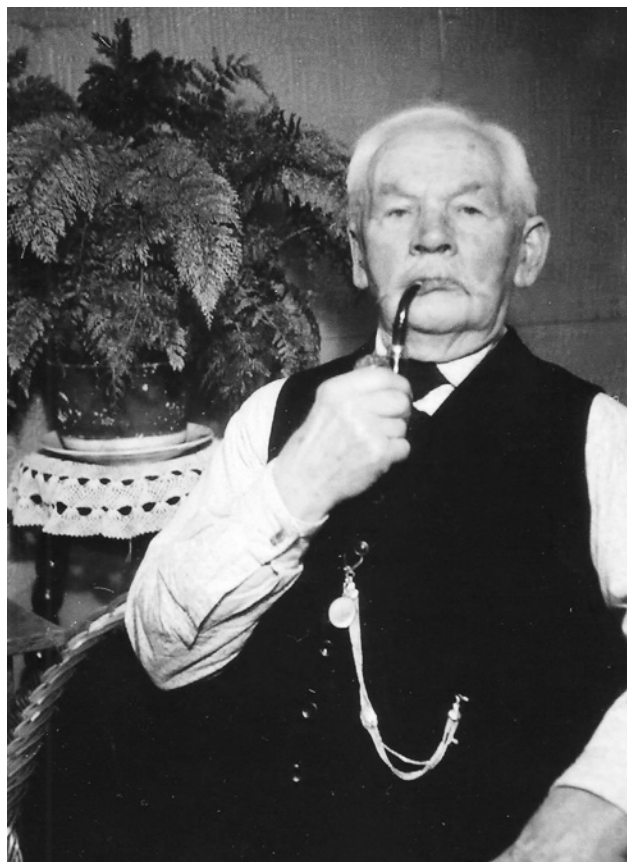
I Love for Gjeithus og Omegns Forsamlingslokale, vedtaget i Generalforsamling 18de Februar 1906 heter det i § 1: Gjeithus og Omegns Forsamlingslokale er en upolitisk Forening, der har bygget «Folkvang» som Lokale til Brug for Foreninger, Møder, forskjellige Slags Foredrag og Underholdninger.

I § 2 sies det videre: Midlerne er skaffet tilveie af Foreningen dels ved direkte Indskud, dels paa andre Maader. Indskuddene lyder paa Kr. 10,00 eller derover, og enhver Indskyder er eiendomsberettiget i Forhold til Indskuddenes Størrelse, dog hefter ingen for mere end sit Indskud.

Deretter følger en rekke paragrafer om foreningens organisering og drift.

I § 12 sies det så: «Folkvang» maa ikke direkte overgaa til nogen anden Forening eller politisk Parti, men skal Lokalet, hvis Foreningen opløses, hvilket maa siges at være Tilfældet, naar § 1 ikke længer svarer til sin Hensigt, sælges til høieste Bud, og efter at Indskyderne og al Gjæld er dækket, skal det tiloversblevne fordeles mellem Drammenselvans Papirfabrikers og Katfos Cellulosefabrikers Sygekasser samt Modums Børnehjem og den private Sygepleie i Modum med $\frac{1}{4}$ paa hver.

Innvielsesfesten på «Folkvang» ble holdt lørdag 2. januar 1909. Men før man var kommet så langt, hadde det skjedd mye. 10. september 1906 ble det underskrevet kjøpekontrakt for tomta med grunneieren Carl Larsen Gjeithus på Tangen. 15. juni 1908 ble det inngått kontrakt med byggmester Peder Hagen, Åmot. Byggesummen lød på kr. 9.500,-, og bygget skulle stå ferdig innen utgangen av november samme år. Prisen omfattet lokalet med piper og brannmurer samt uthus med materialer. Grunnmuren hadde Gudbrand J. Foss satt opp for kr. 250,-. Ing. Gran, Drammen ga tilbud på elektrisk installasjon

Grunneieren Carl Larsen Gjeithus.

(Foto: David Løver.)

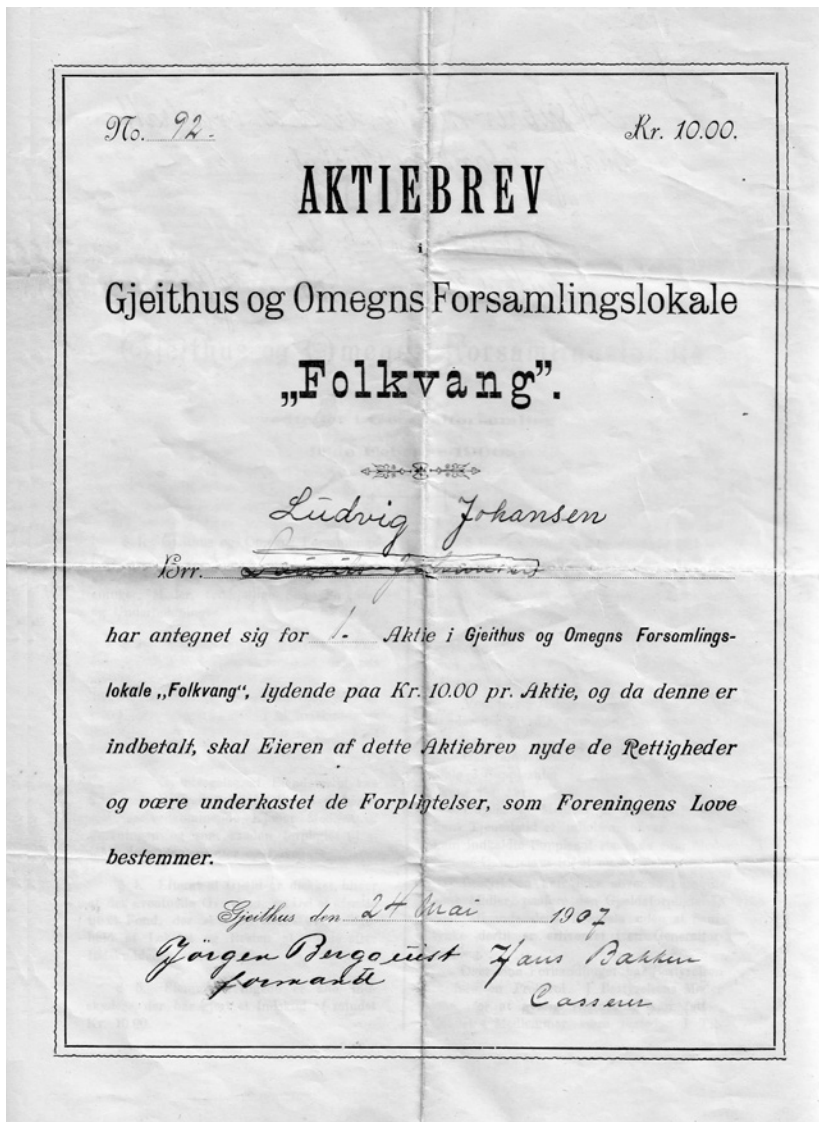
med beste sort materialer for kr. 175,-. Dette var faktisk sju år før folk flest i Geithus fikk lagt inn elektrisk lys, noe som skjedde i 1915. Det ble tatt opp et lån på kr. 7.000,-. Den endelige byggekostnaden kom på kr.11.436,95, foruten tomta. Dertil kom inventar for kr. 780,-.

4. januar hadde «Fremtiden» dette referatet fra innvielsesfesten:

Fra Gjeithus Indvielse av lokale

Lørdag aften blev det nye forsamlingslokale «Folkvang» ved Gjeithus, indviet ved en vakker fest.

Bygningen er holdt i en praktisk og vakker stil og bestaar av 2 etager. 1ste etage optas av en stor og en mindre sal, samt en række mindre værelser, og i 2den etage er der en stor bekvemmelighet. Væggen mellem salene i 1ste etage er flytbar, saa om man vil kan man ved at fjerne den faa en riktig stor og vakker forsamlingsaal, rummende henimod

Aktiebrev nr. 92 av 24. mai 1907 tilhørende Laurits Johansen.

(Utlånt av Unni Teigen.)

Folkvang før ombyggingen.

(Foto: Knut Kjølstad.)

1000 mennesker. Tegningen til bygningen, der eies av et aktieselskap, er utført av ingeniør Bergquist.

Festen lørdag aften aapnedes av formanden i byggekomiteen, kasserer Fjeldstad, Katfos, der i faa ord ønsket forsamlingen velkommen. Derefter avsang mandskoret i Gjeithus en for anledningen forfattet sang, hvorpaa festdeltagerne, der var ca. 400 av dem, blev beværtet med kaffe og kake. Siden blev der av en del av stedets ungdom opført et skuespil, «Kusine Lotte», paa scenen.

Lokalet er nemlig i besiddelse av scene, ja sogar to – en flytbar og en fast. Skuespillet fik meget bifald; det fik ogsaa en god utførelse.

Den egentlige indvielsestale blev holdt av lærer Standnes. Han talte om stedets forhold osv. og dvælte ved byggekomiteens arbeide.

Ordføreren i bygden var indbudt, ogsaa han talte. Han sa bl.a. at Gjeithus med den utvikling det nu hadde, snart vilde bli centeret for rørelsen i Modum.

Dernest var det dans og lek, og saa igjen beværtning. Den over al maate vellykkede fest sluttet kl. 4 om morgenen.

Folkvang har nå gjennom 100 år vært et samlingssted for både geithusinger og moinger for øvrig. I mange år var det kino her, hver torsdag og søndag. Det har vært teatre, revyer, konserter, foredrag og møter av mange slag. Ja, til og med bingo har det vært holdt på Folkvang.

Før Stalsberg skole sto ferdig i 1923, ble det i noen tid holdt skole i den vesle salen. Skole ble det også holdt der ei tid under krigen, da nazimyndighetene beslagla Stalsberg for «Arbeidstjenesten». På slutten av krigen innkvarterte tyskerne sovjetiske fanger der, og de var der fremdeles da freden «brøt løs» 7. mai 1945. Modum historielag holdt et minnemøte i 2001 med besøk av tre av fangene med ektefeller, og det ble avduket en bronseplate til minne om fangenes opphold på Folkvang. Det var Helge Andersen fra Sutrimark som etter mange års forsøk hadde greid å gjenopprette kontakt med noen av de ukrainske fangene.

I 1957 begynte styret å drøfte en utvidelse og modernisering av lokalet. Etter 50 år var det ikke lenger

Folkvang etter ombyggingen.

(Foto: Knut Kjølstad.)

tidsmessig. Det kommunale ungdoms- og idrettsutvalget ble kontaktet, og utvalgets formann Karsten Ødegård foreslo å omdanne lokalet til samfunnshus. I et møte av aksjonærene 18. januar 1958 ble det vedtatt at «Folkvang går inn i et Samfunnshus med sine aktive og passiva».

Modum kommune ble kontaktet med spørsmål om behov for rom. Kommunen ønsket lokaler for bibliotek og folketannrøkt. Bedriftene og foreningene i Geithus ble bedt om å tegne andeler. Statens ungdoms- og idrettskontor, STUI, ble kontaktet med sikte på å få statlig støtte. En forutsetning for slik støtte var at det ble utført en god del dugnadsarbeid, og geithusene stilte mannsterkt opp. Arki-tektene Kjell og Ulf Colbjørnsen tegnet utvidelsen og ominnredningen. En arbeidskomité for ombyggingen besto av Gunnar Kjølstad, Øivind Ørjansen, Per Bottegård, Leif Tandberg, Hans Bakke, Jan Nordby, Ragnhild Bottegård, Birger Rasmussen, Magne Standnes og Arne Fossum.

20. mai 1959 ble det første spadestikket tatt. Murermester Johansen fra Vikersund ble engasjert for murer- og støpearbeidet. Johan Meuche fra Vikersund tok snekkerarbeidet.

På dugnadsbasis sørget Katfos Fabriker for bortsprenning av fjell for utvidelsen. Ca. 80 personer deltok i dugnaden. Til sammen ble det jobba 5200 timer dugnad.

Kostnadsoverslaget for arbeidene var kr. 260.000,

men sluttregningen ble noe høyere. Modum kommune som største andelseier bevilget kr. 120.000,-, bedriftene og foreninger kjøpte andeler for kr. 17.000,-, STUI bevilget kr. 30.000,- og Modum Sparebank innvilget et lån på kr. 50.000,-.

Det ombygde samfunnshuset ble innviet 27. mai 1961 under ledelse av festkomitéens formann Gunnar Raaen, og med ca. 100 deltagere som representerte STUI, Modum kommune, bedriftene, kinoen, samt noen aksjonærer og dugnadsfolk.

22. august samme år ble det første årsmøtet i representantskapet holdt. Brynjulf Fredriksen ble valgt til formann og Gunnar Raaen til sekretær.

Ennå i dag etter 100 år er Folkvang et svært mye brukt samlingssted. Siden Modum historielag fikk så mange medlemmer at Kongsrud grendehus ble sprengt, har historielaget holdt sine møter på Folkvang.

I den nye delen av Folkvang har nå Fellesforbundets avdeling for Midtre Buskerud sine lokaler.

Vi kan trygt si at lokalet Folkvang fortsatt «svarer til sin Hensigt», når det nå har gått inn i sitt andre hundreår.

KILDER:

Notat av ukjent forfatter, utlånt av Signe Døhlen
Sanghefte fra åpningsfesten utlånt av Signe Døhlen
Fremtiden, 4. januar 1909

Unni Venke Holm:

Maiblomsten

Barneleikarring på Geithus

(Fotograf I. M. Andersen, Geithus)

Lederne:

Gustav Grøterud (t.v.)
Torleif Hovde (t.h.)

Første rekke fra venstre:

1. Birger Bottegård
2. Kjell Løvstad
3. Ragna Gundersen
4. Aslaug Løvstad
5. Rilda Myrvold
6. Solveig Svendsen
7. Ingerid Flatlie
8. Elsa Marthinsen
9. Gulbjørg Flatlie
10. Oddveig Flatlie

11. Grete Bottegård
12. Kjell Stenseth

Andre rekke fra venstre:

1. Gunvor Tandberg
2. Kaja Sønsteby
3. Astrid Lehne
4. Sigrid Flattum
5. ukjent
6. Aud Nilsen
7. Agnes Vold
8. Ruth Stenseth
9. Magnhild Bottegård
10. Aslaug Kristiansen
11. Hjørdis Lehne

12. Torbjørg Marthinsen
13. Gunvor Skretteberg
14. Dagmar Torgersen

Tredje rekke fra venstre

1. Ellen Rønning
2. Margit Frøyd
3. Anbjørg Hansen
4. Ella Haugen
5. Edith Jansen
6. Astrid Bottegård
7. Astrid Bjertnes
8. Ingerid Skretteberg
9. Bergljot Solberg
10. Ester Moen

11. Ella Ellingsen
12. Ragna Gundersen
13. Hjørdis Flatlie

Fjerde rekke fra venstre:

1. Magne Hagen
2. Asbjørn Bottegård
3. Karsten Tangen
4. Johan Gravbråten
5. Alf Fjeldheim
6. Nils Bottegård
7. Gunnar Raaen
8. Per Bottegård
9. Oskar Tangen

Her er et bilde av leikarringen *Maiblomsten* på Geithus. Det er i år 80 år siden den ble avviklet. Dessverre har vi ikke så mange opplysninger om leikarringen, men alle navnene på deltakerne har vi. Av bildet ser vi at det var mange barn som fikk anledning til leik og adspredelse i gamle dager også. Det viser at den gang fantes det også andre former for mosjon enn ski og fotball, og jentene er i flertall.

Signe Døhlen har lånt oss bildet. Det var hennes mor, Kaja Tangen, som var formann for leikarringen. Hun er ikke med på dette bildet. Det er to mannlige ledere med på bildet, Gustav Grøterud og Torleif Hovde. Gustav Grøterud var ansatt som kontorsjef på Samvirkelaget på Geithus. Torleif Hovde var fra

Vikersund. Han spilte trekkspill. Ellers vet vi om han at han senere flyttet til Oslo hvor han bodde resten av livet til han døde 90 år gammel. Men han var stadig tilbake til Modum og Vikersund spesielt. Han var interessert i lokalhistorie og idrett, særlig fotball og ski. Han stilte opp som ressursperson i mange sammenhenger.

Leikarringen reiste rundt i distriktet og opptredte. «Betalingen» til ungene var litt godterier. Signe Døhlen ble født sommeren 1929. To eldre brødre, Karsten, f. 1913, og Oskar, f. 1915, var begge med i leikarringen og er med på bildet. Med Signes ankomst ble det for mye for mor å holde på med, og leikarringen ble nedlagt.

Ingar Hellerud:

Hopprenn ved Tingelstادتjern

Fra omkring 1930 og utover i 40-åra var det årlig hopprenn i en bakke på vestsiden av Tingelstادتjern. Dette er nær grensen mellom Simostranda og Vestre Spone, ca. 2 km syd for Huggvarden. Dette rennet ble alltid arrangert på vårparten, ofte ved påsketider. Veien til Tingelstادتjern tar av fra Malmveien ved Halvorsmyr. Det er motbakke det meste av veien. Den gang var veien farbar vinterstid. Det var skogsarbeid og kjøring med hest og doning. På denne tiden var det også fortsatt fastboende her oppe på skogen.

I Brekkehugget, Overnhugget, Berganstua, Skuterudhøyden og Nedre Lia bodde folk. Noen av folkene på disse plassene var nok også til stede som tilskuere. Serpentinbruddet ved den sydøstre siden av tjernet startet opp midt i 30-åra. Og de første år, før taubanen kom, kjørte de sekker med serpentinstein ned til Halvorsmyr med hest og slede. Derfor var veien godt farbar også for de som ikke gikk på ski, men gikk til fots. Og folk kom fra nærområdene.

Her oppe ble det servert varme pølser og buljong. Oftest ble buljongen og pølsene tilberedt ute på isen ved hjelp av en primus. Anders Martinsen fra Strandgata dro med seg kjelke lastet med varer hjemmefra og opp til tjernet. Det var Strand jeger- og fiskeforening som sto for arrangementet. Fiskeforeningen omfattet Strand skolekrets. De hadde et

hus der oppe de holdt til i, og huset sto på vestsiden av tjernet. Her inne i huset ble det også servert mat og drikke. Kaffe kostet 10 øre koppen. Av mat var det wienerbrød og vaffel. Fra kjøkkenet og inn til stua

Vi ser to av deltakerne, Jon Haugen og Oscar Smedsrud fra Sysle IF.

(Foto: Kåre Smedsrud.)

Fra venstre: Gunnar Olafsen, Thorleif Engen, Johan Lobben, Godtfred Ødenes, Kristian Berg, Roar Aspelien og Oscar Smedsrud. Oscar Smedsrud bodde som ung oppe i Brekkehugget. I nærheten hadde han en treningsbakke, Ulenebakken. Her kunne han hoppe ca. 20-25 m.

(Foto:Kåre Smedsrud.)

var det ei luke i veggen. Serveringen ble derfor lett-
vint. Dette huset ble sist i 1940-åra tatt ned og kjørt
med hest og slede for så å bli satt opp igjen på nord-
enden av Butjern, hvor det står i dag.

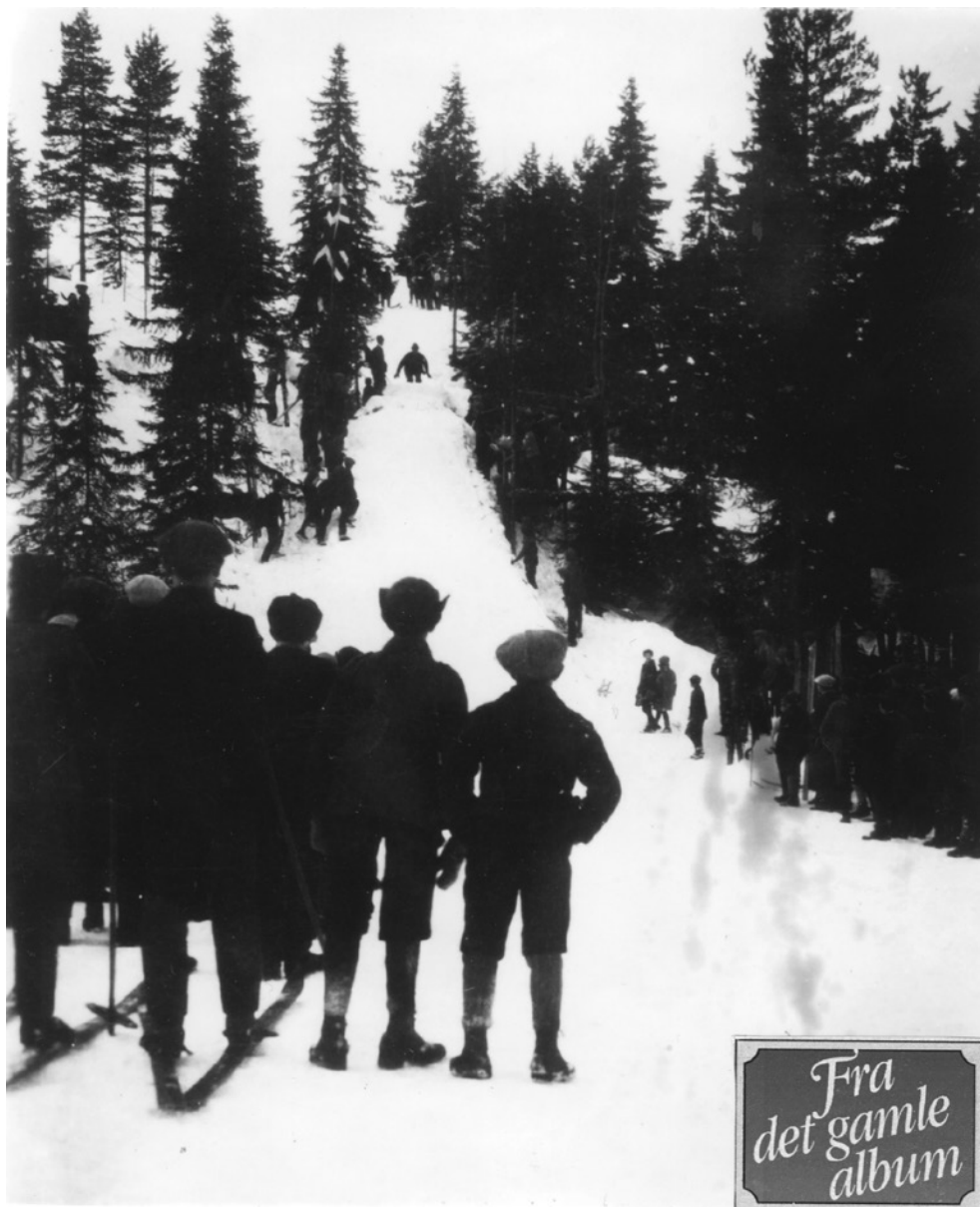
Hoppbakken lå nær huset, med tjernet som slette.
Det var mange folk som tok seg tid til å overvære
disse renn. Og folk som opplevde rennet, sier rennet
var en stor fest fra morgen til kveld. Mange hadde
tatt med seg noe sterkt drikke hjemmefra. Dette førte
nok til at enkelte av hopperne ikke nådde fram til

hoppet før de måtte overende, til stor jubel fra de
frammøtte. Men de beste hopperne tok konkurran-
sen mer seriøst og hoppet faktisk 17-18 m.

I dag er dette rennet historie. Men bilder fra hopp-
rennene i Tingelstad tjernbakken henger på veggen
inne i «fiskehytta» ved Butjern.

KILDER:

Kaare Smedsrud og Svein Kolsrud.

„Fiskerennet”
PÅ THINGSTADTJERN.
CA. 1930.

En skihopper på vei ut av hoppet. Konkurrentene samt publikum følger spent med.

(Fotografiet er fra Fiskehytta ved Thingstadjern.)

Egil Lærum – allsidig toppidrettsmann

I 1950 fikk Egil Lærum fra Vikersund Egebergs Ærespris, norsk idretts høyeste utmerkelse. Da var han 29 år gammel og hadde en allsidig idrettskarriere bak seg. I 1951 ble han utnevnt til æresmedlem i Vikersund IF og fikk klubbens hederstegn. Dessverre ble han rammet av kreft og døde i 1954, bare 33 år gammel.

Lærum er trolig Norges mest allsidige idrettsutøver gjennom tidene. I sitt korte liv fikk han med seg 16 landskamper i fotball og ett seriemesterskap. Han ble norsk juniormester i spyd i 1946. Han har tre kongepokaler i NM i hundekjøring fra årene 1950, 51 og 53. Han er premiært i NM spesielt hopprenn, har fått damenes pokal i Holmenkollen, har vært kretsleder i kombinert og hopp, samt mottatt en rekke premier i håndball, langrenn, tennis, skøyter, turn, svømming og orientering. I Vikersundbakken hoppet han 76,5 meter samme år som han fikk Egebergs ærespris. Kombinasjonen naturtalent og iherdig trening gjorde han til en idrettsatlet som behersket det meste.

Vokste opp i Vikersund

Egil Lærum ble født 11. august 1921, og vokste bokstavelig talt opp på Vikersund stasjon, der hans far var stasjonsmester. Det var en søskenflokk på seks og en ivrig idrettsfamilie. Faren var skogsløper og tok med seg Egil ut i naturen. I tidlig alder fikk han interesse for idrett og friluftsliv. Gjennom idretten ble han et forbilde for mange og en god representant for sunn og sterk ungdom.

Han var av typen som ønsket å prøve alt. Stasjonsområdet ble hans idrettsplass. På den andre siden av jernbanelinjene ryddet han sin egen friidrettsarena. Der var det plass til både løpebane, grop for høyde- og lengdehopp og plass til spydkast.

Allerede som guttunge var han både uredd og dristig. Fem-seks år gammel hoppet han i Vangbakken på Ask. Han hadde ennå ikke fått hoppstøvler og lånte av sin eldre bror Arne. Uten frykt satte han utfor, og satsen var det ikke noe å si på. Han hoppet rett og slett ut av støvlene og fikk et nokså brutalt møte med bakken, uten å bli skremt av det.

En eldre mann fra Larvik forteller at han like etter krigen var på et hopprenn i Drammens-området. Det var mange som beundret de dristige hopperne som satte utfor og landet i det stupbratte unnarenet. Mens de ser på kommer en turløper og stopper opp for å se. Plutselig tar han langrennsskiene på skuldra og klatrer til topps. Til stor beundring setter han utfor, uten å ta av seg tursekken, og lander stødig etter et langt sjev. Elegant svinger han på sletta. Den unge

En dårlig fotokopi av et bilde, men det viser at Egil Lærum var en stilhopper. For dette svevet i Drafnkollen fikk han 20 i stil.

guttungen fra Larvik ser med en gang at det er gymlæren og fotballspilleren Egil Lærum.

Lærum-familien var stor, men hjemmet var også åpent for andre ungdommer, først i stasjonsmesterboligen og senere i huset i Sand. Foreldrene må ha vært romslige. Det var ikke uvanlig at stua og andre rom ble brukt til trening, som for eksempel turning. Preparering av hoppskiene kunne også foregå i stua. Først ble de pusset ned med stålull og senere lakkert, så ble de lagt over to stuestoler for å tørke.

Som sønn av en jernbanemann reiste Egil gratis på toget til han var 18 år. Det ble mange turer rundt om på Østlandet til forskjellige renn og stevner. Da han var ventet hjem, sto både familie og venner på perongen for å høre resultatet.

– Allerede da fikk vi en pekepinn på hvordan det hadde gått. Hoppet han av toget med en gang var han fornøyd, var han misfornøyd med prestasjonen, ventet han gjerne til toget satte seg i bevegelse, forteller hans søster Aase. Som alle andre toppidrettsutøvere var han opptatt av resultater og prestasjoner.

Gymnastikklærer

Med sitt talent og sin idrettsinteresse ble yrkesvalget naturlig. Under krigen gjennomførte han Gymnastikkskolen i Oslo, og etter eksamen ble han ansatt som gymlærer ved realskolen og gymnaset i Larvik. Der blomstret idrettsinteressen opp blant elevene, ikke bare i timene, men de fikk også inspirasjon til å trene på fritiden og delta i aktiv idrett. Lærum ble raskt hentet inn til Larvik Turn og fotball. Der møtte han blant andre Harry Boye Karlsen og Gunnar Thoresen, som senere ble fotballegender. De tre debuterte sammen på A-landslaget i 1946. Kampen gikk

Dette er landslaget som slo Polen 3-1 på Ullevaal i 1947. Egil Lærum er nummer 2 bak fra venstre, mens hans lagkamerat i Larvik Turn, Harry Boye Karlsen, står helt til høyre i bakerste rekke. Dette var for øvrig Thorbjørn Svenssens debut på landslaget. Han er nummer 6 bak fra venstre. Fra 1947 til 1962 spilte Svenssen 104 landskamper.

på Ullevaal, og Norge slo Danmark 2-1. Det var et stort øyeblikk for de tre lagkameratene. Men enda større ble opplevelsen da de tre var med på å slå svenskene 4-3 i Göteborg i 1951.

De fleste husker nok Egil Lærum best for hans fotballkarriere. Det ble 16 landskamper, 11 mens han var i Larvik Turn og 5 fra hans tid i Vålerenga. Han var for øvrig den første spilleren i Vålerenga som ikke var ekte østkantgutt, men han gled naturlig inn i miljøet og ble respektert. Ikke minst smittet hans treningsiver over på de andre gutta.

Det Lærum manglet av teknikk, tok han igjen på kondisjon og styrke. Som oftest spilte han ving half, som det het på den tiden. Han var spesialist i å drive spillet framover på banen og la inn glimrende målgi-vende pasninger. Alle innkast nær hjørneflagget ble overlatt til Egil. Med erfaring fra spyd og kulestøt var det kraft i armene, og fra sidelinjen la han ballen helt inn i boksen foran mål

Det var så som så med helårstrening i norsk topp-fotball etter krigen, alle var amatører uten en eneste krone i godtgjørelse. Det var Egil som innførte helårstrening i Larvik Turn, ofte kombinert med lek og moro, som for eksempel bandyspill. I tillegg til at han var en ledertype, hadde han en egen evne til å skape et godt sosialt miljø.

En sykkeltur fra Larvik og hjem til Vikersund var ikke uvanlig. Etter at mor hadde servert et par glass med saft tok Egil en løpetur opp Øståsen for å få ut stølheten i kroppen. Så kunne han kose seg med mors middag ved kjøkkenbordet.

En god kamerat

I Vikersund IFs jubileumsbok, som kom ut i 1994, har en av hans kamerater, Torleiv Kronen, en omtale av Egil: «Alle beundret ham, mange holdt av ham, enkelte forgudet ham. Det hadde så mange årsaker. Hans gutteaktige sjarm var uten grenser – den virket like sterkt på gamle som på unge, på gutter og jenter. Jeg tror ikke han var klar over hvilket voldsomt virkemiddel hans sjarmerende, tilbakeholdne vesen egentlig var. Han misbrukte det i alle fall aldri. På idrettsplassen, i skibakken, hjemme og ute, var han alltid mønsteret på hvordan en idrettsgutt burde opptre. Han var populær i ordets beste forstand.»

Lærum var vel nærmest en treningsnarkoman og ble den komplette idrettsmann. Men han var ingen asket. I festlige lag var han en glad gutt og ofte midtpunktet. Han svingte seg med glede på dansegulvet og lykkelige var nok de unge jentene han danset med.

– Det var et hardt slag da vi fikk vite om kreftsykdommen. Det kom som lyn fra klar himmel at Egil ble rammet, han som levde til de grader sunt og holdt kroppen i form. Det gikk bare fire-fem måneder fra han fikk diagnosen til han døde. De siste ukene var han hjemme hos familien i Vikersund, sier Aase Moløkken.

Til tross for at han tilbrakte stor deler av sitt korte liv i Larvik og Oslo, mistet han ikke kontakt med Vikersund. Vikersund Idrettsforening var klubben i hans hjerte. I 2000 fikk Vikersund Idrettsforening overrakt Egil Lærum's omfattende premiesamling, og den har fått en verdig plass i klubbhuset.

KILDER:

Samtale med Aase Moløkken i oktober 2009 (Egils søster)
Idrettshelter fra Buskerud. Forlaget Tom & Tom 2005
 Jubileumsboka *Vikersund IF 1894-1994*

Egebergs Ærespris

Egebergs Ærespris ble opprettet i 1919 av Ferdinand Julian Egeberg (1842-1921). Han var forretningsmann og kabinettskammerherre for Oscar II. Det ble satt av et fond på 10 000 kroner, en stor sum på den tiden. Prisen går til en idrettsutøver som utmerker seg med toppprestasjoner i to eller flere idrettsgrener. Statuetten forestiller en idrettsmann med laurbærkrans om overkroppen, som bæres fram av to idrettskamerater. Den regnes som norsk idretts høyeste utmerkelse.

Egil Lærum fikk Egebergs Ærespris i 1950. Ingen har vel fortjent hedersprisen bedre enn han.

(Bildene er utlånt av Aase Moløkken.)

Olav Sørensen:

Ei dørahelle og to kjerker

Slik står steinhella i dag, som utebord på Hulbak.

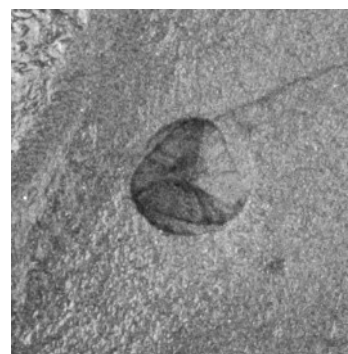
(Foto: Olav Sørensen.)

På Hulbak på Simostranda står det et omfram stort utebord. Bordplata av stein er 42 tommer brei og hele 104 tommer lang. Omregna til centimeter blir det ca 107 og 264 cm. Steinhella er ikke særlig tjukk, fra 2 1/2 til 3 tommer. Oversida er jamn og flat. Fargen er rødbrun. Slik stein finnes ikke på Modum. Men på Ringerike er den velkjent og heter typisk nok ringeriksskifer. Ringeriksskiferen er en sandsteinsskifer avsatt på havbunn for ca. 40 millioner år siden. Ikke sjelden er det fossiler i ringeriksskiferen. Så også i denne. Det er tydelig avtrykk av et lite skjell, bare ca 1,5 cm i diameter på oversida av hella.

Denne store steinplata er da heller ikke noe «hva som helst». Sikker muntlig tradisjon vil ha det til at dette er dørahella fra den gamle Snarumskjerka. Da det blei bygd ny teglsteinskjerke på Snarum i 1869, brukte en ingen ting fra den gamle kjerka i den nye. Men ett og annet fra den gamle kjerka snaringane så seg nytte i, delte gårdane i nabolaget seg i mellom.

Fossilen på oversida av plata er bare ca 1,5 cm i diameter og har skjellmønster.

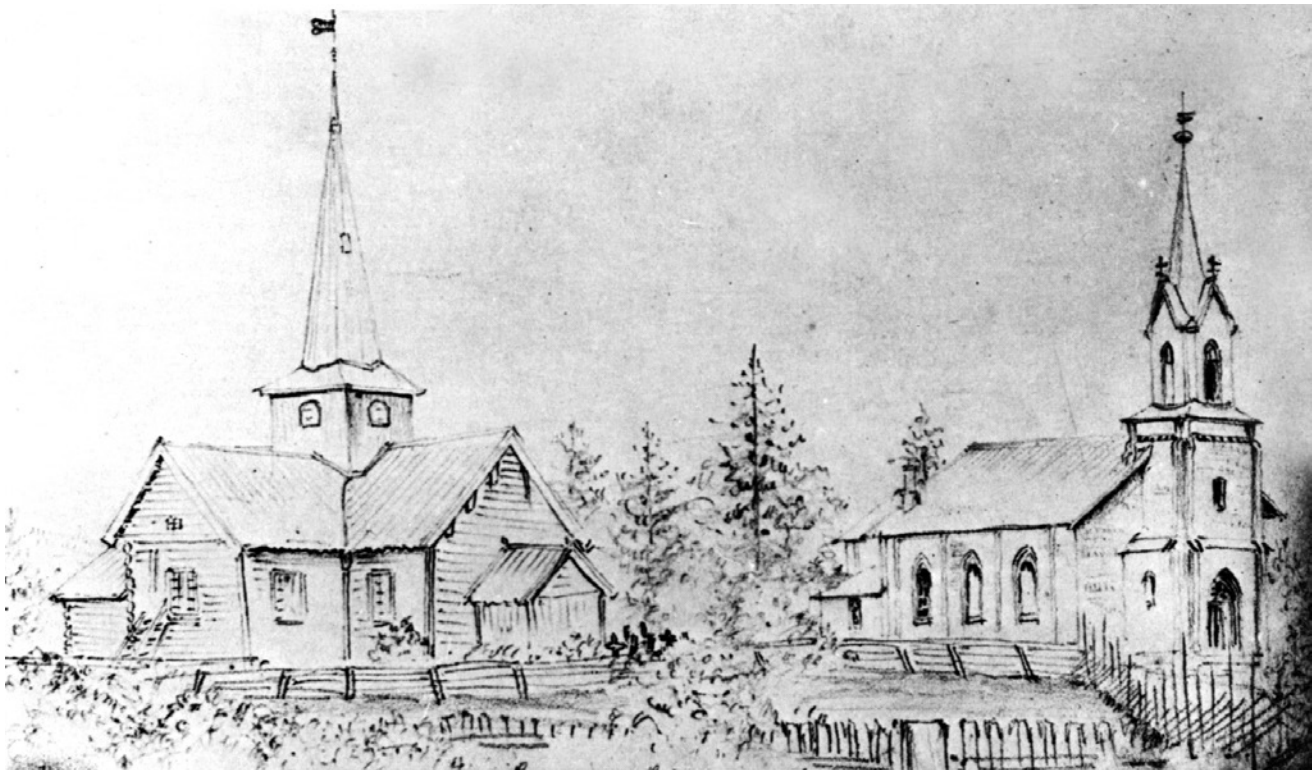
(Foto: Olav Sørensen.)

Dørahella endte i Honerud, der Snarum Bygg nå ligger. Etter eierskifter av denne eiendommen kom steinhella i handel, og endte så der den i dag står som ei prydelig bordplate på Hulbak.

«Den gamle Snarumskjerka»

At bordplata opprinnelig har vært dørahelle i den gamle Snarumskjerka synes sikkert nok. Men verre blir det når vi spør: Ja, i hvilken av de gamle kjerke-

Prams tegning fra 1869.

ne? For det er minst to gamlekjerker på Snarum, ja kanskje enda til tre hvis en regner med en stor reparasjon og ombygging i 1663.

Den siste gamlekjerka vi kjenner, er den laftetømra korskjerka fra 1702. Den blei tegna av J. Pram i 1869, og den blei tatt ned straks etter at den nye teglsteinskjerka sto ferdig samme året. Men et par mannsaldre før, i 1663, hadde en som alt nevnt, reparert og bygd på den eldste kjerkebygningen vi kjenner til, stavkjerka fra siste halvdel av 1200-tallet.

Hvis vi så spør: Hvor lenge steig kjerkefolket på Snarum over denne dørhella inn i Gudshuset? skjønner vi det er flere mulige svar.

Nærmere beskrivelse

Vi skal i det følgende gå dørhella litt nærmere i sømene, for å se om det er mulig i hvert fall delvis å få svar. Foruten å være jamt rektangulær og temmelig jamntjukk, har steinhella et par særtrekk. I begge endene på ei av sidene er det høggi utsparinger, 8" i lengderetningen og 6" inn i plata. På andre langsida er det borra ut fire gjennomgående høl parvis plassert mot de to endene. Høla nærmest kortsidene står ca 4" inn fra endekantene og ca 7" inn fra kanten på langsida. Den innbyrdes avstanden mellom de høla som står parvis er ca 21", og mellomrommet mellom de to innerste høla er ca 54". Det vil si en åpning midt på den ene langsida på ca 135 cm, eller omtrent dobbelt dørabredde om en vil. De fire høla er tilnærmet

runde, men med svak trekantform og jamne i kantene. Diameteren er ca. 3 cm. Dette er typisk utseende for høl slått med bor og feisel der det enegga boret snus med handmakt. Denne teknikken kom i bruk da det blei vanlig å bruke krutt litt utpå 1800-tallet.

I Honerud satte de opp nytt våningshus i 1872. Så det var gjerne der det var mest bruk for dørhelle på den tid den gamle kjerkehella blei overflødig. Vi vågar derfor å tru at høla kom i hella da den blei «degradert» til dørhelle i Honerud i 1870-åra, og at det har stått jernbolter i høla til feste for trestolper på veranda eller bislag på huset. Kjerkedøra fra 1702, ei ganske brei fyllingsdør med enkle beslag, endte også i Honerud.

Ser en på kanten av hella, er det også tydelige slitemerker som forteller om lang tids bruk. Men de passer ikke med den inngangsåpningen høla anviser, og må derfor stamme fra tida før disse blei laga.

Hjørneinnsparingene på den andre sida av hella kan også ha vært gjort i 1870-åra. På grunn av den lite profesjonelle hogginga tyder de i hvert fall på at de er gjort etter at hella først blei hogd til.

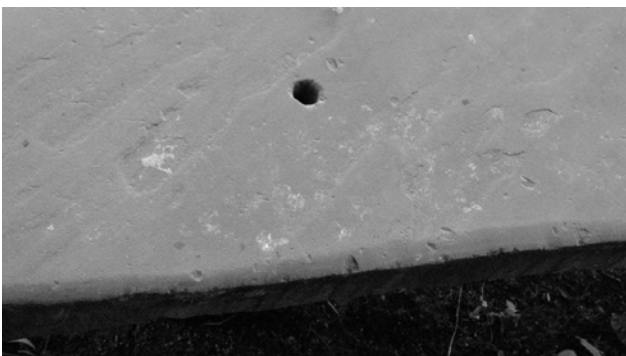
Men her er det også en rimelig mulighet at det er en tilpasning til bruk som inngangshelle til våpenhuset som vi ser på tegninga fra 1869, altså i 1702, men kan også være en tilpasning gjort av tømmermenn i 1660-åra eller på 1200-tallet.

Steinhoggeren var uansett på Ringerike, så skulle det gjøres bygningsmessig tilpasninger av dørhella etter at den var kommet til Snarum, fantes det neppe

Høla i plata er slått med minebor og har innbyrdes avstand som tyder på at de har vært brukt i forbindelse med vegger eller rekkverk.

(Foto: Olav Sørensen.)

Høla i plata er slått med minebor og har innbyrdes avstand som tyder på at de har vært brukt i forbindelse med vegger eller rekkverk.

(Foto: Olav Sørensen.)

noen fagmann til jobben uansett når dette er blitt gjort.

Har vi så kommet noe nærmere i å besvare spørsmålet vi stilte innledningsvis? Vi har vel egentlig ikke det.

Skriftlige kilder

Skriftlige kilder som omhandler kjerkebygningene på Snarum, nevner ingen ting om dørheller. Sikkert nok fordi det var noe som ikke trengte reparasjon. Men dørhella står i et forhold til resten av bygget, og vi tar derfor med et par skriftlige opplysninger om kjerkebygningene.

En besiktigelse i 1689 forteller at «Snarums annex-Kirce oc Chor er af Reisevercks bygning med Svaler uden omkring». Omsatt til dagens språk forteller dette at den eldste Snarums-kjerka var ei stavkjerke med svalganger. Ellers er det opplysninger om at det ved inngangen til våpenhuset fantes to utskårne stolper.

Etter hvert endte de i Universitetets oldsakssamling.

Nedenfor skal vi prøve å vise noen sammenhenger mellom dørhella, de utskårne stolpene og svalganger. Men først litt mer om dørhella.

Hvordan kunne en få fram ei slik helle til Snarum?

Selv i våre dager er det en utfordring å handtere ei dørhelle på ca 1.10 x 2.60 som veier 5-600 kg. Hvor mye større utfordring må det ha vært å skulle hestekjøre hella fra Ringerike til Snarum og ellers bare hjelpe seg med handmakt! Slik tenkt må det ha vært om å gjøre å få ei slik dørhelle til kjerka.

Transporten gikk sikkert på vinterføre. De kjente skiferbrudda på Ringerike ligger rundt Steinsfjorden og på Røyslandet. Så første etappe var nok den greieste på vinterisen over Tyrifjorden til Drolsumlandet. Kjøreisen på Tyrifjorden var årsikker før reguleringene økte vintervannføringa. Fra Drolsumlandet var det vintervei over Langsjø og Sandungen til Snarum. Det er ingen skikkelig leie bakker på denne veien, men hestelassa skulle helst ikke være så mye over 400 kg, så enten har det vært kjørt med beite (to hester), eller det kan ha vært med noen spreke karer «tel å støa attåt» der det trengtes. Til sammenlikning kan nevnes at lasskjørerane fra Gulsvik opp Hallingdal kunne greie rundt 500 kg på beste vinterføret om det kneip, etter det Herman Tuftte har fortalt. «Men då laut mannen dra minsta halv hest i hardaste kneikunn», sa'n Herman.

Konklusjonen blir i hvert fall at det var mulig å foreta en slik transport om en tok seg på tak og en anså det som viktig å få fram ei slik dørhelle til kjerka.

Men hvorfor skulle ei omfram svær dørhelle være viktig?

Helligstedet

For å gi dette rimelig forklaring må vi se nærmere på noen av forestillingene som knytter seg til helligstedet.

Kjerka er et vigsla hus; Guds hus. Første skille mellom det hellige/vigsla og det profane er muren og porten inn på kjerkegården. Den neste grensa er mellom våpenhus/kjerkesval og kjerkeskip. Og inne i kjerka er koret og alteret nok et steg nærmere det hellige.

Da vi tok kristendommen for snart 1000 år siden, var det fra første ferd lagt stor vekt på disse skillene. Og dette var noe folk fort tok til seg. For tanken om vern var godt forankra i tankegangen lenge før Kvitekrist blei den som ga trygghet. Og skillet mellom det trygge *inne* og det utrygge *ute* gjaldt også for vanlige hus.

Dørhella blir derfor ei slik grensemarkering. Den andre markeringa inn til selve kjerkerommet var den utskårne portalen rundt inngangsdøra. De hadde

Sidestolpene fra stavkjerka i typisk dragestil. Stiltrekk daterer stolpene og dermed også kjerka til andre halvdel av 12. hundretallet.

(Nå i Universitetets oldsaksamling.)

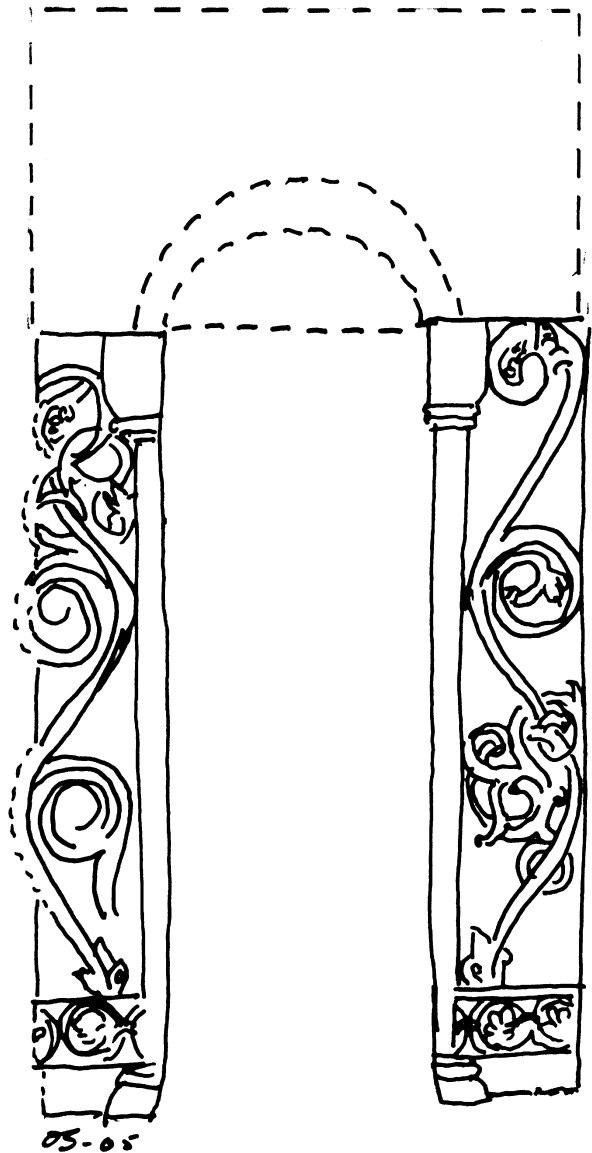
gjærne dragemotiv, slik tilfelle er med stolpene fra stavkjerka på Snarum. Å tenke disse plassert sammen med dørhella i overgangsrommet mellom kjerkesval og døra til kjerkeskipet gir god mening.

Når kom så dørhella til Snarum?

Størst motivasjon for å gjøra seg så mye føre at de skaffa kjerka ei slik dørhelle, vil jeg mene var til stede i middelaldersamfunnet. Stavkjerka på Snarum mener en, bl.a. ut fra stilhistorisk datering av portstolpene, er bygd i andre halvdel av 1200-tallet. Da hadde kristendommen slått rot, og kirketiendet ga sikre inntekter. Oppslutningen om den nye trua var stor.

Verre var det med motivasjonen på 1600-tallet. Kjerkene var jevnt over i dårlig forfatning de fleste steder i landet. Så også på Snarum, der tårnet i 1699 var så dårlig at en måtte ta klokkene ned og bygge ei stupul på kjerkegården. Men så kom det nybygg i 1702. Spør vi om grunnen til den dårlige oppslutningen om kjerkene og kristendommen på 1600-tallet, har den gjengse forklaringen vært at dette skyldtes ettervirkningene av Svartedauen.

At Svartedauen og etterpestene etter den ramma Norge spesielt hardt, er sant nok. Men minst like viktig er den danske utplyndringa av kjerkene og landet for øvrig og den påfølgende avkristningen av befolkningen. «Det Schlesvig-Holsteinske kleptokra-

Rekonstruksjonsforsøk av inngangspartiet med sidestolper.

(Tegning O.S.)

tiet», der prestene også er innbefattet, er et anerkjent begrep blant yngre historikere.

Alt i alt kan det være god grunn til å tenke at den store hella fra først av var dørhelle i svalgangen ved inngangsportalen til kjerkeskipet fra vest, hovedinngangen til kjerka.

Den 42 tommer breie hella skulle tilsi at svalgangen kanskje hadde ei bredde på 43–44 tommer, eller ca. 110 cm etter dagens mål. Det stemmer godt med bredden på svalganger på stavkjerker som er bevart. I 1702 flytta en vel så hella til våpenhuset i den nye kjerka. De to utsparingene i hjørnene, 6 x 8", har kanskje vært for sidestolpene i våpenhuset.

Hvor lenge stega så snaringane over hella inn i Gudshuset sitt? Det kan nok fort ha blitt en 600-års tid. Vi får tru at de steig lettere ut igjen enn de steig inn.

Bronesvollen og Rømlingroa

Seterjentene så spøkelses ved Rømlingroa.

(Foto: Arnt Berget.)

Bronesvollen er en eldgammel setervoll i Holleia som ligger lunt og sydvendt 10 minutters gange øst for Øyvanna. Nå er hele vollen tilvokst med skog, men gamle murer og hustufter forteller at det har vært flere seterbuer her. Gårdene Brones, Lerskallen, Hellum br. nr. 1 og 2, Hellumsenga og Fagernes har alle setret her, og det fortelles at både gris og høns har hørt med i besetningen på vollen.

I 1880-åra ble det bygd ei ny stor bu som var felles husvære for flere gårder, og denne bua skulle 20 år senere bli våningshus på gårdsbruket Fagernes på Drolsum. I 1903 hadde seterdrifta på Bronesvollen opphørt, og Ola Steingrimsen Haugen kjøpte seterbu, fjøs og grisehus som han rev og satte opp igjen på Fagernes. Ola var flink med dyra og ble brukt som dyrlege av mange på Drolsum, forteller Rolf Tangerud. Han hadde et spesielt middel mot mugg i hestehø-

vene: Høymø og urin ble blandet til ei sørpe og kokt. Så dypet han filler i dette og surret siden disse rundt hestehøvene. Fillene luktet ille, men muggen forsvant, sier Tangerud.

I dag bor Olas barnebarn og oldebarn, Roar og Øyvind Blix i hvert sitt nyere hus på Fagernes. Den gamle bua fra Bronesvollen, som var hovedbygning i mange år, brant i 2002. På vollen inne i Holleia er mur og peisfot godt synlig.

I det nordøstre hjørnet av vollen, som blir kalt *Rømlingroa*, er det en liten haug som ligner på en gravhaug, og til denne knytter det seg et gammelt sagn fra 1700-tallet. Da skulle ifølge sagnet to rømlinger ha blitt gravlagt der etter å ha blitt slått i hjel av noen tømmerhoggere. Foranledningen til dette var at de to hadde forsøkt å voldta seterjenta. Denne sto og rørte i primgryta da karene prøvde seg, men seterjenta hadde tatt sleiva og slengt kokende prim i øynene på dem. Blindet av det glovarme primet krøp overfallsmennene jamrende rundt på setervollen mens jenta løp etter hjelp hos noen tømmerhoggere som hogg nede ved Øyvanna. Dette var nådeløse karer som slo i hjel rømlingene og gravde dem ned i utkanten av vollen. Etter dette begynte det å spøke på stedet ved fullmåne, siden så var tilfelle da dramaet fant sted. Senere seterjenter skal ha observert jamrende skikkelser som krøp rundt på vollen i månelysset.

Konsul Jens Gram som kjøpte skogområdene rundt vollen vel hundre år senere, ble så interessert i sagnet at han satte i gang graving på stedet. Intet ble funnet, så historien som det finnes flere forskjellige varianter av, er vel heller tvilsom.

KILDER:
Rolf Tangerud
Roar Blix
J. A. Samuelsen: *Folkeminner fra Modum*

Jakthistorier

Bjørnejeger Solberg fra Fjell på Drolsum

Den 4. juni 1888 berettet *Ringerikes Blad* om en vellykket bjørnejakt i Skaugsmarka. Kristoffer Solberg, som eide gården Fjeld på Modum, hadde sammen med en nabo kommet hjem med en «stor og smuk hannbjørn etter en 2 dagers jagttur i Holeien». Dette berettet avisens medarbeider på Tyristrand, som samtidig ba både redaktøren og bjørnen om unnskyldning for en noe kortfattet reportasje. Det var nemlig våronn og knapt om tid.

Hans Johnsrud fra Tyristrand var 12 år den gang bjørnen ble skutt, han husket episoden godt da han i 1936 ble intervjuet av *Ringerikes Blad* og fortalte: «Jeg kunne vel være pålag 12 år da Kristoffer Fjell kom ned fra Holleia med den siste bjørnen – det var forresten en diger rusk av en slagbjønn. Kristoffer hadde lagt ut åte på Puttås-stillinga i Flaget, og der satt han med ladd borse og ventet. Gustav Bekkestua var med'n, men han Gustav fikk skjælva da bjønn kom. Kristoffer derimot var kald som vanlig og brente på'n. Fan dore, skreik'n itte som en full mann med det samma'n fikk skøttet», sa Kristoffer.

De kjørte bjørnen ned fra skauen på en treskoning, og en mengde folk var møtt opp ved Kvernvollen for å se på denne skogens konge. «Huff, den er nu vel død», sa Hilda Skredder, og Kristoffer var straks fremme ved bjørneskallen for å demonstrere banesåret.

Fra Kvernvollen ble bamsen lagt på hjultøi, en firehjuls stivvogn. De la bjørnen fint til rette med hodet på et taug mellom kjepestagene, så den skulle virke livaktig.

KILDE:

Ringerikes Blad.

Bjørnejakt på Gubberudseteråsen i 1805

Eier av gården Korsbøen på Snarum, Peder Erichsen Korsbøen (f. 1784), var en viden kjent bjørnejeger. Sin første bjørn skjøt han trolig høsten 1805. Da hadde en slagbjørn fart ille med buskapen på Gubberudsetra i Holleia. Sammen med Gabriel Hjulmaker (f. 1780) fra plassen Øgardsbråten la han ut bjørneåte ved stillinga nord på Gubberudseteråsen. Det var et hestekadaver de hadde kjørt inn fra bygda på en treskoning.

Både Peder og Gabriel var på plass i stillinga da bjørnen dukket opp. Den begynte straks å hive unna stokkene de hadde lagt oppå kadaveret. Begge karene fyrte løs med flintbørsene, men bjørnen forsvant ska-

Kristoffer Solberg i fullt jaktutstyr.

(Bildet er utlånt av Hans Egil Stillingen.)

deskutt nordover mot Grautåsen.

På gården Ula bodde lensmann og senere stortingsmann Christoffer Olsson Ulen. Han hadde den gang en hund som var kjent som god bjørnehund. Denne ble hentet, og neste dag ble sporet fulgt nordover til Padderudmyra. Der ble bjørnen funnet død i ett blauthøl like ved Navneberget. Nærmeste gård var Lia, så Peder dro dit og lånte hest for å dra bjørneskrotten til bygda.

Den unge bjørnejeger hadde nok gjort inntrykk på den eldste av døtrene i Lia, den 16 år gamle Anne Pedersdatter, for vel et år senere ble disse to gift. Endre Korsbøen, nåværende eier av Nedre Korsbøen, er femte generasjon etter disse.

Den andre jegeren, Gabriel Hjulmaker, flyttet til Hole. Mange av hans etterkommere har umerket seg som dyktige håndverkere og musikere. Senere flyttet han til Drammen. Både han og broren Hans var gode felespillere som ofte spilte for betaling i teatret.

KILDER:

Modums historie IV

Dominico Erdmanns innberetning 1840, Riksarkivet

J. A. Samuelsen's notater.

Ringerikes Blad, 8/2 1955

Landskjent storjeger fra Snarum

Erik Lien fra Snarum var viden kjent som en storjeger. Hele 70 elger hadde han på samvittigheten, dette var et uhørt høgt antall i tider med lite elg. Konsul Thorleif Bache, som sammen med Jens Gram jaktet mye i Holleia, omtaler ham flere ganger i sine bøker. Lien hadde usedvanlig gode hunder, særlig var Sleip og Osman kjent for å kunne følge en elg i dagevis om nødvendig. Lien og hundene ble budsendt for å hjelpe pengesterke elgjegere over store deler av Østlandet. Han var høyt respektert av Jens Gram, forteller Bache, men legger til at han ikke var særlig populær hos Per Jørgensen, en kjent jeger fra Tyristrandensiden. Hvis denne fant spor etter folk i elgterreng, var han ikke sen om å utbryte: *Der har vi faen skjæra mig morkassinene tel'n Lia'n.*

Etter hvert fikk nok Per Jørgensen stifte nærmere bekjentskap med Lien, for denne ble bonde på Tyristrandgården Solberg. Setra på Lutevollen ble etter dette basen for alle hans jaktturer i Holleia. Han gikk under tilnavnet «Ruffus», og han jaktet ikke bare elg, men drev pelsjakt på mår om vinteren og spilljakt på tiur om våren. Heller ikke groharen på setervollene slapp fri. Ingen jeger i området var så omtalt som han, og ingen kunne fortelle slike jakthistorier.

I Styggdalshytta hadde han fortalt mange jakthistorier til konsul Backe, som gjenga disse i boka: *Paa fædrenes trakter*. Blant disse er en beretning om en jakttur ved Spira i 1885: Lien hadde sammen med elghunden «Sleip» sporet en elg i flere timer da han ble var en bevegelse mellom trærne og hevet geværet klar til skudd. Forbauselsen var stor da det dukket opp en bjørn i stedet for en elg. Her følger Liens egne ord: *Haa ja-sa, er det slik en kar som holder til her, tenkte jeg. Tok saa sigte for å gi fyren det glatte lag, men den begynte at rusle paa seg, og kom ganske rett imot meg. Paa ca. 80 m. avstand satte den seg, og dermed smalt det. I det samme skvat den op og ga ut et par stygge vræl idet den hugg til siden. Saa slipper jeg «Sleip» som satte like paa bjørnen som flyttet seg lidt. Da blev jeg for hissug og skjõt*

bom. Endnu et skudd, men atter leverte jeg en ren bom. Men saa støttet jeg meg til en buske, og kulen blev plantet i Bamses nakke. Det viste sig at være en diger hanbjørn, ganske lys med hvit ring om halsen og hvit i brystet.

Ole Tangene

Ved Bakkevoll syd for kjempefura er Holleias største, var det bjørnestilling. Her skjõt Ole Tangene bjørn i 1880-åra, men dette var bare en liten myrtass som han sjøl sa. Da var de mye større de to han hadde møtt på Lysvannsberga en gang han kom fra tiurleik i Gruveåsen. Da hadde han bare hagle med seg og torde ikke skyte.

Ole Tangene, eller «Tanger'n» som folk gjerne kalte ham, var en fremragende jeger og ekspert på å etterligne tiur og orrhanspill. Dette ifølge Thure Lund som oppsøkte ham ofte på hans eldre dager. Da bodde han mesteparten av året på ei lita hytte øst for Krokstjern i Vassendrudmarka. Denne kalte han Jerusalem og åsen bak for Jerusalemshøgda, et navn som brukes fremdeles.

Da Vassendrud skiftet eier, måtte Ole fjerne hytta, den nye eieren var nok redd for at Ole beskattet viltet for hardt. Med gode naboers hjelp ble hytta satt opp igjen på et berg ved Damtjern i naboskogen Morudmarka, og den ble kalt «Reserve-Jerusalem». Hytta brant opp omkring 1950, men da hadde Ole forlengst vandret til de evige jaktmarker.

Tjuvjakt og utpressing

På gården søndre Hjermundrud finnes gjenpart av et brev fra overrettsakfører Hagbart Dedichen, sendt til skogbestyrer Heyerdahl angående sistnevntes beslag av en orrhane som ble skutt ulovlig nær Bråtavollen. Episoden skjedde i 1911, og det var ikke så mange år etter at bygdefolks rett til jakt og fangst opphørte. At grunneieren ved lov fikk alle rettigheter til jakt, falt nok mange av de gamle snaringer tungt for brystet. Mange forsatte å jakte som før i skogområdene de alltid hadde brukt. Slik var det også med Andreas Hjermundrud, som for øvrig sammen med Jonassen skjõt ei bjørnebinne med unger på V. Snarum noen år i forveien.

Han hadde sammen med sønnen Anton og en nabo tatt seg en jakttur ved setra si på Bråtavollen og skutt en orrhane. Ved tilbakekomsten til seterbua ble de møtt av bestyreren i Holleias skogene, Heyerdahl. Denne hadde i kraft av sin politimyndighet beslaglagt fuglen, og i tillegg innkrevd fra karene 10 kr hver i bot som skulle tilfalle barnehjemmet.

Snaringene syntes dette var forsmedelig og søkte hjelp hos overrettsakfører Dedichen. Han fattet interesse for saken og henviser til hendelsesforløpet i et meget krast brev, der han bemerker at Heyerdahls selvtækt kommer inn under straffelovens §7 om utpressing.

Videre påpeker han at Heyerdahl, som ved hjelp av sin politimyndighet truet til seg fuglen, hadde forbrutt seg langt mer enn skytteren. Så forsetter han med at han ville sende klage på bestyrerens oppførsel til statsadvokaten i Drammen i nærmeste framtid, dersom han ikke straks frafalt anklagen om ulovlig jakt.

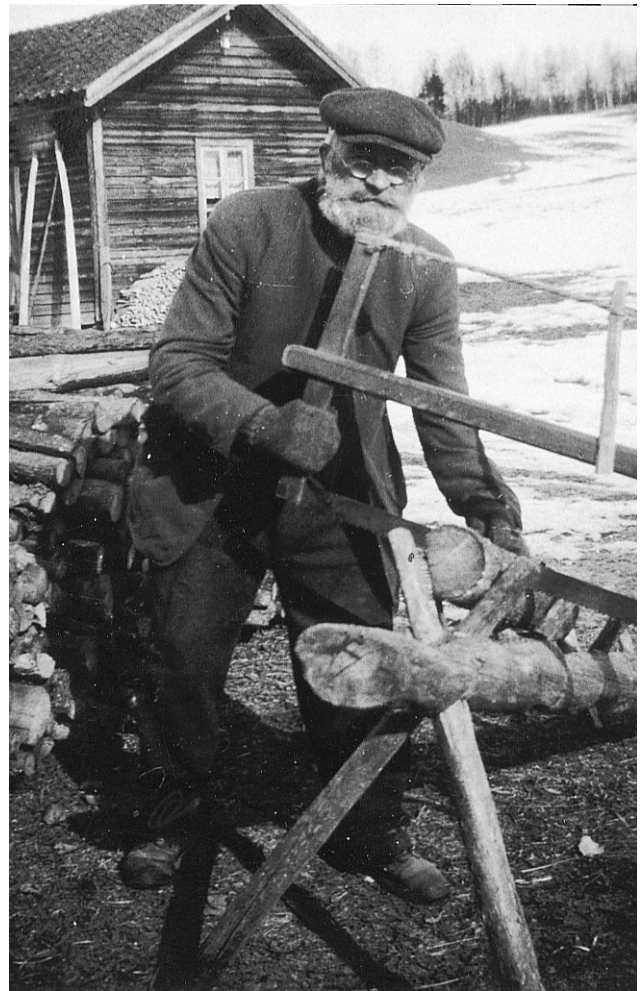
Heyerdahl hadde tydeligvis (forhåpentlig ved et uhell) avfyrt et skudd inne i seterbua ved beslagleggelse av fuglen. Dedichen var ikke tapt bak ei vogn, han avslutter brevet med:

Samtidig minder jeg om Deres noget eiendommelige optræden paa Braatavolden den nevnte aften, da De avfyrt et skudd inne i huset.

I det hele forekommer det meg, at Deres optræden har vært av en saadan art, at De bør gjøre hva de kan for at forhindre at den kommer til offentlighetens kunnskap! Til slutning tilføres, at man ikke agter at forfølge saken – hvis De «frafalder» Deres anklager.

*Ærbødigst
Hagb. Dedichen
Overrettsagfører*

Bestyrer Heyerdahl tok naturlig nok brevet til etterretning og foretrakk å trekke et glemselens slør over hendelsen. Han gjorde full retrett, og snaringene hadde i ettertid stor moro av den gangen *Dedichen knepte nebbet på'n Heyerdahl!*

Andreas Hjermundrud ved sagkrakken.

(Fotografen er ukjent.)

Erling Diesen:

Dræbt ved et Skud paa Gruben

Fra nordgruvene i Skutereudåsen.

(Fotografiene tilhører Blaafarveværket.)

I godt over 100 år ga Modum Blaafarveværk etter den tids målestokk et godt utkomme for mange mennesker i Modum. Men gruvedrift har til alle tider vært en risikofylt virksomhet. Selv om Blaafarveværket skal ha vært av de minst ulykkesrammede bergverk her i landet, hendte det nok dessverre noen ganger at det gikk galt oppi Skutereudåsen også. I januar 1834 forulykket borhauerer Elling Johannesen Austad.

Elling ble født på Fure innpå Øst-Modum den 25. september 1788. I folketellinga fra 1801 kan vi lese at han bodde der, 13 år gammel, sammen med foreldre og fire søsken. Elling var den nest yngste. Han ble konfirmert i Heggen av sogneprest Theilman 17. søndag etter Treenighet i 1805.

I 1813 overdro faren, Johannes Larsen, gården

Søre Berg til Elling og broren Henrik. Etter ei tid løste Henrik ut Elling, og blei dermed eneeier av gården.

11. mai 1815 gifta Elling seg med den seks år eldre enka Ragnhild Knutsdatter, som bodde på gården Lillemoen like nord for Heggen. Ragnhild hadde blitt eier av denne gården etter at hennes første ektemann, Hans Narvesen, døde etter bare tre år. Ragnhild hadde sønnen Narve og datteren Hellene fra ekteskapet med Hans. Ekteskapet med Ragnhild førte til at Elling blei medeier i Lillemoen. Ragnhild og Elling fikk fire barn, tre sønner og ei datter. I 1823 solgte de Lillemoen og kjøpte i stedet gården Austad, som lå oppe i lia ovenfor det gamle kirkestedet på Vikar.

Det var åpenbart slik den gangen, som nå, at det var vanskelig å få endene til å møtes bare som gård-

bruker. I alle fall tok Elling jobb på Modum Blaa-farveværk i mars 1827. Elling blei satt til å arbeide som borhauer i Nordgruvene. Han måtte antagelig være det vi i dag kaller ukependler. Med «apostlenes hester» og to elvekryssninger ville nok turen mellom gården og gruvene ta adskillige timer.

I juni 1828 gikk det galt. Verkets lege, dr. Arentz, avlegger en rapport til verksledelsen om at seks arbeidere blei skadet ved at «et Fjeldstykk nedstyrede». En blei meget sterkt skadet, legen fryktet at han ikke kom til å stå det over. De fem øvrige, blant dem Elling, slapp lettere fra det: De «ere i mer og mindre Grad blevne beskadiget, dog ikke nogen dødelig Grad». Så Elling fortsatte å bore hull for sprengladningene, han. I en mannskapsrapport fra 1830 opplyses det at Elling er borhauer i Nordgruvene, er 40 år, gift og har fire (skal være fem, en er død) og har oppholdssted på Austad.

Men så 28. januar 1834 skjedde det katastrofale. Bergmester Carl Friedrich Böbert rapporterer 29. januar at gruvearbeider Elling Austad ble rammet av en stein i hodet i går ettermiddag i Nordgruven nr. 4, og at han døde etter omtrent åtte timer. Så skriver Böbert videre: «Der kan ingen beskyldes for Skjødelsløshed, end han selv, da Skyderen hadde varslet til-

strækkeligen.» Elling Johannesen blei begravet på Heggen 7. februar. I kirkeboka er det føyd til: «Dræbt ved et Skud paa Gruben.»

De hadde orden i papirene på Blaa-farveværket. Den 7. mars melder bokholder Beck at Elling Austads lønnsbok er brakt i orden. Etter at det var brakt på det rene at Elling ikke skylte noe i verkets butikk, Magazinet, fikk enken utbetalt 115 ½ skilling.

Etter Ellings død blei Ragnhild eneeier av Austad. Derpå overførte hun gården til sin sønn fra første ekteskap, Narve Hansen. Kort tid etter døde Ragnhild Knutsdatter. Hun ble begravet på Heggen 25. januar 1839. Datteren, Ingeborg Johanne, var da bare snaut 14 år. Hun vokste opp hos stebroren Narve, som hadde overtatt gården. Ingeborg Johanne Ellingsdatter var min oldemor.

KILDER:

Modum Blaa-farveværks dokumentasjonssenter v/Ole-Petter Gulbrandsen og Sverre Følstad
Modums kirkebøker
Modums historie
Folketellingen fra 1801
Eli Moen: *Arbeiderne ved Modum Blåfarveverk 1822-48*
Jan August Thurmann-Moe: «Moefamilien fra Holmestrand»

Thorbjørn Formo:

Tre små strofer

Dyrlegesprit

Leger, dyrleger og tannleger var ofte under et visst press for å skrive ut resepter på sprit. Denne spriten var sterk, av god kvalitet og avgiftsfri. Når reseptene ble skrevet ut, måtte det selvsagt være til plausibelt, medisinsk bruk.

Dyrlege Grylling hadde gitt etter for presset borte på en gård på Bøn og gitt ei kone resept på dyrlegesprit. Grylling benytta selvsagt sjansen til å ha litt moro. Skuffelsen ble nemlig stor da kona kom på apoteket og bare fikk utlevert ei bittelita medisinflaske med sprit. Skuffelsen ble ikke mindre da hun leste teksten på flaska: «Til Åstas høne.»

Rask snekker

Jonassen på Snarum var kjent for å være rask til å jobbe og flink til å få arbeidet unna. En dag kom han med verktøykassa si på «eftastoget» til Snarum, hvor det som vanlig hang en del folk for å se på trafikken.

En av karane lurte på hvor han hadde vært. «Nå har jeg vært en tur oppe på Krøderen og kledd en bygning utvendig», svarer Jonassen. Det var ikke noe dårlig dagsverk, bare med håndsag, øks og hammer, så karen sier vantro: «Og det har du gjort på én dag!?!». «Jøssda», sier Jonassen, «men så må jeg opp der en liten tur imorra og skjæra ut til dører og vinduer!».

Dårlige tider

På det vesle bruket Rundtom på Snarum skulle Jonassen lage ny veranda. Det bodde to eldre søstre der, og de hadde nok ikke for mye penger og var bekymret for kostnadene, enda Jonassen som kjent var rask til å arbeide. De spurte derfor om han snart var ferdig med jobben. «Å nei», sier Jonassen, «så dårlig som det er med arbe' nå, så må'n jaggju passe på det han har!».

Torgeir Vraa:

Til Vikersund

Torgeir Vraa.

(Fotografen er ukjent.)

Denne artikkelen er undertegnet –geir, en signatur som journalist og redaktør i Fremtiden Torgeir Vraa brukte. Vraa hadde bodd på Modum, og han var godt kjent med bygda og forholdene her. Vraa var også i en periode stortingsrepresentant for Arbeiderpartiet. Artikkelen stod i Fremtiden 5. november 1907.

[Til Vikersund] reiste jeg søndag. «Fram» vilde nemlig indvie sit nye lokale, og da jeg har været i den forening i 4 aar, saa var det saa naturligt, at jeg maatte være med. Det var ogsaa et prægtigt lokale de hadde faaet op. Jeg tror det koster ca. 6 000 kroner. Bare det nu ogsaa var betalt. Men den kjække ungdom som foreningen har, greier nok ogsaa det. Formanden bager Larsen ønsket velkommen og uttalte at foreningen havde levet i 11 aar, og havde nu vovet skridtet at reise sit eget lokale.

Han gav da ordet til mig, der skulde holde festtale, men da en festtale skal være vakker og ikke indeholde nogen ting, saa blev denne min tale meget daarlig. Jeg lovte derfor, at jeg en anden gang skulde komme derop og snakke, men ikke holde festtale.

Representanten for Ask ungdomslag hilset fra sin forening.

Fru Røgeberg, der var representant for «Folkets vel» sang et par vakre sange, og Mads Hansen bragte en venlig hilsen fra ungdomsforeningen «Skjold». Saa aad og drak man og musikken spillede til en svingom. Og der var saa hyggelig som der kun kan være paa en fest i «Fram».

Som jeg saa paa det usædvanlig vakkert dekorede lokale – man skulde næsten tro, at de havde været her i Drammen og stjaalet noget av de 3 – 4 mil lange kranse til kongetoget, hvilket dog de bestemte protesterte imod, thi «Fram» er ikke royalistisk – saa kom jeg til at tænke paa at der kunde bli et anstendig

Kommunelokale

Modum kommune har nemlig aldrig havt raad til at forskaffe sig et eget lokale (Skattøret er kun 6). Vi trodde at det kunde bli bygget sammen med sparebanken – men sparedjævelen fór i bygdens fædre. De kunde jo faa leiet for 8 kr. pr. møde.

Nu stiller det sig slig at hvis nogen skal høre paa herredsstyrets høitidelige forhandlinger – og disse kan ofte være meget interessante – saa er der ikke plads for tilhørere. Kommer man som tilhører, saa maa man sætte sig blant representanterne, og man ved ikke af før man er med og voterer over skogvedtægterne eller broen over Snarumselven. Dette har den ubehagelighed at tilhørerne blir altformeget ophøiet og representanterne altformeget nedværdiget, ingen liker sig, hvorfor det heller aldrig er tilhørere i Modums herredsstyre. Men en tilhørerskare vil virke meget opdragende baade paa sig selv og paa herredsstyret: Nu har de ingen anden kritikk end den Samuelsen gir dem gjennom sine referater, men han optræder kun som skikkelig referent og heller pynter paa synderne. «Fremtiden» har ikke alltid anledning til at være personlig tilstede. Et publikum er derfor nødvendig.

Derfor vil vi foreslaa at herredsstyret leier lokale af «Fram». Lokalet er som bygget for det øiemed. Ordføren – selv en Ole Olsen vil ta sig godt ud oppe paa scenen med sekretæren ved siden. Han vil da, naar han har et publikum, unnlade at «diktere til protokols» – en diktering som hører til det daglige dyrplageri i Modums herredsstyre. Paa grund af de kritiske øine fra galleriet vil han selv se flauheden i denne diktering, og han vil faa herredsstyret til at vælge en sekretær der holder protokollen å jour som i andre siviliserte forsamlinger.

Foran scenen er en præktig plads for Samuelsen, Hansen og Fremtidens referent. Disse vilde i det nye lokale undgaa at begaa den næsvished at sette sig til at skrive ved ordførerens eget bord, som de nu gjør. Og hvordan skal de vel kunde holde ud at skrive ved det bord med Olsen som ordfører. Bagenfor i salen er da rum, præktig rum for Modums 32 værdige representanter. Man stiller de berømte bænke – Modums eneste kommunale herlighed udenom fattiggaarden – i to rader og representanterne vil ha spadsergange ved sidene, imellem og bagenfor. Videre har man et lønnkammer hvor enkelte grupper kan lægge onde raad op mod sine modstandere uden at bli aabendaget og uden at forstyrre de andre.

Endelig har publikum fri adgang til galleriet, hvor de kan komme fra og til uden at forstyrre en eneste. Kunde nu herredsstyrer vaage at leie hus til lidt højere pris end 8 kr. pr. møde, saa vilde de nu faa et tidsmessig lokale i den nye «Fram»bygning.

Jeg traf sagfører Dedichen ogsaa paa turen. Han fortalte at der var kommet sten og turbinrør til kraftstationen ved Heggen. De måtte endelig ta dette fra hverandre, og der vilde gaa en del dage før alt blev fordelt.

Møllen hans er snart ferdig og skal begynde at gaa om ca. 14 dage. Flere huseiere i Vikersund skal ha elektrisk lys. Jeg fant ligesaa paakrævet at faa noget af det deilige lyset i Vikersunds gader – og det tør kanskje komme med tiden.

En kapsag skal ogsaa sættes i gang paa jernbantomten, men det er ikke sagførerens skyld. Derimod havde han et moderne frørenseri i hjernen, hvorav han kanskje faar det ud og plaserer det i eller ved Vikersund.

Dedichen er formand i ligningskommissjonen og igaar skulde denne sammen paa Krona og gjette gader. Ligningsprotokollene vil vise om de magter at gjette riktig.

Asbjørn Lind:

Åmot IF og skøytesporten

Åmot Idrettsforening ble stiftet i 1919. Først i 1929 kom man så langt at man kunne begynne å planere ut den nokså ujevne Bårudmoen til idrettsbane. Kaptein Johan H. Darjes ble valgt til arbeidsleder for anleggsvirksomheten. Han nedla selv et stort arbeid, og han fikk de mange medlemmene i foreningen til å yte sitt beste. I 1932 ble banen som lå i retning nord-syd tatt i bruk, men allerede året etter ble den lagt om i retning øst-vest for å få plass til en løpebane og skøytebane rundt fotballbanen. Ute på banen ble det anlagt en stor isflate beregnet på de yngste skøyteløperne. Darjes sørget også for at det oppe på Bårudåsen ble satt opp en lampe som lyste med et klart, blått lys når skøytebanen var åpen. Lyset kunne sees over hele Åmot,

Det første stevnet

Den 5. mars 1933 ble det første stevnet arrangert i form av et stort propagandastevne med både kunstløp og hurtigløp. Idrettsforeningen hadde vært så heldig å få tak i norgesmesteren i kunstløp Nanna Egedius og den 11 år gamle juniormesteren Gerd Helland-Bjørnstad samt 4 hurtigløpere fra Kongsberg.

Selv om værforholdene ikke var de beste, ble det første skøyteløpet på Åmot stadion en begivenhet. Over 1 000 tilskuere hadde funnet veien til banen. Det var god is, og løpene ble avvirket smertefritt. Både kunstløppoppvisningen og skøyteløpet ble meget vellykket. Publikum var begeistret og fikk god valuta for pengene.

Kongsbergløperne gikk først 500 m, og resultatet ble her:

1. Asmann 46,9
2. Evje 47,4
3. Bryhn 48,6
4. Damtjernhaug 55,0 (m/fall)

Under en fellesstart over 3 000 m deltok også Kaare Jelstad, Åmot, og han hang meget godt på Kongsbergløperne. Resultatet ble:

1. Bryhn 5.49,9
2. Asmann 5.50,3
3. Evje 5.50,1
4. Damtjernhaug 5.54,0
5. Kaare Jelstad 6.00,5.

Fra propagandastevnet på skøyter Åmot stadion 10. desember 1933.

Flere lokale løpere deltok i egne klasser. Resultatene for noen av disse var på hhv. 500 m og 1500 m: M. Hagen (55,3 – 3,14,2), P. Midtskogen (56,3 – 3,19,0), W. Grønlund (56,4 – 3,25,3), Svein Strand (56,5 – 3,20,0), G. Sem (1,05,8 m/fall – 3,30,0), Kaare Jelstad (49,8 – 3,06,6), Otto Hansen (55,3 – 3,13,5), Alf Skredsvik (58,0), Ludv. Larsen (54,2 – 3,15,0) og Johs. Grønvold (59,0 – 3,34,6). Damene løp 500 m, og her vant hjemmefavoritten Gerd Jelstad med tiden 68,0.

Den andre sesongen

Den andre sesongen ble skøytebanen åpnet 4. desember, og allerede 10. desember var det klart for et nytt propagandastevne, og denne gangen med deltakelse av selveste Ivar Ballangrud og Charles Mathisen. Drammen Skøyteklubb stilte med en stor tropp: Alf Selbo, Arild Helliksen, Einar Friis, Helge Pettersen, Charles Berg og Eilert Lund. Fra Vikersund kom tre løpere, Kåre Lilleås, Arne Næss og Poul Nilsen, fra Geithus Arne Bye. Åmots egen Kaare Jelstad deltok selvsagt. Det gjorde også hans søster, Gerd Jelstad.

Løpene foregikk under de beste vær- og baneforhold. Løperne var i fin form, og tidene ble meget gode. Banen var imidlertid i korteste laget, på 500 m var den 9 m for kort. *Drammens Tidende* rapporterte at Ballangrud hadde vanskeligheter med svingene. Han måtte se seg slått av Alf Selboe og Charles Mathisen. På 500 m hadde Ballangrud og Selboe et spennende

samløp, og Selboe viste seg her som en meget god sprinter. Han slo Ballangrud. Charles Mathisen kom inn på andre plass etter samløp med Helge Pettersen. På 1500 m var Mathisen suveren. I et fellesstartløp på 3000 m ble det også spennende, da Ballangrud vant med en meter foran Mathisen.

500 m

1. Alf Selboe, Drammen 44,8
2. Charles Mathisen, do. 45,0
3. Ivar Ballangrud, do. 45,1
4. Arild Helliksen, do. 45,4
5. Einar Friis, do. 46,1
6. Kåre Lilleås, Vikersund 47,2
7. Poul Nilsen, do. 47,2
8. Helge Pettersen, Drammen 47,4
9. Arne Næss, Vikersund 47,8
10. Kåre Jelstad Åmot 47,8
11. Charles Berg, Drammen 49,2
12. Eilert Lund, do. 50,0
13. Arne Bye, Geithus 50,6

1500 m

1. Charles Mathisen 2,28,0
2. Ivar Ballangrud 2,33,1
3. Arne Næss 2,39,0
4. Helge Pettersen 2,39,7
5. Arild Helliksen 2,39,9
6. Alf Selboe 2,40,1
7. Poul Nilsen 2,40, 6

8. Einar Friis 2,41,0
9. Kåre Lilleås 2,45,0
10. Eilert Lund 2,45,2
11. Kaare Jelstad 2,45,2
12. Charles Berg 2,45,1

3000 m fellesstart

1. Ivar Ballangrud 5,38,1
2. Charles Mathisen
3. Helge. Pettersen
4. Einar Friis
5. Alf Selboe

Åmot Idrettsforening høstet mange lovord for arrangementet. Dr. Eugen Johannessen, viseformann i Drammen Skøyteklubb, uttalte til Drammens Tidende etter løpet at banen var fin-fin. Han mente at den med internasjonal størrelse vil bli den reneste Davos-banen. O. Ingvaldsen, formann i Drammen Skøyteklubb, var også imponert. Når banen blir utvidet, sa han, vil den bli bedre å løpe på enn noen annen i Norge. Den var etter hans mening fullt på høyde med Kongsbergs bane. Løperne roste også banen. Isen gav god glid.

Drammens Tidendes journalist skrev at Åmot Idrettsforening hadde fått en glimrende bane. Når den får sine internasjonale mål, blir det den reneste Davos-banen, fortsatte han, tidene vitnet om at luftforholdene på Åmot var ideelle. Så mange mennesker ved et skøyte løp har det sjelden vært ved noe stevne i Buskerud når unntas Drammen, hevdet han.

Årene som fulgte

De to nevnte stevnene gav Åmot IF god trening i å arrangere skøyte løp, og i årene som fulgte ble det avviklet en rekke løp. Den 2.-3. februar 1935 ble det holdt et to dagers skøyte løp for juniorer. Isen var utmerket, og 17-åringen Erling Hagen, Liv, Hønefoss, vant 500 m på 47,6, 1500 m på 2,26,9 og 5000 m på 8,51,4. Kåre Jelstad, ÅIF, gikk også gode løp og ble nr. 3 på 1500 m med tiden 2,30,9 og nr. 2 på 5000 m med 8,54,6.

Søndag 10. mars 1935 ble det første hurtigløp for damer på Åmot avviklet under dårlige vær- og baneforhold. Under dette stevnet ble det holdt en oppvisning i kunstløp av søstrene Turid og Gerd Helland-Bjørnstad, sistnevnte var også med på åpningsstevnet i 1933.

Den 16. februar 1936 var det nasjonalt hurtigløp for damer og herrer junior. Forholdene var utmerket under stevnet, og hele 1 500 tilskuere møtte fram.

Samme sesong ble det avholdt prøver for ferdighetsmerke på skøyter, og iveren var stor på Åmot, hele 129 løpere klarte fordringene til merket. Det var bare i Oslo og Trondheim det ble utdelt flere ferdighetsmerker.

Er Norges Davos-bane på Aamot?

*Glimrende åpning av skøitesesongen i år
Charles Mathisen i fin-fin form
Over 2000 tilskuere og stor begeistring*

Charles Mathisen

Overskrift i Drammens Tidende, 11. desember 1933.

Interessen daler

I slutten av 30-årene ble interessen for skøyte løp på Åmot gradvis mindre, og de to siste årene før krigen ble ikke banen islagt. Etter krigen ble det lagt skøyteis i en del år, men det ble ikke drevet systematisk trening og heller ikke arrangert konkurranser. Skøytegruppa ble lagt ned i 1958, og da sluttet også lampen på Bårudåsen å lyse. Men skøyteinteressen var ikke borte på Modum. Geithus hadde hatt skøytebane på Furumo siden 1935, og det var også bane på Rolighetsmoen, uten at dette førte til noen idrettslig aktivitet av betydning. Men i 1960 begynte en gruppe entusiaster å islegge en bane på 333 m på Furumo og å arrangere løp. Siden er banen der utvidet først til 380 m, deretter til internasjonale mål. Geithus har siden markert seg som en av de beste skøyteklubbene i landet.

Banerekorder på Åmot stadion

500 meter:	Alf Selboe, Drammen Skøyteklubb	: 44,8
1500 meter:	Erling Hagen, Liv, Hønefoss	: 2,26,9
3000 meter:	Ivar Ballangrud, Drammen Skøyteklubb	: 5,38,0
5000 meter:	Erling Hagen, Liv, Hønefoss	: 8,51,4

Klubbrekorder på Åmot Stadion

500 meter:	Kaare Jelstad	: 47,2
1500 meter:	Kaare Jelstad	: 2,30,9
5000 meter:	Kaare Jelstad	: 8,54,6

KILDER:

Drammens Tidende, 6. desember 1933
Drammens Tidende, 11. desember 1933
Fremtiden, 6. desember 1933
Fremtiden, 11. desember 1933
Åmot Idrettsforening. Foreningens historie gjennom 60 år

Arnt Berget:

Seterbruka i Modum

Hilsenvollen var den siste setra i bruk.

(Fotografen er ukjent.)

Seterbruket i Modum er trolig like gammelt som den faste bosettingen. Om sommeren skulle dyra fetes opp, og det gjaldt å ha flest mulig dyr på skogen. Jorda hjemme på gården måtte nyttes til produksjon av vinterfor.

De eldste setrene har sikkert byttet navn en eller flere ganger i sin brukstid. På 17- og 1800-tallet var setringa på topp, og denne oversikten omfatter setrer fra denne tiden og videre framover til den siste setra ble nedlagt i 1950-åra. Oversikten er basert på opplysninger fra lokale kjentmenn, J. A. Samuelsen's seterliste fra 1934, boka *Finnemarka 1* og Arnt Ruuds *Modums Gårdshistorie*. Tallene etter navnene viser gårdenes bruksnummer.

Holleia

Nærmere 100 gårder og bruk i Modum har hatt seter eller bruksrett i en eller flere seterbuer i Holleia.

Setrene lå på vollen fra Styggdal og sydover.

Tallet bak gårdsnavnet er bruksnummer.

STYGGDALSVOLLEN: Østensenga 1, Torsby 8, Finsrud 16 og Skinstad. Her lå det flere buer i området hvor Styggdalshytta står.

TJUVENTJENNVOLLEN: Drolsum 1. Lå sydvest for Tjuentjerna. Bua ble flyttet til Gørbu.

GRANAVOLL: Åsmundrud 1, Haraldsrud 1, Tveiten 1, Grøterud 2, Kongsrud, Vestre Vike? Det var 4 eller 5 seterbuer på vollen.

HVITÅSETRA: Grøterud (flere bruk), Svendby 1. Det var 4 seterbuer på vollen som lå vest for Hvitåsen.

GØRBU: Drolsum 1, Åsmundrud 1, Svendby 9, Bakkestua 31, Brones (flere bruk), Hervik 1, Ås 2 og Bottigården 1. Det lå minst 5 seterbuer mellom Steinsvollen og Slottet på begge sider av næværende skogsbilvei.

SKRETTEBERGSETRA: Skretteberg (flere bruk).
Lå øst for Lauparmyra.

LAUPAREN: Skjeldbred. Lå vest for Lauparmyra.

SKJELDBREIVOLLEN (lå i Krødsherad):
Skjeldbred 1. Lå nord for Hilsenvollen, ble flyttet til Lauparmyra.

ØDERUDSETRA: Øderud 1.

STEINSVOLLEN: Rud, Sjulsrud 10, Haraldsrud 1, Laupet 18, Svenby 9, Jaren 1, Flattum, Øverby 17?

GUNNHUSVOLLEN: Gunnhus 1, 3, 9 og 18, Asbjørnhus 4, Hilsen 5 og Olafsby 3.
Nedlagt 1945.

LIVVOLLEN: Lofthus 1. Lå oppe på åsen vest for Silnakka.

BRONESVOLLEN: Brones 1, Koppåsen (Lerskallen 1), Hellum 1 og 2, Hellumsenga 14 og Fagernes 15. Her lå 4-5 seterbuer øst for Øyvannet.

LØKEN var hytta til Henåen fellesfløterforening. Da brøtningen opphørte, ble bua leid ut til seterbruk. Anna Myhre fra Nakkerud lå her med dyr fram til 1950.

BJØLERUDBUA: Borgen 1, Bjølgerud 1, Myra 1.

BRÅTAVOLLEN: Bråten 1 og 6, Stryken 8 og 9, Olafsby 3, Prestegården 3 og 5, Roa 6 og Hjermundrud 1 og 2. Nedlagt 1946. Det var fem buer på vollen, Prestgardsbua og Bråtabua ble brent av tyskerne i 1944.

HILSENVOLLEN: Hilsen 2 og 4, Asbjørnhus 1, Gullhaugen 8. Nedlagt 1954. Karen Kittilsbråten, som lå her, var den siste seterjenta i Holleia.

ASBJØRNHUSSETRA: Asbjørnhus 1, 6 og 7.
Lå i Krødsherad vest for Solitjern, som da het Asbjørnhustjern, ble flyttet til Hilsenvollen.

LYSVANNVOLLEN: Morud 1.
Lå på østsiden av Lysvann.

BAKKEVOLL: Ulen 1 og 2. Lå vest for Damtjern.

VÆRTTJERNVOLLEN: Ulen 1 og 2.
Lå mellom Damtjern og Lysvann.

TUTHØL: Olafsby 1 og 2. Enden 10.

NEDRE TUTHØL: Morud. Lå 500 m syd for Tuthøl, på vestsiden av Dritadalselva.

NORDBRÅTAN: Øderud. Lå nordenfor Kagevollbråtan.

KAGGEVOLLBRÅTAN: Sørli 9. Fjeld (flere bruk).

KAGGEVOLL: Brones, Myra 17, Ulen 1 og 2, Skjeldbred 1, Bjørntangen 6, Skretteberg 1, 3, 5, 8, 9, 10, 11 og 12, Dalsbråten 6, Persbråten 7, Røste 1, 9 og 11, Hære 1, 2, 5 og 7, Skinstad 1, 3 og 6, Raaen 1, Kagestad 13. Kagevoll var den største setra i Holleia. 26 bruk hadde seterrett. På det meste var det 36 hus der.

URDHOGGSETRA (Gamlesetra): Åmot 1. Lå på åsen sørvest for Ulemetrya.

ULEMYRA: Åmot 1.

GRAUTÅSEN: Lien 1. Har også vært boplass.

GAMLEVOLL: Lien 1. Lå på nord-vestsiden av Gamlevolltjern.

GAMLE GUBBERUDSETER: Øvre Gubberud 1.
Lå mellom Sandungen og Gubberudseteråsen.

GUBBERUDSETRA: Øvre Gubberud 1. og Nedre Gubberud 1. Lå på østsiden av Gubberudseteråsen.

FLANNUMSETRA: Flannum og Østenenga.

GAMLEVOLL: Flannum. Lå nordøst for Kimetjern.

VESTRE SNARUM

SVENSBYSETRA: Svendsby 1 og 5.

LANGERUDSETRA: Langerud 1 og 4.

GLØMMESETRA: Glømme 1.
Lå på vestsiden av Høgåsen.

HOVDESETRA: Hovde 6.

SÅSTADSETRA: Såstad 1.

SKUTERUDSETRA: Skuterud 1. Ble nedlagt så tidlig som i 1780 og ble boplass i Blåfargeverkets tid.

SIMOSTRANDA og BINGEN

ÅSTERUDSETRA: Åsterud 1.

GREFSTADSETRA: Grefstad 3 og 4.

GAMLESETERVØLLEN: Grefstad 4 og Åsterud 1.

KASTÅSETRA: Grefstad 5 og Bakke 6.

BAKKESETRA: Bakke 1.

BENNESBYSETRA: Bendiksby 1.

LØBBENSETRA: Lobben 1. Lå 3,5 km syd-vest fra gården. Her hadde også Steinsrud 5 seterbu.

NYSETRA: Lobben 3. Lå 1,3 km syd for gården.

LOBBENSETRA: Lobben. Lå litt syd for Nysetra.

GUNNARRUDSETRA: Gunnarrud.
Lå 500 m syd for Nysetra.

KLEGGSTADSETRA: Klegstad 2.

BERGANSETRA: Bergan. Lå i Torudåsen.

TORRUDSETRA: Torrud. Lå trolig mellom Torudhøgda og Libergsknatten.

FINNEMARKA

Gården PILTERUD har en gang vært seter ifølge *Modums Historie*. I 1640 var det ingen hus på gården, bare ei seterbu som ble benyttet av bønder fra Ringerike som kom over fjorden for å setre. Stedsnavnet Kusand tolkes som stedet hvor de landsatte sine kyr.

Boplassene JØSLIEN og GLITRE har opprinnelig vært seterbruk for presten på Heggen.

GAMLEVOLLEN: Var trolig setra til Kimerud, lå øst for Plommetjern.

TANDBERGSETRA: Tandberg 1. Lå på Natvedtvollen.

NATVEDTVOLLEN: Natvedt 1.
 BJERTNESVOLLEN: Bjertnes 2. Nedlagt 1920.
 GAMLEVØLLEN: Askerud (?). Lå ved veikrysset
 Breiliveien – Hanseløkkveien
 GULSRUDSETRA: Gulsrud.
 GÅSERUDSETRA: Gåserud.
 MELÅSETRA: Melåen.
 SVARTDALSVOLLEN: Trolig felles seter for
 Tangerud og Orholt. Lå mellom Ingeborgsputt
 og Breiliputten.
 FURESETRA: Denne var seter da Fure var et bruk.
 Den lå på vestsiden av Breilitjern.
 Mesteparten av vollen er nå neddemt.
 SANDVOLLEN: Fure søndre 4. Brekke (alle bruk).
 Her var også felles seter for flere småbruk.
 Setra var i bruk til omkring 1950. De siste som
 setret her, var Karen Fure og Gunda Granum.
 BERGSVOLLEN: Berg 1 og 2
 RØSSVOLLEN: Røed 1 og Fure nordre 2.
 Setra ligger ved Ventjern.
 SKJEGGERUDSETRA: Askheim.
 Ligger sydøst for Store Elgtjern, nær Lierdelet.
 ASKJUMVOLLEN: Askheim. Ligger mellom Store
 Elgtjern og Skjeggerudsetra.
 STRANDVOLLEN: Engelstad 1.
 Lå nord for Store Bomla.
 GAMLE ENGELSTADVOLLEN:
 Engelstad 3. Lå syd for Lårvika. Brant ned.
 NYVOLLEN: Engelstad 3.
 Lå mellom Store- og Veslebomla.
 HØGBAKKA (HVALSVOLLEN): Hval 1.
 Lå i sydenden av Svarttjern.
 BRÅTASETRA: Bråten 3, Lå på Hvalsvollen.

GAMLE HVALSVOLLEN: Hval og Vike Østre.
 Felles seter for flere bruk, lå nordvest for
 Svarttjern.
 AUSTADSETRA: Austad 1.
 GAMLE DISENVOLLEN: Disen 1, 2, 3, 4 og 7.
 Var heimseter, lå syd for Disen Broktjern.
 NYE DISENVOLLEN: Disen 1, 2, 3, 4 og 7.
 Var langseter, lå lenger øst for tjernet.
 HEGGENVOLLEN: Heggen prestegård.
 Nedlagt 1945.
 SPONEVOLLEN: Spone 1, 4 og 5.
 Øren 1 og 2 og Hovland 1.
 Her var det mange buer, den siste ble nedlagt
 1944.
 HOVLANDSSETRA: Hovland 3. Nedlagt 1916.
 GULLIKSETRA: Sønsteby øvre 1.
 Lå ved Midttjern (?)
 SØNSTEBYSETRA (LANGEMYRVOLLEN):
 Sønsteby øvre 2 og Sønsteby nedre 1.
 Nedlagt 1950. Fra gammelt av skal Sønsteby
 også ha hatt setrer nord for Glitre og syd for
 Sponevollen.
 ILENSSETRA: Ilen og Snoterud 1.
 BØRKEBU: Snoterud 1 og Holo 2.
 MÆLUMSVOLLEN: Mælum 1.
 GLOMSRUDVOLLEN: Gustad og Bottolfsbråten.
 Nedlagt 1880.
 HOLOSETRA: Holo 4 og 5. Lå ved Glomsrudkollen,
 ble nedlagt 1895.
 GJELLUMSETRA (KOE-:Seteren) Gjellum 1,
 Holsrud, Kaldager og Enger.
 Her var det fire seterbuer i 1750-åra.
 ENGERSETRA: Enger 1.

Aasne Aarhus med geiteflokken på Gulsrudvollen i 1928, med hverdagsbunad og Jon ved hånden.
 Det har kommet gjester denne dagen.

(Fra Øst-Modum boka.)